

11-16 a

Гос. Орд. Тр. Кр. Знам.
Публичная Б-ка
ОТД. НАЦ. ЛИТ-РЫ

Коммунисти теел

1937

SISUKORD

	Lhk.
Enamluse vallutamisele _____	1
A. MAURER:	
Leer ja tema klassilik sisu _____	8
R. V.:	
Maailma majanduse küsimusi _____	15
Vargamäe Andres neab ära oma jumala (katkend A. H. Tammsaare romaanist „Tõde ja õigus“, III) _____	21
ERVIN VALU:	
Kevad ja bürokratism _____	25
A. KIKKAS:	
Rammus kirikuõpetaja ja tema rasvane oinas _____	26
A. KRÕLOV:	
Kulaku poeg _____	27
REIN RANNIK:	
„Vänt“ _____	29
Nõukogude kirjandusest (Aleksi Tolstoi kõne Londonis NSV Liidu kultuursideme ühingus) _____	33
K. TREIN:	
Trotskismi jäänuste väljarookimisele kirjandusest _____	36
O. R.:	
Üleilmse kommunismi dokumend (Karl Marxi „Gotha programmi arvustuse“ ees- tikeelse tõlke puhul) _____	39
A. OSSIP:	
Volga voolab Moskvast läbi _____	43
VIKTOR KINGISSEPP:	
Martin Luther ja suur talurahvasõda Saksamaal _____	47
I. SAVIAUK:	
Biontiseerimine kui viljasaagi tõstmise abinõu _____	56
Väiksed teated _____	59
Kroonika: Nõukogude Liidust. Välis- maalt. Eestist _____	61

2072 Kommunismi teel

RAHVALIK POLIITIKA, KIRJANDUSE JA TEADUSE AJAKIRI

№ 5 (12)

Mai

1937

ENAMLUSE VALLUTAMISELE

ÜK(e)P Keskkomitee veebruari-märtsikuu pleenum jääb meie partei ja sotsialismi ajaloosse määratusuure majakuna püsima. Esimesed vastukajad, mis pleenumi otsused esile kutsusid, elavus, millega pleenumil ettekantud aruandeid ja pleenumile pühendatud artikleid laialistes hulkades tundma õpitakse, kõnelevad sellest, et parteilikud ja parteitud enamlased õieti aru said ajaloolikust pöördest, mis meie maal on sündinud. Ja ainult selle ajalooliku pöörde vaatepiirilt pleenumi otsuste ja kõnede tundmaõppimisele asudes suudame kinni haarata sellest pealülist, mis kogu kõige keerulikumate küsimuste ahela aitab välja tõmmata.

Võrratult huvitav ja rikas oma probleemide poolest on sotsialismi ajastu. Kui Marx ja Engels kõnelesid, et klassilise ühiskonna kadumisega inimsugu vajaduse riigist vabaduse riiki astub, siis oli see veel vaid teaduslikult üles seatud küsimus. Praktlikult ei teadnud veel keegi, missugune saab see vabaduseriik olema, kus sundus ära kaob ja kus inimene vaba on. Nüüd oleme ühes kuuendikus maailmas praktlikult selle küsimuse lahendamisele asunud, oleme suure osa sellest ülesandest lahendanud: kurnajateklassid on meil likvideeritud, peamiselt on sotsialistlik ühiskond valmis ehitatud, töolisteklass ja talupoegade klass on meil hoopis isesugused, kelle sarnaseid inimsoo ajalugu veel pole tundnud.

„Piirijooned — kõneles sm Stalin nõukogude VIII erakorralisel kongressil —

töolisteklassi ja talurahva vahel, niisamuti nagu nende klasside ja haritlaskonna vahel — kustuvad, ja vana klassilik eraldumus — kaob. See tähendab, et vahemaa nende sotsiaalsete gruppide vahel ikka enam väheneb... On õitsemas NSVL rahvaste rahvuslik kultuur, mis vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik on; — kõik need ja nende sarnased tegurid on miikaugele viinud, et NSVL rahvaste ilme põhjalikult on muutunud, et kadunud on nende vastastikuse umbusu tunne, et mendel arenenud on vastastikuse sõpruse tunne ja sel kombel rahvaste tõelik vennalik koostöö ühtse liiduriigi süsteemis korda on seatud“.

Niisugused on muudatused meie maal. Neist muudatustest lähtudes märkis Keskkomitee pleenum ära ülesanded, mis partei ja kogu meie rahva ees seisavad. Kuid need suured muudatused tegid ühtlasi avalikuks ka suuri puudusi, mis meie töös veel aset leiavad. Veel ei ole kadunud inimeste teadvuses vana klassilise ühiskonna jäänused — lohakus, upsakus, muretus, hoolimatus, leebus (благодарушие). Nende ja teiste puudustega ei võinud, ega saanud meie uutes tingimustes edukalt töötada, ja sellepärast tõusiski tungiv vajadus meile puudustele halastamata sõda kuulutada. Lugu ei ole mitte selles, nagu mõned püüavad nüüd seletada, et meie minevik oli kõik puha puudustega üle külvatud, et meil ei olnud midagi head ja nüüd alles algab see õige töö. Sarnasel arvamisel ei ole midagi ühist enamlusega. Enamlased ei salga maha

oma minevikku. Iga uus ajajärk tõstab üles uued ülesanded. Revolutsiooniliku liikumise pöördepunktidel, — kõneles Lenin ja kõneleb Stalin, — etestatakse alati üks põhiloosung, kui sõlmloosung, selleks, et temast kinni haarata ja tema kaudu terve ahel välja tõmmata. Nii õpetab leninism. See tähendab seda, et uues olukorras keruvad üles uued ülesanded ja need uued ülesanded nõuavad uutmoodi töötamist, vanadest töömeetoditest lahtiütlemist. Nii viisi on lugu meie minevikuga.

Keskkomitee pleenum juhtis oma otsustes tähelepanu sellele pöördele, mis meie maa poliitilises elus on sündinud. Selle pöörde põhioolu seisab selles, et staalinliku Konstitutsiooni maksmapanemisega, valimissüsteemi edasise demokraatiseerimise tagajärjel, määratult on kasvanud rahvahulkade poliitiline aktiivsus, uued miljonid hulgad astuvad aktiivsete tegelastena riiki juhutama.

„Sellesamaga muutub ka proletariaadi diktatuur painduvamaks ja, järelkult, töölisteklassi poolt võimsamaks ühiskonna riikliku juhatamise süsteemiks; tööliste klassi diktatuuri baas laieneb, tema alus muutub kindlamaks“ (Shdanov).

*

Et suurt pööret meie maa poliitilises elus vastu võtta ja hulkade aktiivsust juhtida, on parteil ja kõikidel majandusliikudel ja nõukogulistel organisatsioonidel vaja oma töö ümber korraldada, uutmoodi elama ja uutmoodi töötama hakata. Kuid terve rida puudusi meie töös takistasid seda ümberkorraldamist. Veel praegugi ei ole paljud parteiliikmed ja juhtivad tegelased aru saanud, isegi peale sm Stalini kõne tundmaõppimist mitte, et praegune töö ümberkorraldamine on tõsine ja sügav ühiskondlik poliitiline pööre, et see pööre ei ole möödaminev hoogtöö, millest täna räägitakse ja mis homme teiste ülesannete lahendamisel unustatakse. Nüüd seisab üleval üks peamine küsimus: uutes tingimustes uutmoodi töötada ja uutmoodi elada.

Kuid mis tähendab uutmoodi elada? See tähendab lahti saada kõikidest puudustest, eksisammudest, mis senini on meil töös

ette tulnud, mis nüüd meie edasiliikumist takistavad.

Missugused need puudused on?

Pleenumi otsustes, sm Stalini jt. kõnedes on need puudused põhjalikult ära märgitud. Nimetame siin mõnda peamist neist puudustest.

Esiteks osa parteiorganisatsioonide juhatajaid oli majandusliikudest edusammudest äärmiseni veetlunud ja läks eemale partei poliitilisest tööst, unustas ära ideoloogilise töö eest hoolitsemise, parteilaste ja parteitute enamlaste kasvatamise.

Teiseks, paljud parteitegelased avaldasid sallimatust sel puhul, kus nende vigu ja puudusi arvustati. Soovimata arvustajad kõrvaldati tegevusest, või nende arvustavaid märkusi ei võtnud keegi tõsiselt. Selle tagajärjel hakkas maad võtma juhatajate ümber lipitsemine, nende kiitmine ja ülistamine; siginesid kiidukuked ja tallalakujad, kes juhatajate meelepärast püüdsid olla. See kõik viis arvustuse ja enesearvustuse mahasurumisele.

Kolmandaks, paljud meie parteilased ja parteitud tegelased unustasid ära selle tõsi- asja, et meie kapitalistliku ühiskonna ümbritsuse olukorras elame. Kuivõrd nad selle unustasid ja ka seda ei sallinud, kui neid sellepärast arvustati, siis, loomulikult, ei suutnud nad seda näha, et sotsialismi vaenlane nendega kõrvuti töötab, kahju teeb, diversiooni akte organiseerib. Just meie parteitegelaste poliitiline muretus ja haigutsemine, leebus igasuguste puuduste suhtes võimaldas saksa-jaapani trotskistlikkul agentidel ja buhaarinlikkul üle- jooksikutel kaua aega takistamatult oma kahjustamistööd teha.

Neljandaks, paljud parteilised ja parteitud tegelased muutusid juhatavatel kohtadel bürokraatlikkudeks ametnikkudeks, nad ei arvestanud hulkade nõudmistega ja arvustusega. Tihti rikuti nõukogude demokraatia aluseid. Selle asemel, et valimiste teel partei ja nõukogude juhatavatesse asutustesse uusi liikmeid valida, määrati või koopteeriti parteikomiteesse ja täidesaatekomiteesse uusi liikmeid. Kolhoosi esimehi vahetati väga tihti, kolhoosnikud ei tead-

1. mai 1937. a. Leningradis.

Pildil: Hispaania rahva delegatsioon tribüünil Uritski platsil.

(Sojusfoto)

nudki sagedasti, et vana esimees ära läks ja uus on määratud. See lõi soodsa pinna „onupoja“-poliitika ajamiseks paljudes asutustes.

Nende puuduste kõrvaldamiseks oli vaja kõigepealt parteid ennast aktiveerida. „On tarvis — kõneles sm Shdanov —, et partei ise kindlalt ja otsustavalt partei sisemise demokraatia teele asuks, et meie organisatsioonid tõmbaksid meie ehitusetöö küsimuste läbiarutamisele partei laialised hulgad, kes meie partei saatust loovad. Ilma selleta ei maksa rääkida tööliste klassi aktiveerimisest.“

Tähendab, pööre, mis meie maa poliitilises elus sünnib, nõuab kõigepealt meie parteiorganisatsioonidelt ja igalt parteiliikmelt ja kandidaadilt üksikult vastutavat tööd, nõuab seda, et parteiliikmed hulkade

poliitilise aktiivsuse etteotsa asuksid ja seda juhiks.

*

Partei algorganisatsioonide möödunud valimised, raiooni ja oblasti parteikonverentsid näitavad, et parteiliikmed on aru saanud oma suurtest ülesannetest. Parteiorganisatsioonide koosolekud möödusid seninägemata arvustuse ja enesearvustuse tähe all. Arvustati teravalt, enamlikult, vaatamata sellele, kes arvustatav oli, missugune seisukoht, millised teened tal partei ees olid. Parteiliigete aktiivsus on määratusti kasvanud. Need enamlikud arvustuse kogemused on vaja kanda kõikidesse tööraha organisatsioonidesse.

Kuid arvustus tähendab ainult töö ümberkorraldamise algust. Ei tohi nii asjale vaadata, et arvustamisest ja enesearvusta-

misest on küllalt: kahjatseme kogu rahva ees oma pattu, tunnistame, et eksisime ja vigu tegime, ning peale sarnast „üldrahvalikku patukahetsemist” jatkame jälle endist viisi oma tööd. Ei, niisugust arvustust ja enese-arvustust pole kellegil tarvis. Ja kui keegi nii püüab arvustusest aru saada, siis on vaja kõige ägedamalt selle vastu välja astuda.

Arvustus ja enese-arvustus on meie tugevuse tundemärk. Kuid ainult niisugune arvustus, mis on enamlik, mis peab silmas töö parandamist, puuduste kõrvaldamist, hulkade mobiliseerimist meie partei ja sotsialistliku ehtusetöö ümber. Igale arvustusele peab järgnema konkreetne ülesanne, tööplaan, mis vaja teha ja kuidas tööd parandada. Järgmine aste arvustuse ja enese-arvustuse arendamiseks, hulkade poliitiliseks kasvatamiseks on kontroll hulkade poolt, kuidas vastuvõetud otsusi täidetakse. Arvustus ja enese-arvustus aitavad ainult siis tööd parandada, poliitilist muretust ja haigutsemist likvideerida, kui sellele järgneb kontroll hulkade poolt ja uus, juba kõrge-mal astmel seisev arvustus.

Sm Stalin kõneleb tegelaste kontrollimisest:

„Tegelasi kontrollida, see tähendab neid mitte ainult kantseleides ja mitte ainult vormilikkude aruannete järgi kontrollida, vaid kõigepealt neid töö kohal täitmise tegelikkude tagajärgede järgi kontrollida.“

Niisugune kontroll on tarvis, „esiteks, sellepärast, et ainult niisugune kontroll võimaluse annab tegelast tundma õppida, tema tõelikke omadusi kindlaks määrata. On tarvis, teiseks, sellepärast, et ainult niisugune kontroll võimaluse annab täidesaatva aparadi väärtused ja puudused kindlaks teha. On tarvis, kolmandaks, sellepärast, et ainult niisugune kontroll võimaluse annab ülesannete eneste väärtused ja puudused kindlaks teha“.

Nagu sellest näha, on arvustus ja kontroll katkestamata seotud. Kui puudub hulgane kontroll ülesannete täitmisel, siis puudub ka materjal konkreetseks arvustamiseks, tegelaste õpetamiseks nende oma-enda vigadel.

Hargneva arvustuse ja enese-arvustuse üks suuremaid jaatavaid külgi seisab selles, et sel teel õpetab partei kaadreid oma-enda vigadel. Mõned häda-juhatajad püüavad arvustuse ja enese-arvustuse ulatust sellega piirata, et nad seletavad justku võiksid meie vaenlased meie vigade avalikku tunnistamist kui meie nõrkust hinnata ja seda meie vastu ära kasutada. See ei ole sugugi õige, ütleb sm Stalin. Et meie partei avalikult oma vigu tunnistas ja neid parandab, see on tugevuse aga mitte nõrkuse tundemärk. Lugu ei ole mitte selles, mis vaenlased meist arvavad, vaid peasi on see, et tööliste, talupoegade, haritlaste lugupidamine meie partei, meie tegelaste vastu kasvaks. See on peamine.

Tarvis on igal tegelasel õigel ajal aidata tehtud viga parandada, et teda sellega kui tegelast, kui juhatajat, alal hoida ja kasvatada. Arvustus ja enese-arvustus ei tohi mingit hoogtöö iseloomu kanda, vaid see peab meie igapäevaseks tööstiiliks muutuma. Kui viga ja puudust töös märkad, siis on vaja kohe seda näidata, avalikkuse ette tuua ja vea parandamist nõuda. Kui tegelane aga hulkade märkusi arvesse ei võta, oma vigu jätkab, siis on vaja kohe viibimata terve kollektiivi, hulkade arvamist sarnase vea või puuduse kandja vastu mobiliseerida. Meil ei ole tarvis oma vigade tunnistamise paraadi, millele ei järgne oma tööstiili muutmine, vaid tõelikku uut-moodi töötamist: kantseleilik-bürokraatliku juhatamise meetodid likvideerida, mitte ainult hulki õpetada, vaid neilt ka õppida, hulkade nõudmiste ja huvide kohaselt tööd teha. Ainult sel teel panevad meie tegelased, meie asutused endid sõjariistu võitluseks rahva-vaenlaste vastu, võitluseks kahjurite vastu, kahjutegemise tagajärgede kiiremaks likvideerimiseks ja hulkade poliitiliseks juhatamiseks.

Uue ajajärgu peaküsimuseks, edasises liikumises kommunismi poole, jääb *enamluse vallutamine*. See on pealüli, mis aitab kogu ahelat välja tõmmata.

Seltsimees Stalin kõneles sellest pealöö-

sungist järgmiselt: „Nüüd ei seisa meie inimeste nõrkus mitte tehnikalises mahajäämises, vaid poliitilises muretuses, pime-das usalduses inimeste vastu, kes juhuslikult parteipileti on saanud, kontrolli puudumises inimeste üle mitte nende poliitiliste deklaratsioonide, vaid nende töö tagajärgede järele. Nüüd ei ole meil sõlmküsimuseks mitte meie kaadrite tehnikalise mahajäämise likvideerimine, sest see on põhimiselt juba likvideeritud, vaid poliitilise muretuse ja poliitilise usalduse likvideerimine kahjurite suhtes, kes juhuslikult parteipileti on saanud.”

Nüüd täiendab partei tehnika vallutamise loosungit uue loosungiga kaadrite poliitilise kasvatuse kohta, enamluse vallutamise kohta. Muidugi ei tähenda see, et tehnika vallutamise loosung nüüd vähem tähtis on. Stalin kõneles tehnika vallutamise loosungi täiendamisest enamluse vallutamise loosungiga.

Tarvis on selle juures meeles pidada, et enamluse vallutamise loosungi teostamiseks ongi vaja kõik puudused parteilikus töös likvideerida. Milles on seisnud ja milles seisab enamluse jõud? Sidemes hulkadega, nende hulkadega, kes enamluse on üles kasvatanud, kes teda on võitluses karastanud. Enamlased on alati osanud leida selle peamise lüli, mis sidet laialiste hulkadega kindlustab. Selleks lüliks on olnud hulkade huvid ja nende huvide eest võitlemine, töörahva hulkade ühest võidust teise viimine. Arusaadav, et seda tööd tuleb teha kõige tihedamas siduvuses marksismi-leninismi sisendamisega hulkade teadvusesse. Sellepärast peavad parteiorganisatsioonid väga järsult tugevamaks tegema poliitilise propaganda, agitatsiooni ja ajakirjanduse sõjariista, kasutades neid sõjariistu Marxi-Engelsi-Lenini-Stalini õpetuse vallutamiseks. See asjaolu nõuab tungivalt kõigi puuduste likvideerimist ja kõigepealt propaganda- ja agitatsioonitöö ümberkorraldamist.

Meie propaganda- ja agitatsioonitöö nõrkus seisab selles, et parteiorganisatsioonide juhatajad ja teised vastutavad tegelased

1. mai 1937. a. Leningradis.

Sõjaväe paraad.

Pildil: Jalaväepolk rüüvis.

(Sojusfoto)

parteilikust propaganda- ja agitatsioonitööst peaaegu kõrvale olid jäänud, selle töö teistele usaldasid ja mingisugust kontrolli kasvatustöö üle ei korraldanud. Sellest ei kasvanud mitte ainult see hädaoht välja, et parteilaste ja parteitute poliitilise kasvatuse eest vähe hoolitseti; hädaoht seisib veel selles, et parteiorganisatsioonide juhatajad ise miisamuti enda poliitilise tasapinna tõstmiseks vähe tööd tegid. Nad unustasid ära rahvusvahelise seisukorra uurimise, unustasid selle, et meie kapitalistlikus ümbritsuses elame ja et see ümbritsus meile salakuulajaid saadab, ning et juhatajad peavad kõigepealt võitlust organiseerima igasuguste kahjustajate ja vaenulikkude olluste vastu. Selle aga unustasid paljud parteiseltsimehed ära, olles veetlunud majanduslikkudest edusammudest, sattudes endaga rahulolemise meeleolusse,

justku oleks kõik raskused möödas ja klassivõitlus kustunud.

Muidugi oleks täiesti ekslik arvata, et nüüd, kus meie puudused on avastatud, nende puuduste kõrvaldamine ja töö parandamine kaadrite poliitilise kasvatuse alal kergesti ja kiiresti toimub. Ei, ükski võit ei tule iseenesest, ei tule ilma kibeda võitluseta. Enamluse vallutamine on suur ja raske ülesanne. Kuid just sellepärast, et see suur ja raske ülesanne on, seabki partei ta esikohale.

Enamlased hindasid alati kõrgelt teoreetilist ja ideoloogilist tööd. Enamlased rajasid alati oma strateegia ja taktika marksismi-leninismi kindlale alusele. Teooria aitas enamlastel vaenlast ära tunda ja teda paljastada. Teooria aitas õiget edasist arenemissuuna ära määrata. Kes meie partei ajalugu tsaariajal, kodusõja aastatel, majanduse ülesehitamise aastatel ja sotsialismi ajajärgul tunneb, see teab, kuidas alati tuline teoreetiline võitlus kees, kuidas klassivõitluse praktika alati teooriat rikastas ja teooria praktikutele teed tulevikku valgustas.

Käesolev ajastu, mil meie sotsialistliku ühiskonna peamiselt oleme valmis ehitanud, nõuab meilt eriti teooria tundmist, et igauks, miljonilised hulgad ise, võiksid ja suudaksid aru saada kommunismi poole liikumisest.

*

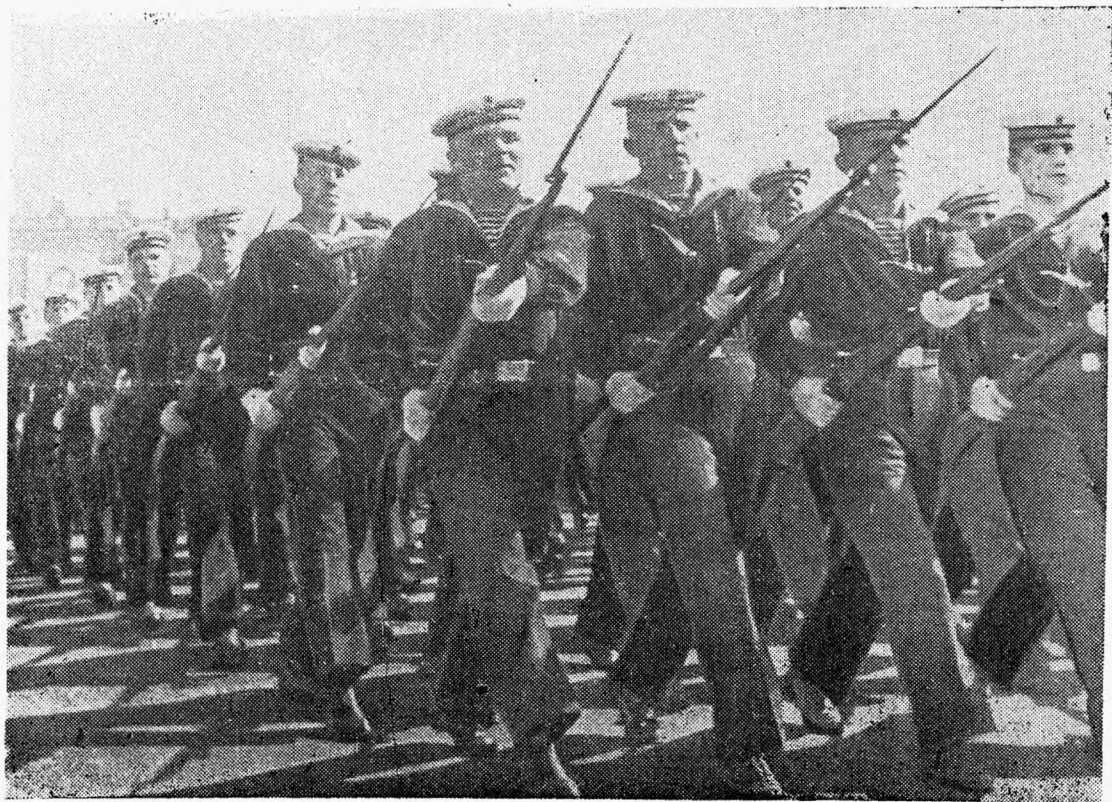
Seltsimees Molotov oma artiklis „Meie ülesanded võitluses trotskistlikkude ja teiste kahjurite, diversantide ja salakuulajate vastu“, seab meie tööjuhatajate ette kolm põhiküsimust: *kaadrite kasvatamise, tegelaste valiku ja juhatajate meetodid.*

Nende kolme tähtsa küsimuse lahendamine aitab kogu töö uut moodi ümber korraldada. Meie jätsime majanduse tegelaste poliitilise kasvatuse sööti, ütleb sm Molotov. Meie peame nende poliitilist valvelolekut tõstma, nende poliitilist silmaringi laiendama, nende enamlikku omadust kõvendama. Niisugused ülesanded seab sm Molotov meie majandusetegelaste ette.

Ja kui vaadata meie aktiivi kõllhoosides, eriti kolhoosi esimeeste ja külanõukogude esimeeste poliitilist tasapinda, siis peab ütleva, et tõelik poliitiline kasvatusetöö ei ole veel nende juurde jõudnud. Kui nad oma töö alal asjatundjad on, siis ainult vana praktika põhjal, ilma uuemate teoreetiliste teadmisteta. Sellepärast puudubki neil *enesekritika võime*; selle võime arendamine ongi üks tähtsamatest ülesannetest. Ilma enesearevustuse võime arendamiseta, ilma tõeliku enesearevustusega ei jõua juhataja edasi, ei suuda oma ümber aktiivi luua.

Kaadrite valiku vajalikkust kriipsutavad meile eriti saksa-jaapani trotskistlikkude agentide kahjutegemise õppetunnid. Mis järelmõte meie meist õppetundidest peame tegema? Kõigepealt selle järelmõtte, et ühtegi tegelast ei saa, ega või järeleproovida ainult paberlikkude ankeetide järgi. See ei ole veel tõelik järeleproovimine. Järeleproovimine peab iga tegelast — väikest ja suurt — tegeliku töö juures, ta poliitilise ustavuse ja oskuse järele ausaid inimesi oma ümber koondada. Kahekeelsed trotskistid ja buhaarinlased püüdsid poliitilist ustavust ja truudust teeseldes lugupidamist võita. Kuid sel puhul, kui parteiseltsimehed tõesti oleksid tähelepanelikumad olnud tööliste poolt tehtud signaalidele, kui neil oleks arenenud olnud enesearevustuse võime, siis oleksid nad need kahekeelsed järgised peagi avalikkuse ette kiskunud. Seda aga ei sündinud just sellepärast, et tööjuhatajad olid endaga rahul, nad olid poliitilise muretuse pimedusega löödud. Nad ei valinud kaadreid mitte selle järele, kuidas lugu oli nende poliitilise aususega, vaid tutvuse ja „sidemetega“ ning „soovituste“ järele. See oli kõige lihtsam ja kergem asi. Kuid sarnase valiku juures puudus vastutusetunne. Parteiorganisatsiooni või ettevõtte juhataja ei viitsinud iseseisvalt uut tegelast uurida, vaid lootis „soovituste“ peale. Niiviisi tungis palju trotskiste vastutavatele kohtadele ja algasid seal kahjutegevust.

Meie teostame praegu parteilikus töös kõige tähtsat pööret, mis meie propa-

1. mai 1937. a. Leningradis.
Sõjaväe paraad.

Pildil: Sõja-mereväekooli kursandid paraadil.

(Sojusfoto)

ganda-, agitatsiooni- ja ajakirjanduse-töö kõvendamisele peab viima. Ainult seesugune pööre, ainult töö uut moodi korraldamine viib meid enamluse vallutamisele.

„Nõukogude Liit võistleb kapitalistliku süsteemiga. Võitlus võtab ikka suurema ulatuse. Selle võitluse teravust tunnistavad paljud abinõud, mis kapitalistlikud riigid sõja ettevalmistusel tarvitusele võtavad. Kõik need trotskistlikud jõugud ja teised on selle sõja ettevalmistamise kõige aktiivsemad salgad. Unustada seda, anduda mure-

tusele, tähendab oma kõige esimest kohust rahva ees, töörahva ees unustada. Igäiks meist peab kommunisti pühamat kohust mäletama, oma enamlikku teravnägelikkust arendama, kaadrite enamlikku teadlikkust tõstma. Peamine oleneb nüüd meist — enamlastest. Kuipalju meie, enamlased, oma ülesandeid mõistame ja tarvili-kud järeldused, enamlikud järeldused teeme, — niipalju kiirendame oma liikumist edasi“ (Molotov).

LEER JA TEMA KLASSILIK SISU

OMA elu ümber ehitades kasvavad meie töötavad hulgas ka ise. Laiad tööliste ja kolhoosnikkude hulgas vabanevad ikka enam kapitalistliku ühiskonna ideoloogilistest jäänustest, vanadest kapitalistliku ühiskonna harjumustest. Partei suur organiseerimis- ja kasvatusetöö tõmbab ka kõige mahajäänumaid inimesi aktiivsele tööle sotsialistlikus ehituses, sotsialistliku kultuuri vallutamisele.

Ühes muude kapitalistliku ühiskonna jäänustega kaob hulkadest ikka enam ka usu mõju, sest „meie teeme propagandat ja saame tegema propagandat usulikkude eelarvamuste vastu“, nagu ütles seltsimees Stalin oma vestluses esimese ameerika tööliste delegatsiooniga („Leninismi küsimused, 10. väljaanne lhk. 192). Kuid niisamuti kaotab kogu meie suur sotsialistlik ehitus hulkadest kapitalismilt päritud vanu eelarvamusi, sealhulgas ka usulikke eelarvamusi.

Sotsialismi põhimiselt valmishitamiseks on Nõukogude Liidus usu ühiskondlik alus hävitatud. Kapitalistlikus ühiskonnas võib väikeomanikku iga päev vaesene mine või „juhuslik“ varanduse kaotamine tabada; töölisel ei ole kunagi kindlust, et tal ka homme tööd ja leiba on. Inimene võib alati ettenägematu „õnnetuse“ ohvriks langeda, ja kuna ta selle „õnnetuse“ tõelikkude päritolu ei tunne, siis otsib ta üleloomulikkudelt jõududelt seletust ning abi. Ka kapitalistliku korra ideoloogilised sandarmid — papid — juhivad mahajäänud töölist ja talupoega üleloomulikkudelt jõududelt — jumalalt — abi otsima, et tööline ja talupoeg oma viletsuse tõelikkude põhjust otsima ei hakkaks ja sel teel kapitalistliku korra, kui oma viletsuse aluse, vastu ei läheks.

Niisuguseid aluseid Nõukogude Liidus enam ei ole. Meie töölisel ja talupojal ei pruugi kunagi home päeva eest väriseda. Ta on aktiivne osake sotsialistliku valmiste töös ja ei jää sotsialistlikus majapidamises, tehases, kolhoosi põllul, koolis, ametiasutuses kunagi hädasse. Igalpool leiab ta seltsimehelikkude toetust, arusaamist oma hädadest ja hoolitsust inimese eest. Selles ühiskondlikus korras ei ole usul enam mingit ühiskondlikku alust.

Kuid vanad ideoloogilised jäänused on eluvisad, ja sellepärast näeme, et meil Nõukogude Liidus veel miljoneid usklikke on, kes veel pole oma vanadest eelarvamustest lahti saanud. Nende usklikkude

hulgas tegutseb mitmekümnetuhandeline kogu vanu tagurlikke usutegelasi, kes mahajäänud kodanikkude usulikke eelarvamusi ja meeolusid süvendada, õhutada, või vähemalt alal hoida püüavad; kes usklikke nende usulikkude meeolude abil sotsialistliku ehituse ülesannete heatahtlikult täitmiselt ja sotsialistliku kultuuri vallutamisel tagasi kiskuda püüavad. Suurt tuge annab sellele usulikkude aktiivile kapitalistlik ümbritsus, kes omakorda niisamuti sotsialistlikku ehitust takistada, lõhkuda püüab.

Usulikkude organisatsioonide ja gruppide tagurlik aktiiv, kes enamikus koosneb vaenuikkude klasside jäänustest, ei piirdu oma jutlustamisega ainult elatanud usklikkude hulgas, vaid püüab ka usust vabane nud noori uuesti usu mõrda tõmmata. Usulik aktiiv peab suurt võitlust noorte pärast, ja pahatihti lähebki tal korda mahajäänud noori oma mõju alla tõmmata.

Üheks tähtsamaks usuliku pimestuse vormiks noorte hulgas on luteriusu pappidel niinimetatud „leer“.

„Leer“ — see on midagi usuliku „kirjaoskuse“ kursuste ehk korduskooli taolist, mida papid tarviduse järgi kevadeti ja sügiseti korraldavad. Noored kogutakse nädalaks-paariks kiriku või palvemaja juurde, kus nendega katekismus ja piiblood läbi arutatakse. Enamiku katekismus õpetustest peavad noored pähe õppima.

„Leeritatud“ noored saavad usulikkude kommete järgi täiealisteks tunnustatud, nad võetakse peale „leeri“ esimest korda niinimetatud „armulauale“, ja „leeri“ lõpetamisega omandavad nad abiellumise õigused.

Kust on „leer“ pärit? Millest on ta tekkinud?

Meie teame, et ükski usk pole „puhalt“, „valmilt“ tekkinud, vaid iga usk on arenenud ühes ühiskonnaga, mis teda sünnitas. Nii pole ka ristiusk, nagu papid õpetavad, mingi Jeesuse ja tema jüngrite poolt valmilt kogudusele kätte antud, vaid ta on arenenud paari aastatuhande vältel ja areneb veel tänapäevalgi edasi. Ta on kujunenud eelmiste uskude kommetest, on endasse koondanud palju ristiusueelseid idamaa uskude kombeid, nagu Jeesus isegi ristiusueelsetelt idamaa uskudelt laenatud legendikangelane on. Ristiusk on endasse koodanud palju ristiusueelsete uskude ja filosoofide õpetusi (Kreeka stooi-

kute, eriti rooma moraalifilosoofi Seneca* õpetustest jne). Niisamuti on ristiusk oma arenemiskäigul endasse ka mitmesuguste vastristitud rahvaste „paganaaegseid“ jumalaid ja pühikuid vastu võtnud, nendele uue nime andnud, kuid sisu endiseks jättnud. Üks tuttavamaid sellistest jumalustest on vanade slaavlaste „paganaisu“ aegne põllutöö jumal Perun, kes veneusku „Ilja proroki“ — „prohvet Eelia“ — nime all vastu võetud.

Ka „leer“ pole ristiusu algupärane komme, vaid niisamuti teistelt uskudelt laenatud. Meie leiame paljudel mitteristiusu rahvastel mitmesuguseid usukombeid, mis ühel või teisel viisil ristiusuliste (luteri ja katoliku usu) „konfirmatsiooni“ — „leeri“ — meelde tuletavad. Igal rahval on see komme ühel või teisel viisil tema majanduslikule ja ühiskondlikule elule vastav, ja selle elu tarvetest tingitud. Tuleb märkida, et ristiusuliste „leer“ kõige vähem inimeste elu tarvest tingitud on.

Mitmesuguste madalamal arenemisastmel olevate rahvaste juures on tarvitusel noortemeeste *pühendamine* nende täieealiseks saamisel. Nii, näiteks, kõigi austraalia suguharude juures mitmesugused noortemeeste pühendamise kombes, mis sisult üksteisest vähe lahku lähevad. Alles peale mitmesuguste keerulikkude usukommete täitmist saab noormees täieõiguslikuks suguharu liikmeks. Mitme suguharu juures nimetatakse nende pühendamiskommete kogusummat „bora“, mis oma mõtte poolest väga ristiusuliste „leeri“ meelde tuletab. Peale üldiste usukommete täitmise noorte pühendamisel on mitmetes suguharudes maksvusel veel oma erikombes. Nii on Arunta suguharus pühendamise kommets hulgas ka tulde pikali heitmine, et nooremehe — tulevase sõja- või jahimehe — visadust karastada. Tulele pannakse lehtiseid oksid peale, vanemate ja pealikut käsul tuleb noortelmeestel tulde heita, ja kuidas ka suits ning kuumus ei lämmataks, ei ole nendel õigust ennem püsti tõusta kui pealik selleks märku annab.

Mõnedes austraallaste suguharudes on kombeks noorimehi enne pühendamist mõneks ajaks naabersuguharude juurde saata, et nad enne täieealiseks tunnistamist ka oma naabrite eluolu tundma õpiksid ja sel teel oma silmaringi laiendaksid. Üksinduse saartel on noorte pühendamise

komme otse lähedalt sarnane ristiusu „leerile“. Noored kogutakse enne pühendamist külast kõrvale üksikusse hoonesse, kus nad ühe vanamehe hoole all on. Vanamees õpetab noortele suguharu usu-likke kombeid. Ristiusuliste „leerist“ läheb see „paganate leer“ ainult sellepolest lahku, et nooredmehes ainult seda toitu võivad süüa, mida pealik nendele eriti valmistab ja mida neile nende „leerimajasse“ kätte tuuakse. Peale selle puudub neil õigus oma juukseid soolases vees märjaks teha, kalu püüda, naisterahvaste peale vaadata, kui ka oma isa näha. Kui nende eemalolemise aeg täis saab, siis kogutakse terve suguharu kokku ja korraldatakse suur pidu, kus nooredmehes täieõiguslikkudeks suguharu liikmeteks kuulutatakse.

Mitmel rahval on noortemeeste pühendamise komme väga valurikas. Nii on Cheyenne indiaanlaste suguharus komme, mille järgi nooredmehes, kes juba sõjamehe easse on jõudnud, tee äärde, mida mööda naisterahvad allikalt vett toomas käivad, samba külge kinni seotakse. Ei seota lihtsalt, vaid sel kombel, et noortemeeste rinnalihastesse kõrvuti seisvad lõhed lõigatakse ja nende kaudu parkimata nahast rihmad rinnalihaksetest läbi tõmmatakse. Nende rihmadega seotakse nooredmehes samba külge kinni. Sidujad lähevad minema, ja seotu peab enese ise vabastama. Vabastamise viisid on mitmesugused. Kõige valurikkam, kuid kõige kiirem, seisab selles, et seotu oma sidumisrihmast mõlema käega kinni võtab ja rihma edasi-tagasi tõmmates selle lihaksest läbi saeb ning sel kombel vabaneb. Et selle juures iga liigutus seotule ääretult valu teeb, on endast mõistetav, kuid seotu vabastab enese juba mõne tunniga. Teine viis on; kui nii ütelda võib, passiivsem ja nõuab rohkem aega. Seotu laseb end tagurpidi rippu ja ootab, kuni pinguli tõmmatud rihmad lihaksest läbi mädanevad ja seotu vabaneb. Selleks läheb kaks kuni kolm päeva. Kuigi selsamal ajal suguharu noored tütarlapses veenõudega mööda käivad, pole seotul õigust mingi abi saamiseks nende poole pöörata ega juuagi küsida. Ja ometi — tarvitseb tal ainult soovi avaldada, et möödamineja talle juua annaks või teda vabastaks, kohe täidetaks ta soov; möödamineja tütarlaps annaks talle juua, päästaks teda kõitvad rihmad; kuid seotu, kes end möödamineja naisterahva abil vabastanud, või üldse nende abi tarvitanud, kaotaks suguharus meesterahva õigused: talle antaks

* Ühes lähemas „K. t.“ numbris loodame ristiusu tekkimise ja arenemise küsimust käsitada, kus siis ka sellel ristiusu küljel pikemalt peatume.

naisterahva riided selga, teda ei võetaks jahile, sõjakäigule, ei arvestataks üldse temaga kui meesterahvaga. Loomulik asi, et keegi seotutest end selkombel vabastada ei taha, ja sellepärast oli suguharus seesuguseid „naiseks“ tunnistatud mehi kõigest 2—3. Vastupidi: suguharu võtab suurte auavaldustega vastu neid, kes endid näites toodud esimesel teel kiiresti on vabastanud; neist loodetakse suguharu juhte kasvavat. Nendele, kes endid ise vabastanud, antakse kohe kõik täieealise suguharulikme õigused, ka abiellumise õigus, mis aga „naiseks“ tunnistatud meestel puudub.

Seda kommet peeti tulevase sõjamehe karastamiseks tingimata tarvilikuks.

Ka tütarlaste täieealiseks tunnistamiseks on mitmesugustel rahvastel mitmesugused kombid. Nii on, näiteks, Lõuna-Ameerikas Baniva Indiaanlaste suguharus tütarlaps enne pühendamist kohustatud neli päeva oma elamus keskpõrandal matil istuma. Ema või mõni muu naissugulane heidab talle vahetevahel maniokaleiva raasukesi. Muud ta sel ajal süüa ei tohi. Neljandal päeval koguneb terve suguharu nõid-preestri ümber kokku. See teeb mitmesuguseid nõidumise talitusi, laulab kogu öö, aegajalt maniokajoogi nõule puhudes ja sel teel jooginõult „kurje vaime“ eemale ajades. Varahommikul antakse tütarlapsele sellest nõust juua, sellega saab ta omale täieealise naisterahva ja abiellumise õigused. Peale joomist lööb suguharu kõige vanem või kõige tähtsam liige talle okkalise piitsaga mõned hoobid, peab selle järgi tütarlapsele piduliku kõne, talle ta kohuseid suguharu ees meelde tuletades ja kinnitades, et üks tema alalistest kohustest on valgenahaliste võõramaalaste vihkamine.

Põhja-lääne Brasiilias on tütarlaste juuste mahalõikamine esimeseks täieealiseks saamise tundemärgiks, sellele järgneb neljanädaline paastumine, siis pidulik suplemine, mida enne päikese tõusu toimetatakse, selle juures laulab isa ühetoonilist laulu, neid taimi ja loomi loetledes, mis täieealiseks saanud tütrele toiduks lubatud on.

Sellesarnastele noorte inimeste pühendamise kommetele vastab ka ristiusuliste „leer“. Ka „leeris“ õpetatakse noortele usulikke õpetusi, ja „leeri“ korraldajad usumehed ise kinnitavad, et ka „leeris“ saadud usulikud õpetused olla noortele edaspidises elus tarvilikud, sest nad näitavat noortele edaspidist teed taeva poole, mida inimesed „päriivat“ vaga elu tasuks peale surma.

Missugust teed noortele näitab „leer“? Missugust vaga elu õpetab ta noortele?

„Leeris“, nagu juba märkisime, õpetatakse noortele katekismuse õpetusi ja piiblitlugu. „Leeri“ nimetus — rahvusvahelise sõnaga „konfirmatsioon“ — tähendab „kinnitamine“ — see tähendab — usulikkude vaadete kinnitamine. Luteriusu „väikeses katekismuses“ ja piiblitlugudes ongi usulikud õpetused kokkuvõetult koos. Katekismuses on kümme käsku, viis peatükki ja mitmesugused muud usulikud õpetused ja nende seletused.

Mida õpetavad kümme käsku, mis ristiusu põhiõpetusteks on? Nad õpetavad jumala, igasuguste „jumalast seatud“ ülemate ja vanemate austamist, aukartust eromanduse vastu, keelavad ära valetunnistuse, keelavad tapmise ja „abieliu rikkumise“, ja kinnitavad lõpuks, et „sina ei pea himustama oma ligimese kodä“ ja „sina ei pea himustama oma ligimese naist, sulast, ümmardajat, veikseid ja muud, mis tema päralt on“.

Niisugused on katekismuse kümne käsu õpetused, kuid just nende käskude alus — kurnamisele põhjenev ühiskond ise — pole neid käske kunagi pidanud. Kõigepealt — mis jumalasse puutub, — siis on jumal inimeste nõrkusest välja kasvanud pettekujutus, mille tõeliku olemasolu teadus eitab; kuid kapitalistid, kurnajad, seadsid selle olematu jumala hirmutiseks orjastatud töörahva vastu ja nõuavad oma käskudes tema „kartmist ja armastamist“ sellepärast, et nende samade kurnajate endi õpetuse järgi ka nende kurnamisele ja vägivallele põhjenev ühiskonnakord sellesama „jumala“ seatud olevat. Kuid jällegi leiame, et kurnajate klass ise selle „jumala“ käskusid kõige vähem täidab. „Jumala asemikud maa peal“, nagu Rooma paavste nimetatakse, on nende käskude rikkumises alati kõigile kurnajatele eeskujuks olnud. Võõra omanduse endapoole kiskumine, tapmine salaja ja avalikult, abieliu rikkumine, kõige jõledam petmine ja sahkerdamine — need on Rooma paavstidele alati omased olnud. Kas pole kapitalistliku korra üks põhiomadus — sõjad — kõige jõhkram inimeste tapmine. Kuid iga riigi ja iga usu papid on alati oma kurnajateriigi valitsusele selleks tapmiseks jumala abi palunud. Kas ei õnnista Rooma paavst mitte praegugi faschistide jõhkrat verepulma Hispaania rahva kallal? Õnnistab, ja kõigi uskude papid on faschistidele kõige agaramateks propagandistideks ja abimeesteks.

Kas ei näita kapitalistlik kord mitte

Pioneeride klubi.

„Krasnõi Treugolniku“ tehases avati pioneeride klubi. Klubi teenib päevas umbes 400 last.

Pildil: Joonistusering töötamas. Esiplaanil (pahemal) juhataja E. N. Jefimova ja tütarlaps-pioneer Raja Mihailova. (Sojusfoto)

kõige värvikamal kombel seda, et usu kuulutajad ja toetajad, kapitalistid ise, kõige suuremad valetunnistajad on? Seda kinnitab kas või kapitalistlikkude riikide järjekindel laimuagitatsioon kogu maailma töörahva sotsialistliku kodumaa — Nõukogude Liidu — vastu; ja kapitalistlikkude riikide endigi vahekorrad on kõige värvikamaks vale ja silmakirjaluse näiteks. Ja seitsmenda käsu kiuste, mis varguse ära keelab, põhjeneb kapitalistlik ühiskond ise kurnamisel, milles kapitalistid püüavad töölisteklassi ja talurahva töövaevast võimalikult suuremat osa endale kokku röövida; selleks tallab ka suurem imperialistlik röövik, jumala ja õigluse nimel, jumalat appi kutsudes, alati väiksema rahva oma jalgade alla, röövib tema omanduse. Eks ole see nii praegu imperialistlikkude riikide asumaadega, eks näidanud seda alles hiljuti fashistlik Itaalia väikest jõuetut Abessiiniat röövsõjaga oma alla heites kõige värvikamal kombel:

Ja abieliu, perekond?

„Kodanlised sõnakõlksud perekonnast ja kasvatuses, vanemate ja laste südame-

likust vahekorrast, kõlavad seda läilamalt, mida enam suurtööstuse kasvamine kõik proletaarlaste perekonnasidemed purustab ja lapsed kaubitsemisaineks ning tööriistadeks muudab“.

„Meie kodanlastel ei ole sellest veel küllalt, et neil nende proletaarlaste naised ja tütreid tarvitada on — ametlikust prostitutsioonist ei maksa rääkidagi, — üks nende suuremaid lõbusid on veel, pealeselle, vastastikku üksteise naistega „läbi minna““.

Nii kirjutasid Marx ja Engels „Kommunistliku partei Manifestis“¹ enam kui 50 aastat tagasi, ja tänapäeval on asi kapitalistlikus ilmas sellest küljest veel jõhkramaks, veel jälgimaks muutunud.

Mingisugune eraomandus pole kapitalistlikus ühiskonnas tema omanikul kunagi kindel. Oksjonihamer annab kehva talupoja varanduse ülisagedasti kulaku või mõisniku saagiks, ja väikeomaniku varandus kauplemises ning tööstuses valgub kapitalistliku ühiskonna paratamata sea-

¹ Eestikeelne v a., „Külvaja“, 1933, lhk. 27. ja 28

duste järgi tugevama võistleja kätte, kuna väikeomanik kerjajaks muutub. Nii täidab kurnamisele põhjendatud ühiskond oma enda sünnitatud kümnet käsku.

Meil, nõukogude riigis, pole usul, nagu juba märkisime, enam ühiskondlikku alust, ja ka kümme käsku on meie ühiskonnale võõrad, nagu allpool näeme, isegi otse vaenulikud õpetused.

Nõukogude inimestel pole enam põhjust üleloomulikkude jõudude poolt abi oodata ja seega ka mitte nendesse uskuda. Nende hea käekäik oleneb eranditult nende enda ausast tööst. Selle töö saadused lähevad täielikult ja tervenisti töötavate hulkade enda elu korraldamiseks, sest meil on hävitatud inimese kurnamine teise inimese poolt ja tööliste ning kolhoosnikkude töövaevast ei lähe kübetki mingisuguse kurnaja rikastamiseks. Ühiskondlik omandus on meil, nagu staalinliku Konstitutsiooni paragrahv 131. kindlatab, meie kodumaa rikkuse ja vägevuse allikas ja kogu töörahva jõuka ning kultuurse elu allikas. Niisamuti kindlustab staalinlik Konstitutsioon ka üksiktalupoegadele ja kustaaridele nende isiklikule tööle rajatud väikese eramajapidamise, milles võõra tööjõu kurnamine lubatud pole. Iga kodaniku elu ja varandus ei ole mitte ainult seaduse kõige kindlama kaitse all, vaid sotsialistliku ühiskonna edasine arenemine ja kindlunemine loob meil niisuguse olukorra, kus igasugused kuriteod inimeste varanduse ja elu vastu kaovad, sest kuritööd, vargused jne on meil praegu kapitalistliku ühiskonna pärandusena veel ainult ajutise mõõdamineva nähtusena olemas.

Ka perekonnale annab Nõukogude Liidu majanduslik ja ühiskondlik kord niisuguse kindluse ja hea olukorra, millest hulgald kapitalistlikus ühiskonnas unistadagi ei oska. Perekond ei põhjene meil mitte naise õigusetusel ning meesterahva seaduslikul ja majanduslikul võimul nais-terahva üle, viimase sõltumisel meesterahvast ning tema tahtmisest, vaid meesterahva ja naiserahva tõelikult vabal kokkuleppel, mille juures naiserahvas meesterahvaga täielikult üheõiguslik on. Meil pole naiserahvas enam „asi“ või kaup, nagu ta kapitalistlikus korras on, vaid vaba ja üheõiguslik kodanik, kes enda elu küsimuste üle ainuüksi ise otsustab.

Eriti satub aga nõukogude kodanik teravasse vastuollu kahe viimase käsuga, mis otsekohe kurnajate kokkuröövitud varanduste kaitset taotlevad, nimelt 9. ja 10. käsk, milles jutt on „ligimese kojast“ ning

ta „naisest, sulasest, ümmardajast, veikest“ jne.

Märkisime juba naiserahva õigused ära, kuid „sulaseid ja ümmardajaid“ ei leia meie oma sotsialistlikus ühiskonnas üldse enam. Endine Simiititsa kulaku Lindvesti sulane sm Tõnis Vies on nüüd „Uus Tee“ kolhoosi arvepidaja (Volossovo r.) ja seal-samas on endine sulane sm August Kalliiber nüüd traktoristide brigadiir. „Ümmardajatega“ on sotsialistlikus ehituses niisamasugune muudatus sündinud. Endine kurnajate „ümmardaja“ si Lilli Tammann on nüüd „Torossovo“ sovhoosi karjakasvatuse brigadiir. Ta tõstis oma lehmadegrupi piimaanni kõrgemale kui kapitalistlikudel maaladel olematut jumalat paludes on suudetud teha ja selle töö autasuks sai si Tammann valitsuselt Lenini ordeni. Lilli Tammanni brigaadis töötab lüpsjana endise Torossovo mõisa omaniku parun Vrangeli „ümmardaja“ si Pauliine Veidemann. Parun Vrangeli karjalaudas oli ta põlatud lüpsinaine, kelle ametinimi sõimunimeks muudeti. Nüüd on aga si Veidemann stahaanovlane ja saavutas 1936. aastal keskmiselt 5200 liitrit piima iga oma hoolitsusel oleva lehma kohta. Tänavu kavatses ta igalt lehmal 6000 liitrit piima saada.

Niisugused on endised „sulased ja ümmardajad“ sotsialistlikus ühiskonnas. *Katehismuse kümnes käsk kohtles neid aga ja kohtleb tänapäevani kurnajate eramomandusena ja seadis veistega ühele pulgale.*

Mitte mingit muud ülesannet polnud 9. käsul, kui kurnajate klassi losside, mõisate, tehaste ja maade kaitsemine. Eks olnud talupoja ja mõisniku, töölise ja vabrikandi huvid alati teravas vastuolus. Eks vaadatud talupoeg mõisast mõõda minnes alati varjamata ihaldusega neid laiu, moonakate ja talupoegade tööjõu abil hästi haritud põlde, mõisniku suurt lossi. Eks tuletanud ta meelde oma viletsaid lapikesi, oma kitsast hurtsikut. Eks pigistanud tööline vabrikandi lossist mõõda minnes alati varjamata vihas rusika kokku, eks tuletanud ta kibedusetundega meelde, et tema, kes kõik selle rikkuse loonud, ise perega hallitanud keldrikorteris elab või „jõukamal“ naabril koikuüürnikuks on.

Nende inimeste vastu on kirjutatud 9. käsk, ja need inimesed rookisid suures proletaarses revolutsioonis kapitalistid ja mõisnikud nende paleedest ja mõisatest välja, muutsid need paleed ja mõisad koolideks, klubideks, sanatooriumideks, muuseumideks, ja muudeks töörahvale tarvilikudeks asutusteks. Suure Venemaa mõis-

nikkude ääretute põldude kaitsele seadsid papid 9. käsu valvele, kuid suur sotsialistlik revolutsioon andis need ääretud maad talurahva kätte, rääkimata sellest, et selles revolutsioonis ka vabrik tööraha omaks tunnistati, kes nad ehitanud. Talurahvas sai mõisnikkude, kirikute jne maad ning töölised vabrikud revolutsioonis seega kätte, et nad selle usumeeste omandusevahi — 9. käsu — puruks löid.

Hirvitusena usumeeste poolt tundub nüüd see, kui usumehed meie mahajäänud tööraha osale seda õpetust ikka veel „jumalasõna“ nime all ette kannavad ja oma mõrda püütud noortele „leeris“ pähe tuubivad.

Seesama „leeri“ põhiõpperaamat — katekismus — sisaldab ka palju muid samaladilisi õpetusi. Siia on eeskätt koondatud kõik piibli orjuseõpetused. Siit loeb „leeripoiss“, et „teie, sulased, kuulge nende sõna, kes teie isandad on liha poolest, kartuse ja väristusega“; siit loeb alles ellu astuv tütarlaps, et „mees on naise pea“, siin on koos kõige jõhkramad orjuseõpetused, mida kurnajad aastatuhandete vältel töörahvale pähe tuupinud, et, jumalaga ja taevaga meelitades, kuradite ja põrguga hirmutades, laiü töörahvahulki orjameelsuses ja sõnakuulmises hoida.

Piiblitugudes, mis niisamuti „leeri“ programmi käivad, on üks muinasjutu teise otsa kuhjatud; siin leiab „leeri“ tõmmatud noor, et „taeva luugid tehti lahti ja sadu tuli maha 40 päeva ja 40 ööd, kuigi ta koolis õppis, et vihm nendest pilvedest tuleb, mis maa pealt veeauruna õhku läinud; siit leiab lugeja, et „Ismaeli, Hagari poja, kes pilkaja oli, ja kes mitte ei pidanud töötatud pärijaks saama, saatis Abraham oma naise Saara nõudmise peale ühes tema emaga enese juurest ära“. Sõnasõnalt nii kirjutab eesti usumees K. J. Maasing oma „Piibli lugude“ 1. jaos lhk 29. See raamat on ka meie usumeestel tarvitusel. Piiblis, 1. Moosese raamatus 16. peatükis, niisamuti 21. peatükis, kus Ismaelist juttu on, leiame, et Aabrami naine Saara, kes ise lasteta oli, oma ümmardaja Hagari Aabramile ajutiselt naiseks andis, kuid Hagari siis, kui see peremehega rasedaks jäi, armutult kõrbe kihutas. Lõpuks sattus Hagar siiski oma õnnetuses süüdlase peremehe juurde tagasi ja sünnitas lapse. Imekombel aga sünnitas ka saajaastane Saara poja — muinasjutt on seegi võimalik! — ja rookis ümmardaja ning tema poja siiski jälle perest minema, et ümmardaja poeg ühes „seadusliku pojaga“ pärijaks ei jääks. Ettekäändeks oli, et „Saara

nägi Hagari, Egiptuse maa naise poega, keda ta Aabramile ilmale toonud, naermas“ (I. Moos. 21, 9). Poisikese naer oli ettekäändeks sellele, et ema ühes pojaga jällegi kõrbe aeti, ja see poisikese naer oli põhjuseks ka sellele, et jumalasalane Maasing veel tuhandet aastat peale selle muinasloole tekkimist teenijatüdrukut poja selle naeru pärast *pillkajaks* kuulutab ning muinasjutulikule suurkurnajale Aabramile ning tema jõhkrale naisele Saarale õiguse annab.

Niisuguseid ja palju muid sellesarnaseid asju, lisaks muinasjutte meeletutest sõdadest, veristamistest, tapmistest ja röövimistest õpetatakse „leeris“ noortele kõrgelt kõlbliku ristiusu õpetusena pähe, kui — jumalikkude moraali.

Jah, on palju asju, mis liialt meie mahajäänud noortegi arvamustele vastu käivad, sellepärast ei julge usumehed kõiki oma orjuseõpetusi kaugeltki enam otsekohe noortele ega vanadelegi usklikkudele ette laduda, sest ka need on, usulistest eelarvamustest hoolimata, proletaarse revolutsiooni 20 aasta vältel oma tõelikkudest klassihuvideist aru saanud. Sellepärast püüavad usumehed kaudsel teel sedasama saavutada. Orjuseõpetused püütakse ajutiselt kotti peita ja kuulajatele „jumala suurt armu“ jutlustada ning neid palvetamistele ja õhkamistele kutsuda, püütakse usklikkudele selgeks teha, et nad ikkagi nõrgad ja väetid olevat selleks, et omaenda jõul paremat elu saavutada, sellepärast olevat vaja ikkagi „palves jumala poole“ pöörata.

Kuid meie nõukogude inimesed on näidanud, et nad omaenda jõul niisuguseid asju korda saata suudavad, mida usklikud „imeks“ peavad. Eks ole meil korda saadetud kümned ja sajad niisugused tööd, mille sarnaseid kapitalistlikul ilmal pole, kuigi seal igal sammul jumal, nagu öeldakse, ees ja taga on. Mida võiksid jumala nimel tegutsevad kapitalistid seada meie Valgemere-Baltimere või Volga-Moskva kanali kõrvale? Ei midagi. Mida võiksid nad seada meie stahaanovlaste töö kõrvale? Jällegi mitte midagi. Ja mida võiksid nad seada meie Nõukogude Liidu kangelaiste kõrvale? Kas neid faschistlikke bandiite, kes praegu rahulikke Hispaania külasid ning linnasid purustavad ja nende elanikke tapavad? Kas vast neid faschistlikke kaikamehi, kes Saksa rahvast orjastavad? Ei, mitte midagi pole nendel meie uutele inimestele vastu seada.

Sellepärast pole usumeeste õpetus inimeste jõuetusest meie nõukogude inimes-

tele üldse, eriti aga noortele, vastuvõetav. See õpetus on meile võõras.

Kui Cheyenne indiaanlaste, austraallaste Arunta suguharu või mõne muu rahva noorte pühendamise kombed ühel või teisel määral nende endi majanduslikust ja ühiskondlikust elust järgnevad, kui nende kommete ülesandeks on noori tulevaseks eluks ette valmistada, karastada, siis ristiusuliste „leer“ pole mingil kombel nende noorte eluga seotud, vastupidi, „leer“ püüab neid elust eemale tõmmata, neid nende endi huviõele vastu seada, nende elu tõelikke ülesandeid nende eest peita.

Meie eesrindlikud noored ongi usulikkudele eelarvamustele juba otsustavalt selja pööranud. Nad tunnevad oma enda jõudu, nad teevad teaduse ja tehnika abi kasutades tööd selleks, et omale veel paremat, veel kaunimat, veel rõõmsamat elu saavutada, kui meil seni juba kätte võidetud on. Kui hallpea professor Maria Demtshenko viiesajalaste lüli tööd pealt vaatas ja kiirest tööst vaimustatult juuresolevalt kolhoosi-esimehelt küsis, millega seda kiiret tööd suhkrupeedi koristamisel

seletada, siis vastas kolhoosi esimees tagasihoidlikult:

— Need on komnoored...

Nagu teame, sai kogu lüli stahaanovliku töö eest valitsuselt ordenid.

Meil on lugematu arv noori töökangelasi, paljud nendest on ordenikandjad.

Kabardino-Balkaarias on „Psögansu“ kolhoos kõige esimene. Juba 1935. aastal anti siin kolhoosnikkudele 17 kilogrammi vilja tööpäeva peale. Selles kolhoosis on komnoore Bilja Missostischova lüli kõige esimene. 17-aastane Bilja sai 1935. aastal oma töö autasuks Lenini ordeni, kutsus Maria Demtshenko võistlusele ja lubas seltsimees Stalinile ning teistele partei ja valitsuse juhtidele, et ta 1936. aastal 40 tsentnerit nisu ja 100 tsentnerit maisi hektarilt saavutab. Bilja täitis lubaduse. Nii-sugused on meie eesrindlikud nõukogude noored. Ja meie noored muusikakunstnikud, kes Varssavis rahvusvahelisel võistlusel esimese koha võitsid, kes Belgias esimese koha võitsid, meie malemeister — komnoor Mihail Botvinnik, kes rahvusvahelisel malevõistlusel esimesele kohale tuli, — niisugused on meie eesrindlikud nõukogude noored. Nende eeskujul on tarvis kõigil noortel asuda teaduse ja tehnika vallutamisele, enamluse, Marxi-Lenini-Stalini õpetuse vallutamisele, et sotsialistlikus ehituses uusi võite saavutada.

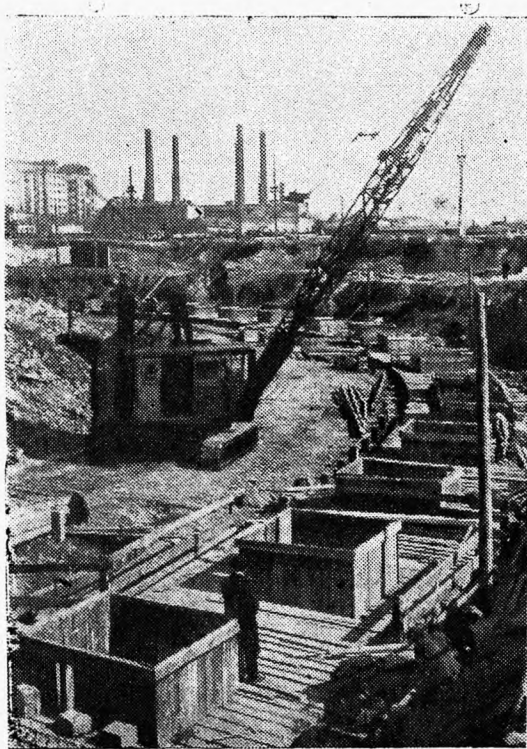
Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noorte Ühingu X kongressil vastu võetud programmis on öeldud:

„ÜLKNÜ selgitab noortele kannatlikult ebausu ja usulikkude eelarvamuste kahjulikkust, organiseerides sel sihil erilisi usuvastase propaganda ringe ja loenguid.“

Eesrindlikkudel noortel, komnoortega eesotsas, tuleb noorte hulgas usu kahjulikkuse selgitamisele asuda, võitlusele usulikkude eelarvamuste vastu, mis osa meie noori veel takistavad teadlikkudeks ja aktiivseteks sotsialismi ehitajateks saamast. Noorte ülesanne on igas klubis, lugemistoas, koolis ja punases nurgas Sõjakate ateistide liidu rakukesed organiseerida ja kõik tugevama ettevalmistusega noored aktiivsele usuvastasele selgitustööle kaasa tõmmata.

Staalnliku Konstitutsiooniga kinnitatud usuvastase propaganda vabadust kasutavad meie noored veel nõrgalt. Noored, aktiivsele selgitustööle usklikkude noorte hulgas pappide „leeri“ vastu, igasuguse muu usuliku uimastamise vastu.

A. Maurer.

Nõukogude palee ehitamine Moskväs

Pildil: Nõukogude palee suurele saalile alusmüüri ehitamine.

(Sojusfoto)

MAAILMA-MAJANDUSE KÜSIMUSI

MONOPOLISTLIKUD HINNAD

1912. AASTAL tsaarivalitsuse riigiduumas enamlikule fraktsioonile juhtnõore andes, hindas sm Lenin kogu maailma seisukorda, kui töölisklassi ja kodanluse võitluse äärmist teravnemist ja sotsialismi teostumise lähedust.* Klassivõitluse äärmise teravnemise elementi-deks pidas Lenin siis — elukallidust, massilisi streike, riikide imperialismi, nende hullumeelset võitlust turgude pärast, nende lähedust sõjale.

Lenini nimetatud ettekuulutus sotsialismi teostumise kohta maakera ühel osal on juba täide läinud. Selles maailmas osas aga, kus kapitalism veel püsib, kestavad Lenini nimetatud vastuolud edasi ikka teravamal ja teravamal kujul. Imperialistide võitlus maailma turgude valdamise pärast on juba jällegi sõjaks kasvanud. Tõsiasiad selle kohta on meile enamvähem teada. Nendest on meie ajakirigi korduvalt kõnelenud. Seekord vaatleme ühte klassivõitluse teravnemise ala, mida harilikult vähem on valgustatud, nimelt — elukalliduse tõusu monopolistlikkude hindade tagajärjel.**

Kui kaupade hindade liikumist pikema aja kestel jälgida, siis selgub, et vabavõistluse kapitalismi ajal, s. o. kuni imperialismi ajajärguni, kaupade hinnad üldiselt langesid. See hindade langemine oli täiesti seadusepärane ja normaalne. Kapitalistliku majanduse tööviljakus tõusis alatasa, mille tagajärjel ka kaupade väärtus langes. See asjaolu esineski hindade langemisena.

Hoopis teistsugune on seisukord imperialismi ajal. Just imperialismi algusest

(XX sajandi algusest) hakkab hindade tõusmine. See hindade kõrgenemine on nimelt monopolismi tagajärg*. Kapitalistlikkude suurriikide hindade liikumist 1871. aastast peale iseloomustab järgmine tabel:

Suurmüügi hindade üldindeksid
1910—1914=100

Aastad	Ühendriikides	Inglismaal	Prantsusmaal	Saksamaal
1871—75	135	125	120	—
1876—80	102	108	108	104 ¹⁾
1881—85	100	97	94	84
1886—90	84	85	84	78
1891—95	74	81	80	80
1896—1900	72	80	77	80
1901—05	87	85	84	83
1906—10	96	93	91	93
1911—15	100	107	109	110
1916—20	199	231	334	489
1921—25	148	168	430	— ²⁾
1926—30	137	140	622	116

Toodud tabelis on hindade näitajad arvatud viisaastakute järgi (keskmised iga viisaastaku kohta). Kõikidel näidatud maadel näitab hindade liikumine ühte ja sedasama pilti: langemist kuni 1895—1900. aa. ajajärguni ja peale seda järjekindlat tõusu. Ilmasõja aastatel elasid kõik suurriigid elukalliduse suure tõusu (hindade hiiglasuure tõusu tagajärjel) läbi. Hindade liikumine Am. Ühendriikides võib olla kujukaks pildistuseks üldse hindade muutumise kohta kapitalismi majanduses. Toome siin diagrammi Ühendriikide suurmüügi hindade liikumise kohta.

* Sellest räägib Lenin väga tihti oma töös „Imperialism...“ (v. eestikeeles Lenini valitud teoste II köide, näit., lk. 158, 159). Tsiteerides Kestneri kirjatööd, märkis Lenin oma kaustikus märgiga „NB“ ja kolme joonega ära just selle koha, kus algab lause „püüvat hindade kõrgendust, kui kartellide tekkimise tagajärge...“ (v. Ленинский сборник, т. XXII стр. 549).

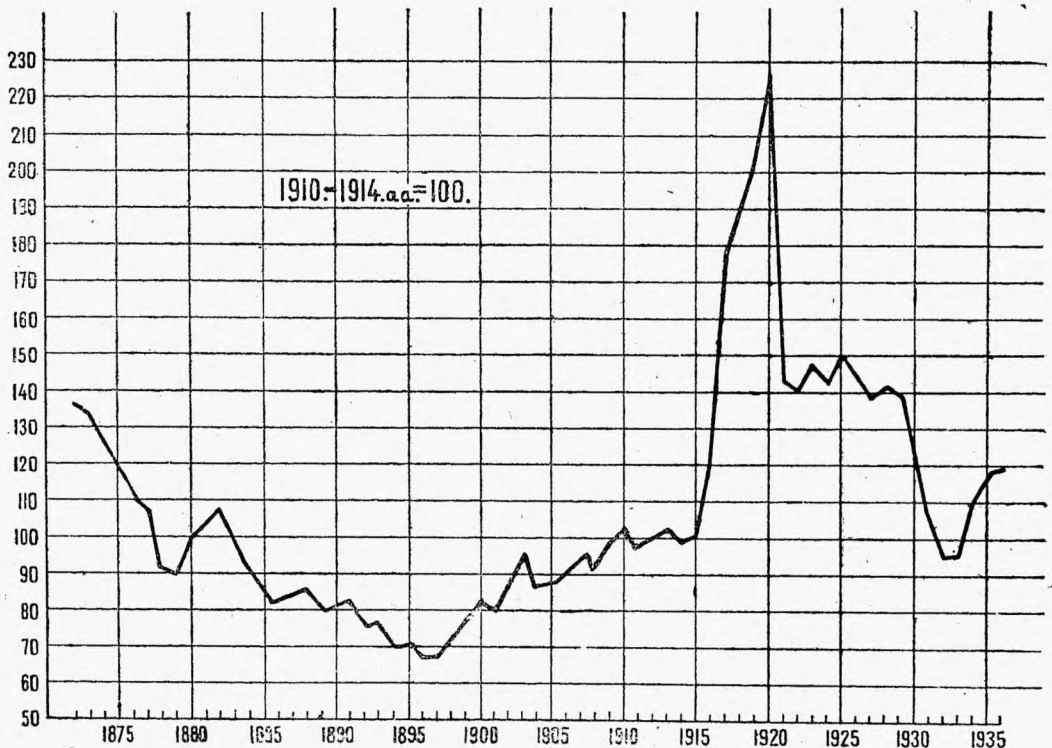
1) 1879—1880. aastate (s. o. ainult kahe aasta) kohta.

2) Saksamaa vääringu täielik langemine. 1922. aastal arvati Saksamaa hindade indeksit 38.799 peale, kuid 1923. a. kohta ei ole seda indeksit üldsegi võimalik arvata. 1924. a. oli see indeks 155 ja 1925. aastal 160.

* Vt. Lenini venekeelses kirjatööde kogus, 2. väljaanne, köide XVI, lk. 202.

** Nii teoreetiliselt kui ka klassivõitluse praktika seisukohalt on, muu seas, väga tähtis sm Lenini 1914. a. kirjatöö „Veel üks sotsialismi hävitamine“, kus äärmiselt tähtsaid mõtteavaldusi leidub hindade statistika ja hindade ajaloo kohta (eriti selle kirjatöö IX punktis; vt. venek. töödekogu, köide XVII, lk. 277).

Ameerika Ühendriikide suurmüügi hindade liikumine 1872—1936. a.
(1910—1914=100)

(Diagramm on koostatud majandusliku ajakirja
„The Annalist“ andmete alusel)

Diagramm näitab, et kodanluse enese statistika andmetel Ühendriikide kaupade hinnad langesid kuni 1896—7. aastateni. Hindade langemine sündis seega ainult vabavõistluse kapitalismi ajajärgus. 1897. aastast peale algab üldine tõus. See tõus käib käsikäes monopolismi arenemisega, imperialismi laienemisega.

Ilmasõja aastatel sündis hindade liikumises hiiglasuur hüpe üles. Kapitalistide monopolistlikud ettevõtted kasutasid sõjatingimusi selleks, et hindasid hästi kõrgele kruvida ja suuri kasusid saada. Nagu teada, tõusis elukallidus ilmasõja aastatel mitmevõrd. Niisamuti mitmevõrdselt suurenesid selsamal ajal ka monopolistide kasud.

Ilmasõja järel langesid hinnad küll järsult, kuid nad jäid kuni majandusekriisini siiski tervelt umbes 45 protsenti kõrgemaks kui nad olid ilmasõja eel. Tule-tame meelde, et ilmasõda väga palju suu-

rendas ja laiendas monopolistlikku kapitalismi, arendas väga laialt riiklikku monopolismi (ehk riiklikku kapitalismi). See sõja tagajärjel paisunud monopolistlik kapitalism ühes üldise monopolismi arenemisega suutiski pealesõjaaegseid hindasid nii kõrgele tasemele kinnitada.

1929. aastal alanud majandusekriis viis hinnad uuesti langusele. Kuid oma kõige sügavamal langusel (1932. ja 1933. a.) ulatas see langus ainult esimese ilmasõja eelaastate tasemeni, ja 1933. aastast peale algas jällegi uus ning väga järsk hindade tõus. 1936. a. lõpul olid Ühendriikide suurmüügihinnad juba tervelt 20 prots. kõrgemal 1910—1914. a. hindade tasemest. Ja seda vaatamata selle peale, et viimase paarikümne aasta jooksul kapitalistliku tööstuse otsekohesed valmistusekulud on märksa langenud.

Viimasel aastal ja eriti käesoleva aasta algul on elukallidus kapitalistlikkudes riiki-

kides jõudsasti tõusnud. Seda märgivad ka kodanluse häälekandjad. Genfi rahvusvahelise kollase tööbüroo häälekandja „Internationale Rundschau der Arbeit“ annab oma veebruarinumbris järgmised andmed:

Elumaksmuse indeksid
1913—14=100

	1929. a.	1933. a.	1935. a.	1936. a. lõput
Saksamaa	154	118	123	125
Bulgaaria	2941	2006	1750	—
Prantsusmaa (Pariis)	556	520	488	540
Inglismaa	164	140	143	151
Jaapan (Tokio)	181	146	152	163
Rootsimaa	170	154	156	158
Tshehoslovakkia	763	692	696	704
Am. Ühendriigid ¹	170	126	140	145
Itaalia ¹	—	350	348	—

Indeksid, mis meie siin tööme, on arvatud kodanluse statistika järgi. Need indeksid ei ole sisulikult usalduseväärased, nad on nimelt vähendatud, allahinnatud jne. Kuid tähelepanemise väärt on siin see, et *isegi need* kahtlased kodanluse andmed küllalt selgelt elukalliduse kindlat tõusu näitavad.

Käsitöö elukalliduse tõusuga käib kapitalistlikkudes riikides aga ka veel tööliste palkade langemine. Saksamaal, näiteks, oli tööliste aastane palk 1929. aastal 2406 marka, 1933. a. 2014 marka, 1935. a. 1986 marka ja 1936. aastal 1913 marka. Siin ei ole arvestatud selle asjaoluga, et Saksamaa mark möödunud aastal tegelikult umb. 40% oma väärtusest oli kaotanud (ametlikult, ei ole seda marga langemist veel küll mitte kinnitatud, kuid tegelikult läbikäimises arvestavad sellega kõik kapitalistid). Ameerika Ühendriikide ajakiri „The Annalist“ oma 5. veebruari numbris tõi andmeid (oma, s. o. kodanlisi, andmeid) Ühendriikide tööliste palga kohta. Nende kindlasti suurendatud ja võltsitud² andmete järgi olla Ühendriikide tööline teeninud 1929 a. 1744 dollarit ja 1936. aastal 1724 dollarit aastas. Kui aga siin juurde arvata,

¹ Andmed Ühendriikide ja Itaalia kohta on siin arvatud Inglismaa tööministeeriumi häälekandja „The Ministry of Labour Gazette“ 1937. a. jaanuarikuu numbril andmete alusel.

² Võltsitud nimelt kapitalistide kasuks ja tööliste kahjuks. Nimetame siin võrdluseks, et Ühendriikide vallitsuse teiste ametlikkude andmete järgi teenis Ühendriikide tööline 1936. aastal nädalas ainult umb. 85 prots. 1929. a. nimelisest nädalapalgast.

et dollar oli möödunud aastal isegi ametlikult umb. ühe kolmandiku oma 1929. aasta väärtuses langenud, siis tuleb välja, et ka nende ilustatud andmete järgi teenib Ühendriikide tööline praegu maksimaalselt 1150 dollarit (1744 dollari asemel 1929. aastal). Ja sedagi teenivad ainult need, kellel tööd on.

Elukalliduse kasvuga ja palga langemisega käib käsitöö kapitalistlikkude riikide töötaoleku kasv. Meie toodud andmed näitavad, et, näit., Inglismaal on elukallidus, võrreldes sõjaeelse ajaga, 51 prots. tõusnud; praegu jõuab ta juba 1929. a. kõrguseni. Kuid Inglismaa tööministeeriumi väga tagasihoidlikud andmed näitavad, et kinnitatud töölistest oli 1936. aastal tervelt 13 prots. töölisi töötä (1929. aastal aga 10 prots.). Kogu kapitalistliku maailma ametlik töötaolek on praegu aga vähemalt kolm korda suurem, kui see oli 1929. aastal.

Selsamal ajal paisuvad jõudsasti kapitalistide kasud. Kui Inglismaa kivise, malmi ja terase kompaniide 1929. a. kasusid 100-ks arvata (1929. aastal olid need kasud aga Inglismaa ajaloo *kõige suuremad* kuni tolle ajani), siis olid needsamad kasud 1933. aastal 110, 1934. a. 204 ja 1935. aastal 285 („The Economist“ 16. I. 1937, p. 105 järgi). Ühendriikide statistika näitab, et 494 aktsiaseltsi, kes 1935. aastal 950 miljonit dollarit kasu said, said 1936. aastal juba 1430 miljonit dollarit kasu (s. o. poolteist korda rohkem).¹

Hindade langemine majanduse kriisi esimestel aastatel purustas ka talupoegade ja väikekodanluse majandust, pühkis kapitalismi majandusest kõik nõrgemad ja kapitalismile otstarbekohatud ettevõtted ära. Jäid järele ainult suuremad ja tugevamad. Selle kohta rääkis sm Stalin oma aruandes ÜK(e)P XVII kongressil. Nüüd aga, osalise tõusu tingimustes, kruvivad monopolistlikud ettevõtted hinnad veel

¹ Möödamlanes märgime, et ka Eestis elukallidus viimasel ajal on kiiresti kasvanud ja edasi kasvab. See kasv on nii suur, et sellest ka Eesti kodanluse ajalehed ise on sunnitud rääkima. N. n. sotsialistlik „Rahva Sõna“ (näit. oma numbris 19. II. 1937) oli sunnitud tõendama, et „elukallidus hakkab rõhuma üha suuremaid hulki“. Selle asjaolu sunnil kasvavad Eestis tööliste palganõudmised, suureneb streigivõitlus, teravnevad üldse kõik klassivahekorrad ja vastuolud. Kapitalistide kasud tõusevad ka Eestis (Eesti tööstusettevõtte netto-väärtust tuli ühe töötava tööliste peale 1934. aastal 1435 krooni, 1935. aastal 1470 krooni, 1936. aastal aga 1530 krooni).

kõrgemale. Sel teel suurenebki *töölisklassi ja üldse töörahva absoluutne vaesenedmine*.

Monopolistlike hindade tõus on niivõrd ähvardavaks saamas, et isegi osa kodanlust seda kartma hakkab. Inglismaa ajaleht „Financial Times“ kirjutas sel puhul 1. aprillil:

„Hindade tõus 4,1 prots. võrd ühe kuu jooksul ehk 21,1 prots. võrd ühe aasta jooksul on üleliia suur selleks, et luua loomulikku alust, ja kui vana kogemus midagi väärt on, siis on selge, et ükskõik mäherdune hindade tõstmine edasi ka sünniks, võib see ainult katastroofilikule varingule viia“.

Monopoli hindadel on aga ka veel väga suur tähtsus otsekohe kapitalismi majanduse enese kohta. Imperialism on kapitalistliku majanduse aste, kus kogu maailm kapitalistide vahel on juba ära jaotatud, s. o., kui uusi turgusid täiesti vabade maalade võitmise teel enam juurde saada ei ole. Maailmaturud on seega juba nii kui nii teatud määrani piiratud. Niisugustes tingimustes esinevad nüüd monopolihinnad. Kui aga hinnad kasvavad, siis tähendab see seda, et kapitalismi turu ostujõud, arvates kaupade hulkadega, *peab vähenema* (kõrgete hindade juures neelab turg ju kaupu nende naturaalses kogus vähem, kui madalamate hindade juures). Siit kasvab ja paisub järjesti imperialismi majanduse üks põhimistest vastuoludest: ühelt poolt suurendab imperialistlik majandus oma toodangut, kuid teiselt poolt takistab seesama imperialism (- monopolistlik kapitalism) turu laiendamist. See vastuolu viibki *kapitalismi mädanemisele*. Monopolihindade mehhanism tegutseb nii viisi kui arenemist takistav jõud, kui jõud, mis kapitalismi mädanemist suurendab, sisemisi vastuolusid teritab ja valmistamise tõsise ühiskondlustamise veel hädavajalikumaks teeb.

Monopolihindade küsimuse üks tähtsamatest külgedest on küsimus monopolistlike kasude majandusliku allika kohta, s. o. küsimus selle kohta, missugusest allikast need kasud tulevad. See, millest meie eelpool rääkisime, selgitas, et monopolistlike kasude peaallikas on töölisklassi suurem kurnamine, niisamuti ka talupoegade ja käsitöölise kasvav kurnamine monopolistide poolt (see kurnamine

kasvab ka sel teel, et talupojad ja käsitöölised on sunnitud ostma monopoliseeritud kaupu kõrgete hindadega, kuna oma saadusi nad peavad müüma madalamate hindadega). Monopolistlike kasude allik peitub, edasi, ka veel selles, et monopolistid asumaid ikka enam ja enam kurnavad (asumaade toorainet ostavad odavalt, aga müüvad valmiskaupu asumaadele kõrgete monopoliseeritud hindadega). Lõpuks sünnib ka kapitalistide eneste vahel lisaväärtuse teatud ümberjaotus sel teel ja selle tagajärjel, et n. n., „metsikud“ (monopoliseerimata) kapitalistid sunnitud on väiksemate kasudega leppima, kui seda suured monopolistid saavad.

1929. a. majanduslik kriis näitas, et monopolistlike ühendustel on väga suur vastupanu jõud hindade langemisele. 1929. aastast kuni 1933. aastani langesid Ühendriikides, näit., niisuguste monopoliseeritud kaupade, nagu malmi ja tsemendi, hinnad 5—11 prots., kuna monopoliseerimata nisu ja puuvillakaupade hinnad sellesama aja jooksul sealsamas kuni 55 prots. langesid¹. Keskmise kasu seadus, mis vabavõistluses tegutses normaalselt, on nüüd moonutatud. Sellepärast kirjutas Lenin oma töös imperialismi kohta, et

„Kapitalismi areng on niikaugele läinud, et kuigi kaubavalmistus veel endiselt „valitseb“ ja teda kogu majanduse aluspõhjaks peetakse, on ta tõelikult juba õnestatunud, ja kõige suurem kasu langeb osaks rahanduslike sahkerduste „geeniustele“. (Eestikeeles, II köide, lhk. 158).

Ühes osalise tõusuga ja mõnesuguste elavnemise elementidega kapitalismi majanduse algab suur monopolihindade tõus. Tõuseb elukallidus. Suureneb töölisklassi vaesenedmine. Paisuvad kapitalistide kasud. Need kapitalismi majanduse sisemised vastuolud teritavad veel enam klassi vastuolusid, teevad klassivõitluse veel ägedamaks. Sotsialistliku revolutsiooni vajadus ja möödapääsematus kapitalistlike kudel maadel kasvab aina suuremaks.

R. V.

¹ Teisi sarnaseid andmeid on toodud, näit., raamatus „Новые материалы к работе В. И. Ленина „Империализм“... 1935, lhk. 65, 67.

MAAILMA NISUSAAK

Rooma põllumajanduse instituudi andmetel (selle instituudi häälekandja „International Review of Agriculture“ veebruarinumbri järgi) oli nisusaak kapitalismi majandusekriisi kestel maailmas järgmine:

*Nisusaak miljonites bushelites *)*

Aastad	Euroopas	Põhja-Ameerikas (Ühendriigid ja Kanada)	Aasias 1)	Üldse kapitalistlikudel maadel 1)	NSV Liidus
1928	1409	1492	342	3926	807
1929	1451	1139	384	3465	694
1930	1360	1319	456	3744	989
1931	1435	1275	407	3709	753
1932	1490	1210	393	3744	742
1933	1747	845	422	3369	1018
1934	1551	814	433	3390	1117
1935	1575	919	452	3431	1132
1936	1480	869	430	3338	...

Need andmed näitavad, et kapitalismi süsteemi nisusaak on üldiselt vähenenud. Kui 1928. aasta saaki 100 -ks arvata, siis

*) Bushel nisu kaalub 27,2 kilogrammi.

1) Kapitalistliku ilma (sealhulgas ka Aasia) nisusaagi hulka ei ole arvatud Hiina, Türgi ja Iraki saaki. Nende maade kohta puuduvad vastavad täpsed andmed.

oli see 1933. aastal 93,5, 1934. a. 86,3, 1935. a. 87,4 ja 1936. a. 85. Selsamal ajal oli aga NSVL nisusaak (1928=100) 1933. aastal 126, 1934. a. 138 ja 1935. a. 140.

Saagi suur langus kapitalistlikudel maadel on sündinud Põhja-Ameerikas. Möödunud aastal oli seal saak ainult 58 prots. 1928. a. tasemest. Tõsi, Ameerikas oli mullu suur viljaikaldus. Kuid mitte see ei olnud saagi languse peapõhjuseks. Peapõhjuseks oli ja on kogu kapitalistliku põllumajanduse üldine kriis üldse ja majanduslik kriis eriti. Kapitalismi üldine kriis ja majanduslik kriis purustab Ühendriikides ja Kanadas talupoja põllumajandust, proletariseerib talupoega viimasel ajal imekiiresti. 1928. aastal andis Põhja-Ameerika 38 prots. kapitalismi nisutoodangust (32 prots. kogu maailma toodangust), kuna 1936. aastal ainult 26 prots. (1935. a. 19 prots. kogu maailma toodangust). Kapitalismi põllumajanduses on Ühendriikide ja Kanada osa väga tuntavalt ja silmanähtavalt vähenemas. Euroopa osakaal kapitalismi nisutoodangus on aga tõusnud 36 prots. pealt 1928. aastal 45 prots. peale viimastel aastatel. Nõukogude Liidu osa kogu maailma nisutoodangus oli 1928. aastal 17 prots., 1935. aastal aga juba 25 protsenti.

MAAILMA KULLATOODANG

Inglise ajakiri „The Economist“ toob oma 27. märtsi numbris andmeid maailma kullatoodangu kohta. Nende andmete järgi oli kullatoodang maailmas järgmine (tabel on nimetatud andmete ja Rahvasteliidu stat. osakonna andmete põhjal meie poolt kokku seatud):

1929. aastast kuni käesoleva aastani suurenes kapitalistlik kullatoodang seega 50 protsendi võrd, kuna nõukogude kullatoodang aga peaaegu seitsmekordseks tõusis.

Kapitalistliku maailma tähtsamate kullatootjate maade toodang oli tuhandetes kilogrammides:

Maailma kullatoodang tuhandetes kilogrammides

Aastad	Kogu kapitalistlik süsteem kokku	NSVL	NSVL suhe kapitalismi süsteemiga (protsentides)
1929	576	33	5,8
1930	605	45	7,5
1931	644	53	8,2
1932	710	62	8,7
1933	707	83	11,7
1934	726	131	18,1
1935	775	181	23,3
1936	850	226	26,6

Aastad	Lõuna-Aafrikas	Kanadas	Am. Ühendriikides
1929	324	60	64
1930	333	65	67
1931	338	84	69
1932	360	95	72
1933	343	92	72
1934	326	92	86
1935	335	102	101
1936	353	116	116

Nagu siit (ja eelmisest tabelist) näha, läks nõukogude kullatoodang 1933. aastal Ühendriikidest ja 1934. aastal ka Kanadast mööda ning asub praegu teisel kohal (Lõuna-Aafrika järel) maailmas.

KAPITALISTIDE SÕJARAKENDUS

on aasta-aastalt tõusnud. Uskumatult suureks on see kasvanud käesoleval, 1937. aastal. Praegu ei suuda kapitalistlik maailm enam niipalju rauda ja terast valmistada kui seda riigid oma sõjarakendusteks nõuavad. Viimastel kuudel on kapitalismi turgudel selle tagajärjel igalpool suurt „terasenälga“ tunda. Jaapan, kellel oma rauatööstus väga väike on, ostab praegu üle maailma vanarauda kokku ja on vanaraua hinna nii kõrgele ajanud, et see praegu mitmel börsil rohkem maksab kui uus malm või raud. Niisamuti on tõusnud viimasel ajal jõudsasti ka muude kaupade ja toorainete hinnad, mis sõjarakenduseks ja varustuseks vajalikud. Mõõdunud aasta kestel tõusid kõikide värviliste metallide hinnad selle tagajärjel sada ja enam protsenti.

Kuidas kodanluse hullupöörane uuele üleilmsele tapatalgule ettevalmistamine käimas on (osalt on see tapatalg juba alanud Abessiinias, siis Hispaanias), selle kohta toome siin paar näidet Saksamaa ja Inglismaa sõjarakendustest. Ühtlasi toome mõned andmed meie lähemate naaberriikide (Soome, Eesti, Läti) olemasoleva sõjarakenduse kohta; viimased andmed on võetud prantsuse ajakirjandusest.

Saksamaa sõjarakenduste kulud on kõige suuremad maailmas. Viimastel aastatel ei avaldanud Hitleri valitsus oma riigi eelarvet, ega ka väljaminekuid sõjarakendusteks. Inglise ajakirja „The Banker“ väljarvamiste järgi on Saksamaa eelarve ja sõjarakenduste kulud järgmised:

	Riigi eelarve	Sellest sõjarakendusteks.	Sõjarakenduste kulud eelarves (prots.)
	miljardites markades		
1933/34 . .	9,7	3,0	31
1934/35 . .	12,2	5,5	45
1935/36 . .	16,7	10,0	60
1936/37 . .	18,8	12,6	67

12,6 miljardit saksa riigimarka kulutab Saksamaa fashism oma sõjarakenduste peale käesoleval aastal. See summa on niisama suur, kui terve maailma kulutused sõjarakendusteks 1913. aastal. Käesoleval (1937) aastal teeb see umbes 25% kogu kapitalistliku süsteemi kulutustest sõjarakenduste peale.

Inglismaa sõjarakendused on iseäranis suuresti kasvamas käesoleval aastal. Kui „merede kuningas“, paneb Inglismaa eriti

suurt rõhku oma sõjalaevastiku suurendamisele. Inglismaa kulud sõjalaevastiku ehitamiseks olid ja on miljonites naelsterlingutes: 1934. a. 25,1, 1935. a. 27,2, 1936. a. 43,4 ja 1937. aastal 65,6. Sõjalaevu ehitas Inglismaa 1934. a. 17, 1935. a. 22 ja 1936. a. 37, viimasel kolmel aastal kokku 76 üksust. 1937. aastal on aga kavatsatud alustada 79 sõjalaeva ehitamist. 1937. aastal hakatakse ehitama: 3 dreadnoughti, 7 ristlējat, 2 lennukite emalaeva, 16 miinilaeva, 7 allveelaeva ja 44 mitmesugust muud laeva.

Soome sõjavägi on rahu ajal suur 25 737 inimest. Sõja korral tõuseb ta kuni 300 000 inimeseni. Rahu ajal on sõjaväes 3 jalaväediviisi ja 2 ratsaväe polku (seal hulgas 3 pataljoni mototsükliatel) 1200 kuulipildujaga, 10 ratsaväe eskadroniga (nendest 2 kuulipildujate eskadroni). Kahurväel on 19 kerget, 22 rasket (ühes rannakaitse patareidega) ja 3 õhukaitse patareid. Üldse on 112 kerget ja 50 rasket (nendest 24 rannakaitse) kahurit. Inseneri väeosasid on 13 roodu. Tankisid on 1 rood 16 tankiga. Lennuväge on 3 väeosa maalenukkeid ja 4 väeosa merelennukeid, üldse 72 lennukiga.

Eesti sõjavägi on rahu ajal 14 000 inimest suur (ühes lennுவäge ja piirivalvega). Sõja ajal on sõjaväes — 150 000 inimest. Sõjaväge on kolm jalaväe diviisi ja üks ratsaväe polk. Jalaväge on üldse 18 pataljoni (670 käsi- ja 350 rataskuulipildujaga), kuna ratsaväge on 7 eskadroni. Kahurväge on 11 kerget, 8 rasket ning 3 õhukaitse patareid (rahuajal 70 kerge ning 60 raske kahuriga). Inseneri väeosasid on 7 roodu mitmesugustel erialadel. Peale selle on Eesti sõjaväel 2 tankide roodu (üldse 30 tankiga) ja 1 keemia rood. Lennuväes on 9 väeosa 150 lennukiga. Mere-lennuväel on 2 väeosa hüdroaeroplane.

Läti sõjaväes on rahu ajal 23 500 ja sõja ajal 150 000 inimest. Rahu ajal on 4 jalaväe diviisi, 1 polk ratsaväge ning 1 divisjon tehnilisi väeosasid — üldse 28 pataljoni ja 6 eskadroni (meist üks kuulipildujate osa). Sõjaväes on 653 käsikuulipildujat ja 292 rataskuulipildujat. Kahurväes on — 24 kerget, 6 rasket ja 3 õhukaitse patareid, üldse 114 kerge ning 13 raske kahuriga. Teistest väeosadest on sõjaväel 8 inseneriroodu ja 1 tankide rood (25 tanki). Lennuväes on 130 lennukit (5 väeosa maalenukkeid ja 2 väeosa hüdro-lennukeid).

VARGAMÄE ANDRES NEAB ÄRA OMA JUMALA

(Katkend A. H. Tammsaare romaanist „Tõde ja õigus“, III)

Vähe on eesti kirjanduses piltisid, mis oma usutavuse ning sisemise jõu poolest võiksid selle kõrval seista, mida A. H. Tammsaare alamtööd katkendis uskliku talupoja protestina oma jumala vastu pakub. See protest on siin viidud haripunktile nii oma sisemise loogika kui väljenduse poolest.

Vargamäe Andres on eluaeg oma jumalalt — piiblist — tõde ja õigust otsinud, oma eluaeg tööle ja õigusele toetunud, nii oma elupõlises vägi-koogu vedamises naabriperemehe Pearuga, kui kõigis muudes elumuredes ja hingepiinades. Ta on kindel, et sel alusel seistes elus võidab. Kuid pikkamisi hakkab see alus kokku varisema: kõigest jõupingutusest hoolimata ei suuda ta talu soovitud korda seada; perekonnas tulevad mured ja lahkelid; vanem poeg Andres kaob jaapani sõjas; teine poeg Indrek on kodust läinud — õppima; viimaks tapetakse kolmas poeg Ants karistusesalkade poolt (1905. a.), ja vana Andrest ennastki peetakse vitsadega. Kogu senine elualus näib kok-

kuvarisenud olevat: ei ole kusagil tõde ja õigust, jumal on ülekohtune, ta ei löö maise ülekohtu sekka oma mõõgaga, ei takista seda ülekohtu. Ja Andres neab ta ära, et kaitsta — tõde ja õigust — jumala vastu. Sest mingit muud jõudu Andres — oma ühiskondlikult seisukohalt väikekodanline individualist — valitseva ülekohtu vastu seadmiseks ei tunne — ta on ainult kahekesi oma jumalaga. Ja kui see jumal valeks osutub, siis neab Andres tema ära — endine kindel usk muutub leekivaks vihaks, võimsaks needuseks, mis nagu peab lepitema Andrese kogu elutöö murjumise.

Tähendame vaid juurde, et antud katkendi hinnang kuidagi romaani kohta tervelt ei käi — selle arvustus ilmus omal ajal „Leekides“. Niisamuti ei laha meie siin küsimust puudutada, miks kirjanik oma tegelast teiste, ühiskondlike, jõudude juurde ei juhi, kellelt ülekohtu vastu tuge leida, s. o. teda revolutsiooni teele ei vii — see ei kuulu pildisse, mida kirjanik siin, antud seades, maalib. „K. 1.“ toimetus.

PIKKAMISI selgusid isa sõnadest kogu loo üksikasjad. Neid ja teisi — sest oli ka teisi kinnivõetuid — veeti ühest paigast teise ja ikka ühes ähvardusega, kes katsub põgeneda, see lastakse jalamaid maha. Teise püha hommikul sõideti edasi naabermõisa. kus pidi olema kohtumõistmine. Kusagilt madalalt karjamaalt läbi minnes peetud hobused kinni ja soldatid hakanud teeservalt parajaid pajusid lõikama. Seda sama pandud ka tegema nooremaid mehi, muu seas Antsu. Soldat seisnud püssiga juures ja mehed lõiganud. Esiteks pole keegi taibanud, milleks see vitste lõikamine, kuid siis olnud äkki kõigil nagu tuletelt selge: lõigati vitsu peksmiseks. Saksad tahtsid talupoegadele meelde tuletada vanu õndsaid aegu, kus härrad võisid oma orje kas või igapäev lasta tallis rookida. Kuid meeste arusaamisest hoolimata lõigati vitsu

ometi edasi. Vargamäe Andres, kes istus reel, oli nii sügavasse mõttesse langenud, et isegi piip oli kustunud, kuigi ta seda oskas kas või magadeski popsida, sest nii selge oli tal see amet. Äkki võpatas ta püssipaukudest — põmm, põmm, põmm. Mitu korda just lasti, seda ta ei tea, aga varsti lõpetati paugutamise ning keegi tõsteti põdsaste vahelt lumelt ja kanti tema reele. Alles nüüd ta taipas õieti, mis oli sündinud. Aga Ants elas alles, ta elas veel tüki aega, kui mad sõitsid edasi.

„Peksku keda tahavad, mind mad juba enam ei peksta“, kordas isa Antsu sõnu.

„Poeg, peksavad ehk haavatultki“, vastanud Andres.

„Surnult võivad peksta, kui tahavad“, öelnud Ants ja vaikinud.

Nõnda mad sõitnudki tükk aega vaikides edasi. Andres vahtinud ainult seda punast

rada, mis jooksnud tema ree järele, vah-
 tunud kuidagi mõttetult, magu ei mõistakski
 ta, mis see on või mis ta tähendab. Aga
 siis hüüdnud äkki vahisoldat midagi, kes
 istunud nende reel, ja kui Andres silmad
 pööranud — ta istunud poolviltu, sest kan-
 ge kõle tuul olnud vastu — näinud ta, et
 Antsu nägu olnud imelikult valge ning sil-
 mad klaasiliselt lahti. Nüüd mõistnud ta
 äkki kõik. Ta pöördunud ümber, võtnud
 kustunud piibu suust ja labaku käest ning
 surunud Antsu silmad kinni. Ja alles nüüd
 saanud ta õieti aru, mis Ants viimaselks
 öelnud: tema, tähendab, tegi katsed põgene-
 miseks ainult selleks, et leida surma, sest
 nii tark pidi ta küllalt olema, et pääsemise
 lootust põgeneda polnud siin peaaegu mingisugust, oli ju ümberringi lage maa ja
 raagus võserik.

Et Ants selle soo peal surma sai, see
 nagu ei vapustanudki Andrest nii väga,
 sest oli ju kadunu soos karjas käinud, soos
 jahti pidanud, soos marju korjanud, soos
 heina niitnud ja soos kraavi kaevanud. Ta
 oli sõitnud üle soo kirikusse, poodi, laadale,
 veskile ja linna, ta oli vedanud üle soo
 heinu ja hagu, kartuleid ja vilja, miks ei
 pidanud ta siis lõpuks soo peal surmaga
 saama, kui see on jumala tahtmine. Pealegi,
 kui ta oleks ellu jäänud seal soo peal, siis
 oleks ta vaevalt pääsenud surmast hiljem
 mõisas, kus mõisteti nende peale kohut.
 Seda tehti küll väga imelikult, sest ühtegi
 neist ei kuulatud üle ega esitatud neile
 ainustki küsimust, aga ikkagi oli see nagu
 kohtumõistmine, sest otsus anti ometi
 teada, loeti ette. Aga oleks ju võidud nõnda
 teha, et otsusest ka poleks teatatud, oleks
 lihtsalt otsus täide saadetud, muud midagi:
 kes surma, see surma, kes peksupingile,
 see peksupingile, kes hakatakse ilma
 pikema jututa andma ja antakse, seni kui
 jagu täis. Ise võid hoope lugeda, kui nende
 arv sind huvitab, teistel pole muud kui an-
 navad. Sest Andres arvas, et kui kellelgi
 on süda täis, milleks peab siis veel ütleva,
 et sel ja sel on süda täis, seda näeb ju iga-
 üks oma silmaga. Ning kui keegi hakkab
 teisele südametäiega andma, milleks ta siis
 peaks elte teatama, kuipalju ta just annab,
 sest kust ta teab, et viha just nii ja nii mit-
 me hoobiga üle läheb. Nõnda arvas And-
 res ja ütles, et kohtumõistmine on ikkagi
 olnud, sest mis otsuse nad siis midu teada
 andsid. Et aga kohtumõistmine sündis
 ilma ülekuulamiseta, siis võidi ka Antsu
 üle kohut mõista, kuigi ta oli ree peal juba
 ammugi kange. Tema mõisteti surma, sest
 tema olevat asutanud Vargamäe vabariigi,
 mille presidendiks tema ise. Vana Andres

kuulis seda uudist esimest korda ja seletas
 sellekohasele küsimusele vastates, et tema
 teada ei saa Vargamäel olla mingit vaba-
 riiki, sest poolel mäel valitseb alles tema,
 Andres Paas, ja teisel poolel Pearu Mura-
 kas, kes on mõlemad truud Vene riigi ala-
 mad. Aga siis pisteti talle mingisugune pa-
 ber nina alla ja küsiti, kas ta lugeda os-
 kab. Aga Andresel olid prillid koju jäänud
 ja nõnda ei saanudki ta teada lugu Varga-
 mäe vabariigist. Nüüd tahtis Andres tütar-
 delt kuulda, kas ehk nemad ei tea, mis
 loom see Vargamäe vabariik on? *

„Ja selle teie rumaluse pärast pidin mina
 mõisatallis peksa saama, nagu oleks ma
 veel mõisa ori“ ütles Andres, olles kuulnud
 laste seletust.

Nende sõnade mõju oli lastesse otse ma-
 sendav: kes karjatas, kes tegi mingisuguse
 ebamäärase liigutuse, kes tammus jalgel.
 Indrekul läks äkki kõik silmade ees mus-
 taks ja ta pidi käega soemüürist tuge otsi-
 ma, et mitte tuikuda või isegi kukkuda.
 Talle tundus, et kergem oleks olnud kuul-
 da isa surmast kui peksmisest.

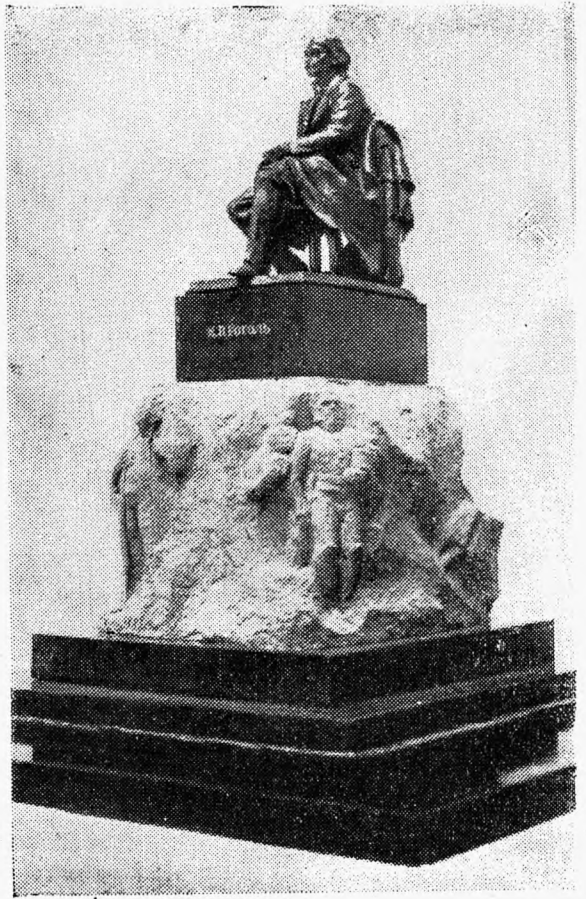
„Ja sinu, Indrek, lubasid nad maha lasta
 või võlla tõmmata, kui nad su kätte saa-
 vad“, segas isa laste tundmusvalingut. „Nad
 ütlesid, et sina ja sinusugused on see kurja-
 juur, mis tuleb põhjani välja kiskuda“.

Alles hiljem isa seletas asja lähemalt,
 sest laste kuuldes ei tahtnud ta kõike öelda.
 Neile kinnitas ta ainult omakorda, et Ind-
 reku kojutulekut ei tohi ükski elav hing
 teada, sest see tooks temale surma ja teis-
 tele kõigile suure häda kaela. Suure häda
 all tuli mõista Andrese enda kinnivõtmist
 ja eluhoonete mahapõletamist, nagu isa
 jutustas pärast nelja silma all Indrekule.
 Seda oli talle öelnud kirikuõpetaja, sest ka
 see olnud peksmise ja mahalaskmise juu-
 res, andes jumalaarmu neile, kes seda soo-
 vinud. Aga soovijaid olnud vähe, sest me-
 hed saanud varemalt teada, et õpetaja taht-
 vat nüüd sõjaväe abil vanu võlgujäänud
 kirikumakse sisse nõudma hakata, ja selle-
 pärast surid mehed ennem ilma jumala-
 armuta, kui et oleksid temalt midagi vastu
 võtnud. Meid tahetakse püssitikkudega
 kirikusse ajada, öelnud mehed ja arvanud,
 et ennem lähevad nad püssidega põrgu
 kui kirikusse, nii hirmus kanged olnud
 inimeste südamed. Aga Andres arvas, et
 kui oleks tähele pandud tema palvet ja
 peksmine muudetud mahalaskmiseks, siis
 oleks tema küll õpetajalt vastu võtnud ju-

* Jutt oli laste mängust. „Vabariik“ asutatud
 selleks, et mõnekümne kopiku eest maiustusi osta
 ja neid jaotada. — „K.-t.“

malaarmu, aga nüüd on tema ära vandunud kiriku ja usu ning isegi jumala.

„Seda räägin ma ainult sinule, Indrek“, ütles Andres peaaegu keskööl, kui nad läksid kahekesi hobustele öösiks heinu ette andma. Isa seisis, pihtkasukas seljas, peaaegu kummargil oma sootuks vimma kiskunud pihaga, latern pahema käe konkus sõrmede otsas. Tuli valgustas vaevalt ainult nende lähemat ümbrust ja laskis paista paaril hobuse sabal ja tagajalal, kuna heinu krõmpsutavad suud asusid juba pimedikus. Ohku täitis heinalõhna ja värske sõnniku haisu segu, mis tõi Indrekule nii elavalt meelde möödunud aegu. „Sina oled rohkem käind ja näind ning oled ilmatarkust õppinud, nii et võiksid juba minust vanainimesest aru saada. Kui ma seal nõnda selle surnud Antsuga sõitsin, soldat püssiga reel ja vereoja ikka veel järel, palusin ma oma südames jumalat ja ütlesin: „Armuline Issand! Karista mind, kuis tahad, kui olen pattu teinud, aga päästa mind sakste peksust. Minu isa oli kohaomanik ja mina olen kohaomanik, sellepärast las ma ennem suren, nagu mu poeg Ants, aga ära anna mu keha ja ausat nime sakstele määrida. Tee seda oma poja Jeesuse Kristuse, meie Önnistegija pärast. Tee seda, oh jumal, sellepärast, et sa tunned mu neerud ja mu südame mõtlemised ning näed, et kui sa mind ei aita, siis võin ma meelega heita, sest see häbi on suurem kui ma suudan kanda oma tuttavate ja sõprade ning oma vana vingamehe Pearu Muraka pärast“. Nõnda rääkisin ma oma südames jumalaga ja palusin teda silma veega, mida nägi see soldatki, kes istus minu reel oma püssiga. Tema mõtles muidugi, et mina nutan oma surnud poega, aga ei, ma palusin ainult jumalat, et ta päästaks mu sakste peksust, kui see peaks olema nende kuri nõu minu vanainimesega. Aga kui saksad minu palvest ei hoolinud ja isegi kirikuõpetaja mulle tuli seletama, et mina panevat ikka veel oma südame jumala ees kõvaks, kui mina tahtvat viieteistkümneme viitsahooi asemel surra, siis tundsin ma, et jumalaga on minu südames halb lugu. Ja ma ütlesin õpetajale, et auväärt hingekarjane, kui sa tõesti tahad, et ma ei salgaks meie issandat jumalat, meie önnistegija Jeesuse Kristuse isa, siis mine sakste juurde sisse ja palu minu nimel, et kui ma tõesti olen niisugust kurja teinud, et mind peab karistama, siis lastagu ennem mind maha nagu poegki, aga ärgu peksetagu mind vanainimest, sest see toob mulle kõige kurjema hingehäda. Nõnda ütlesin ma. Ometi ei võtnud õpetaja mind

Moskoas Puschkini nim. kujutava kunsti riiklikus muuseumis on avatud N. V. Gogolile uute ausammaste projektide näitus, mis Üleliidulise kunstiasjade komitee poolt organiseeritud.

Pildil: Ausamba projekt N. V. Gogolile „Mirgorodi“ deviisi all.

(Sojusfoto)

kuulda ja nõnda tõmmati mind väevõimuga pingile ja pekseti. Mõistad sa, poeg, et kui minule oleks antud tuhat hoopit, kui mulle oleks antud sadagi, siis oleks ma kergema meelega kannatanud, kui seda viieteistkümmet. Sest mina ütlen, et need viieteist polnud mitte nuhtluseks mõeldud, vaid ainult minu, vanainimese, häbistamiseks, minu au määrimiseks. Sest mis süü see niisuke on, mille eest minule peab andma ainult viieteistkümmend viitsahoopit? Olen ma mõni kelm karjapoiss või väike hobusevaras? Nad ütlevad, ma ei ole õieti oma lapsi kasvatanud, sellepärast. Aga teie kõik ja kogu ilm on minu tunnistaja, et mina olen teid juhatanud jumala nimel tõe ja õiguse teed. Saksad seda ehk mulle süüks panevadki, sest neile ja kõigile teistele meeldib rohkem Pearu oma semlakkidega,

kes istuvad kõrtsis. Aga kus on siis jumal? Kus ta on, et ta seda maailma kõverust ei näe? Kus ta on, et ta ei kuule inimese häält, mis hüüab hingeühendas tema poole tõe ja õiguse nimel? Miks laseb ta seda sündida ja ei kuule õige inimese palvet? Minu südamesõnad ja silmavesi said naeruks, seda tundsin, kui istusin uuesti oma sunnud poja kõrval reel ja mära, ohjad lottis, kõrvad kikkis, sörkis omapead aiste vahel, sest ta tõttas koju. Aga mina ei tahtnud enam koju, mina ei tahtnud enam Vargamäele, kus ma olen elanud ja oma lapsi kasvatanud jumala nimel. Usu, mu poeg Indrek, esimene kord elus mõtlesin ma nende inimeste peale, kes pistavad iseenda käe oma elu külge, ja puudus vähe, et ma oleks sidunud ohjaotsad reekorvi külge ja saatnud mära surnud Antsuga koju ning oleks ise läinud esimese paraja puu alla ja seal tõmmanud end oksa. Õigel ajal tulid mul veel meelde õndsasõnad, mis see ikka ütles enesetapjate kohta, ja nende läbi sain endast võitu. Inimene ei ole iseenda koer, et ta peaks oma käega enesele nõõri kaela panema — nõnda ütles isa ja mina küsisin endalt, kas siis mina olen see iseenda koer? Ja mul tuli Juss meelde, kes tõmbas enese sauna taha kuuske, mille mina võtsin kõige juurtega üles, et ei jääks temast asetki, ning istutasin tema asemele pihlaka, mis on iga aasta punaseid marju täis. Kus on see, küsisin endalt, kes teeks sedasama selle puuga, mille oksas mina ripun? Ja ma teadsin, et seda inimest ei ole ja et see puu jääks endiselt kasvama ning võdraid inimesi ja nende lapsi kohutama. Võdraid inimeste ja nende laste pärast jätsin ma oma hullu teo tegemata, sest see oleks olnud ülekohus nende vastu. Aga kui ma jõudsin lagedale mõisasooles, kus ma sagedasti lasknud hobust jõulu-pühade ajal nõnda lillutada, et külm tuul käib südame alt läbi, läks mu meel härdaks ja ma nutsin suure häälega, — nii hirmus mahajäetud olin ma jumalast ja inimestest. Ja ütlesin iseendale: Andres, Vargamäe Andres, sa oled teinud kogu eluaeg tühja tööd. Sa oled sigitanud tütreid ja poegi, aga sina ei saa neist abi, sest tütreid lähivad mehele ja pojad võtab sõda või tapavad saksad. Sul on olnud kaks naist, kes olid su laste emad, aga üks meist on juba ammugi hauas ja teine seisab oiates hanaäärel. Sina ise oled valvanud oma südame ja nime puhtuse järele, aga nüüd on su nimi määratud igaveseks, kuna aga Pearu särab sinu kõrval, nagu Kristuse talleke. Sa palusid ikka jumalat, kui läksid kraavi

kaevama, kiva lõhkuma või soosida tegema, aga sinu kraavid vajuvad täis, lõhutud kivide asemele kenkivad maapõhjast uued ja soosild kaob pikkamisi porisse, ning kuhu on jäänud sinu jumal? Pearu ei ole kunagi palveraamatut avanud, nagu poleks jumalat ja tema poega, meie õnnistegijat, maailmas olemaski, aga ometi elab ta paremini kui sina. Temal pole ühtegi poega tapetud, tema naine elab ja tema oma keha ja nimi on peksust määrimata. Nõnda kõnelesin ma iseendaga Antsu surnukeha juures, ja kui jõudsin oma välja alla, needsin oma südames kõik palved ja usu, needsin tõe ja õiguse, mida ma kogu eluaeg taga nõudnud ja teile, oma lastele, õpetanud, needsin jumala see isa, jumala see poja ja jumala see püha vaimu ning lootuse oma hingeõnnistuseks, sest see kõik on olnud tülhi töö ja vaimunärimine siin Vargamäel tema soode ja rabade keskel. Ma vandusin, et ei kunagi enam vii ma oma jalga üle kirikuläve iseenda pärast, ning ma kahetsesin, et ma olin soldatitelt tagasi nõudnud Siioni kandle, piibli ja muud palveraamatud. Nüüd viskan nad oma kapist välja ja panen nad musta kambri lae alla laudile, et nad oleksid koos rämpsu ja satikatega, keda inimene kiisab taga kui oma keha ja vaimu vaenlasi. Nõnda teen mina. Aga sina, Indrek, oled ainuke mu laste seas, kellel olgu teada, miks su isa talitab nõnda, nagu oleks ta mõni tõlner või pagan. Ja kui sina ning ka teised tahate mind sellepärast hukka mõista, siis mõistke, minu süda ei nõrku. Kui ma olen teile halb ja ei kõlba teie isaks, siis jätke mind üksinda siia Vargamäele ja ma tahan siin elada nagu hunt. Isegi kui jumal tuleks oma pojaga, meie õnnistegijaga, mind noomima, siis ei muudaks ma oma meelt, vaid ütleks temale: vägede Jehoova, kes sa ilmud suitsus ja pilves, tagane Vargamäelt, sest mina olen su neednud ühes sinu pojaga ja mina ei pööra oma silmi enne sinu poole, kui sa oled annud märki, et sa oled tõe ja õiguse jumal. Mine ühes oma poja ja püha vaimuga sinna, kus on kõverus ja ülekohus, Vargamäel ei pea sul pidu ega paika olema. Mine nende juurde, kes tapavad süütuid ja häbistavad ausaid. Nõnda ütleks ma jumalale endale ja tema pojale, meie õnnistegijale. Ja kui Jeesus Kristus jätaiks mind sellepärast lunastamata ning jumal saadaks mu põrgu, siis lähen ma rahuliku meelega, sest kusagil peab ometi inimene leiduma, kes kaitseb tõde ja õigust jumala endagi ees.“

KEVAD JA BÜROKRATISM

ERVIN VALU

ALTAID on tulvil päikesesära,
Stepilund pureb kevade sul...
Irtösch on jääminekuvalus...

Võimsalt müriseb traktoriahel
võitma iharat põldudemulda.

*

Ma sammun ruttu ja ruttu...
Basaariplatsil on pori ja lund,
raamatukiosk alles magab und...

Stopp: Salem Aleikum! Bakimbajeviga
ajame juttu!

Bakimbajev on tõsine, ei põrmugi naera:
„Jah, kevad on kena, kui baid enam
pole,

vaba rahvas ja helendav taevasina,
põllumuld nagu kuld! Aga vihane mina!

On tõsi, et pole meil baid, kardavoid,
Aga mõneski kantseleis
veelgi bürokraat istub,
kõiksuguseid pabereid
marineerib, resolutsioneerib,
usinalt kaleviga katab,
arhiivi matab —
kus sõõgu neid koid!
Paber kannatab kõike,
iga sõna ja lõike —
ent elu ei kannata mitte
tähekägistamist, tindivägistamist,
suuri ja laiu sõnu,
aga pisikest, viletsat tööd!
Oli minugi elus probleem
nagu fenomeen —
ma selle sedamaid dokumenteerisin,
kaebebüroosse komandeerisin —
seal seda kolm nädalat marineeriti,
resolutsioneeriti,
kui häda, siis edasi komandeeriti,
rai-ispolkomi,
rai-ispolkomist prokuratuuri;
uuesti koidale tegema fuuri —

siis sai uue tuuri
külanõukogu kätte,
külanõukogust — miilitsaülema kätte.
Mis seal temaga juhtus, ma seda ei tea —
hoopis uues raionis nägi see valgust
õige pea,
kus uuesti eksles nädalaid ringi,
kuni sain sealt omale tagasi
nagu sünnipäevakingi...

Mis asi see oli, ei keegi enam saand
aru —

kuus kuud oli asutustes käind,
palju tolmu tõstnud ja vaeva näind
kesk resolutsioonidemaru —
neid kolmkümmendkuus meie
lugesime — :

„Võtta kõik abinõud tarvitusele!“ ...
Ja nii tema, vaeseke, surigi;
kurat teab, kas ta Bakimbajevi oma
oligi?...

Kaua sügasime kuklaid ja pidasime nõu;
siis kampa lõime kahe mehe vankumatu
jõu.
Kevad põrmugi ei kõlba bürokraatidega
kokku,
tõstkem agitatsiooni, löögem lokku:

Seltsimehed ja seltsilised!
Viisaastakus esimeses
maa industrialiseeriti,
põllud kollektiviseeriti,
kulaklus likvideeriti.
Viisaastakus teises tõusis heaolu, hool,
Aleksander Stahanov —
Staalinlik Konstitutsioon!
Aga kolmandamas, peale muu, lõõme ka
ja bürokratismi; formalismi
lõõme kontrevolutsioonilt
maha viimase maski;
*Arhiveerime paberite marineerijad,
kümnekordsed resolutsioneerijad!*

RAMMUS KIRIKUÕPETAJA JA TEMA RASVANE OINAS

A. KIKKAS

KIRIKUÕPETAJA Maasing oli pikkade hallide juustega ja hõbedase habemega vanamees. Ta oli juba küllalt seda „jumala sulase“ ametit pidanud, palju hingekeisi „põrgu teelt“ otse taevasse juhtinud — nagu usklikud inimesed vanasti rääkisid. Nüüd oleks ta juba ammugi võinud rahu-likult puhata kõigest oma tööst ja tegemisest, ja teistele noorematele ruumi anda kiriku kantslis. Kuid härra Maasing tõotas jumalat teenida niikaua, kui „vana jumal ise tema taevasse ära kutsub“ ja talle öla pihta koputab üteldes, et: „Tubli sulane Maasing, maitse siis seda suurt taeva rõõmu, selle maapealse töö eest — niipalju kui himu täis“.

Pealeselle oli õpetajahärra veel kange „antvärk“ mees, käis väga uhkesti riides, armastas uusi läikivaid lakke-nahast saapaid kanda, mis kirikumantli alt ilusasti läikima pidid.

Maasing ei ütelnud millalgi ära, kui teda kas või kesköö ajal mõnda „hingekest“ surmatunnil taevasse saatma kutsuti, nimelt kui see peremehe hingeke oli. Ka täna saatis ta Kännu talu suremas oleva peremehe taevateele. Juba hilja kesköö ajal sõidutas teda tugev kutsar Mihkel tõllas Kännu talust kirikumõisa tagasi. . . .

Selle ajaga, kui õpetajahärra Maasing Kännu talus viibis, ei maganud ka selle valla kuulsad vargapoised Kämbla Ants ja Malga Madis. Võtsid nõuks sel ööl Maasingu mõisa lambavargile minna. Mis mõeldud, see ka tehtud. Kesköö ajal olidki Ants ja Madis Maasingu mõisa loomalaudas. Oli vihmane ja porine ilm, just kohane vargapoistele, sest koeradki magasid uluall vihma varjus.

Ants läks lauta. Madis kuulas veel tüki aega maja murga taga ja läks siis hoovi poole Antsule vastu, et, võib olla, on raske tõsta; sai ehk mõne rammusa oina kätte.

Just sel ajal, kui Ants laudas rammusat oinast või lammast otsis ja Madis maja murga taga kükitas, — sõitis õpetaja Maasingu tõld teiselt poolt hoovi.

Et õpetajahärra oma läikivaid lakknahast saapaid märjaks ja poriseks ei teeks, pidi kutsar Mihkel ta turjale võtma ja

hoovi pealt tõlla astmelt kuni korteri trepini üle porise hoovi tassima.

Kutsar Mihkel võttiski siis selle Maasingu, mõumatud rammusa liharõugu, selga ja hakkas ähkides ja puhkides trepi poole tassima.

— Kas raske on? Võta kõri pihku, muidu, võib olla, hakkab veel määgima! — kuulis Maasing korruga pimedas oma kõrval võdrast häält sosistavat. Nagu välgust tabatud oli ta kutsar Mihkli turjalt porilombis maas, kust siis üles kargas ja oma häärberi trepi poole jooksu pani, ilma et tagasi oleks vaadanud.

Madis — tema'p see võõras rääkija oligi — sai kohe asjast aru ja lipsas üle aia. Kadus, ilma et tal Antsu enam meeldegi oleks tulnud.

Ants astus selle ajaga parajasti lambalaudast välja ja sammus pimedas kutsar Mihkli poole, kes imestades ikka veel endise koha peal seisis ja aru ei saanud, mis pärast õpetajahärral nii kiire oli. Või läks tal sellest talu söögist kõht lahti?

— Kurat teab, kas oinas või lammas, aga hirmus raske on. Säh! võta sa tagumistest jalgadest kinni! — kuulis ta korruga pimedas sosistavat, ja Ants astus oinaga tema juurde. Nüüd sai Mihkel õpetajahärra plagamisest aru, ja Kämbla Antsu ära tundes ütles: Mime äga otse välja. Mina panen väravad tagant kinni. Äga pühapäeval, siis pea mind Kassikõrtsi juures mees.

Nende sõnadega saatis kutsar Mihkel Antsu väravast Maasingu rammusa oinaga välja ja läks ise hobuseid lahti rakendama.

Toimetuse poolt: Ülemal trükitud anekdoodike on sm. Kikkase poolt meile tarvitamiseks saadetud. See on rahva suust üles kirjutatud. Seesuguste naiivsete pilkelookestega avaldasid rahvahulgad oma vastupanu pastoritele. See oli omasugune vastupropaganda pastorite seletustele, kus kästi orjal oma isandate sõna kuulda. Pastor on pandud siin naeruväärilikku seisukorda, ja seesama rahvas, kes kõige halastamatult varguse vastu võitles, leiab, et rikka pastori käest varastada, kurnitegu pole. Muidugi on see klassiteadvuseta hulkaade moraal, kuid ta iseloomustab rahvahulkade ja kurnajate vahekordi.

KULAKU POEG

A. KRÕLOV

I. DETSEMBRIL 1935. aastal oli partei keskkomitees eesrindlike kombineerite nõupidamine. Kuueteistkümmendana astus kõnetoolile valgepealine, sinisilmaline noormees.

— Seltsimehed, mina olen kulaku poeg — ütles Albert Tilba.

*

Tilba oli võrsunud ahnest eesti talupoja perest. Kodumaalt maapuuduse pärast välja surutud, asus Alberti vanaisa Samaara kubermangu elama. Kuid seal näis tal vähe ruumi olevat, ning odavat ja kasutoovat maad otsides rändas ta edasi — baschkiiride juurde, Ufa kubermangu. Oma poja Hindreku jättis ta baschkiiride juurde jõukust koguma, ise aga liikus kaugemale, Siberisse, maad kuulama. Hindrek Tilba asus ühes kümne eesti perekonnaga Uue-Sakala küllasse elama. Ta ostis 36 hektaari maad. Maa omanduseks ostmise akti riputas ta raami sees seinale: jumala kuju tal polnud. Ta oli luterlane. Kuid ta ei rahuldunud 36 hektaariga. Siis rentis baschkiiridelt niipalju maad kui suutis, kuid vähem, kui tahtis. Hindrek Tilba oli tusane, habemega eestlane. Selgus, et vaba maad oli rohkem saada, kui tal raha jätkus. Rahulolematuses peksis ta naist. See, oma muhkusid varjates, vaikus, ei võinud ju mehe ärilikkude reputatsiooni rikkuda. Külas oli kõige rikkamaks peremeheks Gustav Haab — 90 hektaari, ja kõige hakkajamaks Ferdinand Päiv — 50 hektaari, viljapeksu masin, mootor, sulased ja tüdrukud. See oli pikk, tüse mees, riietus linnamoodi, armastas kelkida, jõi, kuid mitte palju, ei märatsenud: tal oli kõike. Hindrek Tilba pidas teda omaniku ideaaliks.

Albert Tilba sündis 1915. a. lõpul. Ta läks õigel ajal kooli. Kodus ei pööranud ta peale keegi tähelepanu. Ta tahtis väga pioneeriks astuda, kuid nii joobnult, kui pohmeluses ja ka päris kainelt kinnitas isa: „Kui sinna astud, siis ära koju tule. Peksan su läbi ja kihutan minema”. Aga kuhu mujale oli tal minna, kui ainult koju? Kolhoosi veel ei olnud. Alles 1929. aastal organiseeriti Nemvolõnkas, naaberkülas, kolhoos „Stepan Rasin“. Siis võtab Hindrek Tilba seinalt maaomanduse akti ja ei lahku sellest õisi ega päeva. Ta unistab võimu vahetusest, mis kohe varsti peab tulema. Siis ta näitab oma imetegeva pa-

beri ette ja kõik pöördub lõpulikult nii nagu vanasti oli. Ja iga päev räägib ta Albertile: „Ühisest tööst ei tule midagi välja. astud kolhoosi, tuleb teine võim ja kogu majapidamine on kadunud. Ja kõigil võetakse pead maha”.

Koolis aga kuuleb Albert hoopis muud. Koolis ja raamatutes räägitakse, et kolhoosis on parem elada, et ainult kolhoosis on võimalik edasi elada. Albert oli harjunud seda uskuma, mis koolis räägiti, sest et ainult koolis oli tal hea olla. Ja ta läheb kohe kodust ära, kui kolhoos organiseeritakse. Ta on 15 aastane. Ta tuleb kolhoosi ja räägib, et ta isa on kulak, et ta ei taha isaga elada, et talle isa vaated ei meeldi. Albert võetakse vastu. Tööd teha ta armastab, terve poiss! Siin nägi ta ka esimest korda traktorit ja süttis nagu põlema: nii väga tahtis ta ise seda toredat masinat juhtida, mis ühe tunniga niipalju maad üles künnab, mida hobusega isegi päeva kestel ära künda ei jõua.

Kelle maad ta traktoriga künda hakkab, kas kolhoosi või oma maad, selle peale ta kunagi ei mõelnud, nagu ta ei mõelnud selle üle, kelle õhku ta sisse hingab. Kõik maa oli ühine ja samal ajal ka tema oma. Ta ei olnud pärimud isalt ega vanaisalt orjastavat armastust „oma enese“ maa vastu. Albert elas ju sel ajal, mil seda armastust häbistavaks loeti, mil nii kool kui kogu maa (mis tungis Uus-Sakala küllasse ajalehtede, raamatute, raadio, külastajate kaudu raioonidest ja oblastitest) teda õpetas teistsuguseid asju armastama.

Kuid veel kord astus isa talle teele ette. Ferdinand Päiv tegi avalikku agitatsiooni kolhooside vastu. Enam ta ei kelkinud. Ta arreteeriti. Kohtus selgus, et ta kodusõja ajal oli küla lähedal punaväelasi tapnud. Ta mõisteti 10 aastaks kinni. Hindrek Tilba aga astus „Eesti-Sakala“ kolhoosi. Kui ta juures läbiotsimine toime pandi, leiti paljude Päivi asjade hulgas, mis ettevaatuse pärast Hindreku juurde olid antud, ka püss. Hindrek Tilba saadeti välja. Nii sai Albertist väljasaadetud kulaku poeg.

Sügisel jäi kolhoosis vaikseks, ja Albert läks mustatöölisena raudtee peale tööle. Siin sai ta hea töö pärast preemia ja austuse osaliseks. Kuid ikka alati, kui ta eksi- ma juhtus, öeldi talle: „Noh, muidugi, kulaku poeg, mis talt muud oodata võibki”.

Albertil polnud hea neid etteheiteid kuulda, kuid ta oli tõesti kulaku poeg, ja ta isa oli nõukogude võimu vaenlane.

Kord käis ta Magnitogorskis. Ehituse hoogsus üllatas teda. Kogu maa paistis ühe suure ehitusena. Ja ta süda tõmbas kokku, sest ta võis ehk sellest suurest, pingutavast, kangelaslikust ehitusest eemale jääda. Paindumatu eesti visadusega hambaid kokku surudes ütles ta endale, et saab töötama — seal, kus tal seda lubatakse.

Kahe aasta pärast on Tilba Kasangulovi sovhoosi traktorist. (Ta isa oli juba surnud, ja Albert ei tahtnud isegi temast järele jäänud asjakesi omale). Künni eest premeeritakse teda ja saadetakse kombaineriite kursustele. 1934. aasta suvel koristavad sovhoosi kombainerid 130—160 hektari vilja. Tilba koristab 300 ha. Teda premeeritakse vasikaga. Sügisel kulutavad ta seltsimehed 150-tunnilise normi juures kombaini remondiks 300 tundi, tema — 107 tundi. Ta on 19 aastane. Enne 1935. aasta viljakoristust, mis kogu maa kombaineriitele suureks võitluseajaks oli, võtab Albert naise. Ta võtab naiseks „sovhoosi esimese tüdrukku“, targa ja kelmika, arenenud ja lõbusa komnoorsoolase, Klascha Sidorova. Sovhoosi komnoorsoolased püüdsid Klaschat kulaku pojale mehele minetu eest tagasi hoida. Kuid Klascha vastas: „Mis sellest, et ta kulaku poeg on? Kui ta halvasti töötaks või kahjur oleks! Aga ta on ju kõigist ees. Kes on sovhoosi esimene kombainer? Tilba!“ Siis tõstis sekretär komnoorsoolaste koosolekul Klascha väljaheitmise küsimuse üles, Klascha heidetakse välja, kuid piletit ta ära ei anna.

Kõige tulisemalt süüdistab Klaschat klas-sivaenlasega ühenduse pidamise pärast komnoorsoolane Mitrofanov. Varsti selgub, et selle isa on ilma hääleõiguseta, ja et ta oma hääleõiguseta isa varjab ja teda sovhoosi tööle on sokutanud. Lähenes viljakoristus. Nüüd peab Tilba veel paremini töötama, kui varem: ta peab lõpulikult näitama, et ta pole vaenlane. Kombaini liikumise ajal ei pööra Albert silmi masinalt. Ta oli harjunud üksikute osade tegevuse korratust isegi hääle järgi ära tundma. Õnnetuid juhtumeid tal ei olnud. Kombaini käiku ei katkestata terve päeva jooksul: käigu peal sööb Albert vaheldamisi tüürijaga.

Ta hoolitseb riigi omanduse eest niisuguse määratusuure armastusega, nagu ta isa, võib olla, isegi enda omanduse eest ei hoolitsenud. Albert Tilba koristas 1935. aasta hooajal 567 ha-d. Kõige rohkem sovhoosis. Varsti saadi teada, et ta on kogu

Baschkiiria sovhoosides kõige rohkem vilja koristanud, et üldse üle terve Baschkiiria sovhooside ja MT jaamade ainult üks kombainer — Utjashev — temast rohkem on koristanud.

Kui teada saadi, et Tilba kõige rohkem on koristanud, ei premeeritud teda isegi. Sovhoosi direktor kokkus ära, et inimene, kelle päritolu puhas pole, võis niisuguse edu saavutada. Talle viirastus mingi pettus. „Sind ei või premeerida, sa oled kulaku poeg“, ütles ta Albertile.

Palju kergem on standartset silti külge kleepida, kui inimese elust aru saada! Ja oblasti eesrindlike kombaineriite nõupidamisele saadeti meed, kes vähem olid koristanud kui Tilba. Kohalesõitnud esimees ütles, et Tilba tehku veel üks aasta tööd, võib olla, ilmneb äkki kulaku veri. Vaatame veel aasta, siis võib juba omaks tunnistada.

Punaväkke kutsumise komisjonis (Tilba pidi järgmisel, 1936., aastal punaväkke võetama) öeldi talle, et teda, kui kulaku poega, punaväkke ei võeta. See teade oli talle kõigist kõige valusam. Ammu juba oli ta isast lahti ütelnud ja kodumaa pojaks saanud, kes teda kasvatanud, kelle vääriline ta nii väga olla tahtis. Ja nüüd ei tohi ta teda isegi kaitsta. Pea sõitsid Baschkiiria saadikud Moskvasse, eesrindlike kombaineriite nõupidamisele. Tilbat, muidugi, ei saadetud.

22. novembri öösi tuli ühiselumajasse, kus Albert Klaschaga elas, komnoorsoo rakukese sekretär: „Seltsimees Tilba, ära homme tööle tule, sõidad Moskvasse“.

*

Partei ja valitsuse juhatajate ees peab ta esimese kõne oma elus. Räägib oma saatusest ja kõige salajasemast ja kõige kallimast südamesoovist:

— Kuigi ma kulaku poeg olen, kuid ma saan tööliste ja talurahva huvide eest ja sotsialismi ehitamise eest ausalt võitlema.

Stalini hääl:

— Poeg isa eest ei vastuta.

Kas ei tahtnud Tilba kogu oma eluga tõestada, et poeg isa eest ei vastuta, et hea poeg halva isa eest ei vastuta? Et ainuke tõelik suguselts on — aus töö ja truudus nõukogude kodumaale!

Nüüd saadi temast aru ja tunnistati teda. Ta läheb presiidiumi, surub valitsuse ja Keskkomitee liikmete käsi. Ta surub Stalini kätt. Ja siis saab kulaku poeg teada, et talle ausa töö eest Punase Töölipu orden antakse. Suur au!

Ei ole enam kulaku poeg, vaid on nõu-

kogude maa poeg, selle maa poeg, kes teda oma pojaks on võtnud, teda kasvatanud ning keda Tilba austab kui ema.

*

Nii Ufa, kui Davlekanovi raioon ja Kasangulovi sovhoos võttis Tilba vaimustatult vastu. Teda austati pidudel ja vastuvõttudel, sõbralikkudel kohtamistel ja kogemuste edasiandmise koosolekutel. Ta sai Baschkiiria kuulsaks inimeseks. Ühiselumajast viidi ta 3 toaga majakesse, kus oli raadio, telefon. Sovhoosi direktorile tehti noomitus. Klascha võeti uuesti komnoorte hulka tagasi, komnoorsoo sekretär aga tagandati kohalt.

... Davlekanovi raiooni stahaanovlaste piduõhtu. Albert oli juba õppinud kõnelema. Kõik olid talle omased ja lähedased. Ja ta jutustab, kuidas ta nii väga pioneeriks tahtis saada, kuid isa ei lasknud, kuidas ta püüdis komnooreks saada — kuid ei tohtinud, sest et isa nimi lasus tal häbi-märgina peal. Peale koosolekut öeldi talle, et ta võib teadaande komnoorte organisatsiooni sisse anda. Nii, 21-aastasena, saab ta komnooreks.

Nüüd jäi talle ainult üks suur unistus: et teda, kulaku poega, oleks tunnustatud isamaa kaitsmise vääriliseks. Varem öeldi talle ju, et temal, kui kulaku pojalt, pole õigust punaväes olla! Ja terve 1936. aasta, enne punasesse väkke kutset, töötab ta sovhoosis. Ta ei suuda millegiga tegeleda, ta ei suuda isegi õppimisele mõtelda, kuigi

ta oma masinale nagu ennegi kirklikult truu on. Peaasi on praegu võitlejate ritta asuda, kellele nõukogude maa kaitsmine on usaldatud. Ta töötab nagu varemgi traktoril ja kombainil paremini kui teised, kuid mõtted on tal tuleviku juures.

Ja see tulevik tuleb. Jõuab päev, ja ordenikandja Albert Tilba võetakse punaväkke. See on suur au! Ei ole enam kulaku poega, vaid on nõukogude maa poeg, selle maa poeg, kes teda omaks pojaks võtnud ja kasvatanud ning keda Tilba austab kui ema.

*

Albert Tilba ees oli kaks teed. Üks tee — jääda kulaku pojaks, oma isa pojaks, saada niisamuti nõukogude võimu vaenlaseks, teha kahju ja halba, lootusetult talle lõppu soovida, nagu soovis ta isa, Hindrek Tilba, kes oma maaostu paberist ei lahkunud.

Teine tee — tööd teha, mitte kedagi kurnata. Tõestada, et ta ainult nime järgi kulaku poeg on, mitte aga tunnete järgi.

Teine tee on otsekohene ja aus. Teine tee teeb edu rõõmsaks, annab talle mõtte.

Ta läks teist teed mööda, valgepealine, sinisilmaline noormees, kelle rinnal ilutseb nüüd Punase Töölipu orden.

Ei ole enam kulaku poega, vaid on nõukogude maa poeg, selle maa poeg, kes teda oma pojaks on võtnud ja teda kasvatanud ning keda Tilba austab kui ema.

Tõlk. H. N.

„VÄNT“

REIN RANNIK

NÜÜD algab jälle see kõige kurvem aeg, — kaebas Seisler, kelle melanhoolne pilk puhkas peegelsiledal kevadisel merel.

Läbi trellitatud akna võis näha lõbusõidupaatide parve; neilt kostsid huiked, kiljatused ja rõõmus laul. Kuna hoiatusmärgid merel ja postidel seisvad valvurid paate vangimajast auväärses kauguses hoidsid, polnud võimalik paatides viibijaid tunda, võis vaid näha vestiväel mehi ning heledais kleitides naisi. Merel lõbutsejate kerge riietus ja avatud akna kaudu tungiv mahe mereõhk lasksid oletada sooja kevadilma. Ainult oletada võis sooja ilma, kongis eneses tundus kopitanud keldriõhku. Paksudest kivimüüridest hoovas talvist rõsket külmust; hoolimata maist kandisid vangid veel villaseid kampsuneid ja pealisriideid.

— Talvel on istumine hoopis teisem, — jatkas ta aknast eemaldudes; — siis vähemalt ei näe, ei kuule, kuidas väljas elatakse.

— Siis sa ei näe, kuidas sinu Leeni teiste poistega merel hulli lööb, — tähendas seepeale endine alevivanem Soovik.

— Ära loksu, ega ma vända otsa lähe.

Väntamine tähendas vangide keeles rääkimisele, ägedusele ja teistele malja tekitavatele tegudele avatlemist. Selleks valiti peamiselt uued vangid, kel vangla olukord tundmata. Olles selgusele jõutud uustulnuka inimikkude nõrkuste üle, juhiti jutulõng alati sellele. Talle vaieldi vastu, tehti etteheiteid ning maeruvääristati ta väiteid, mis uustulnukat vihastas, teistele aga lõbu valmistas.

Seisleri enam tööpooldest vändata ei saa-

dud. Ta oli selle mõrkuse ammu läbi põdenud. Uue vangina olnud tema hellaks küsimuseks ta noor naine. Ja väga arusaadavail põhjusil. Vangistamisel oli ta abiellumisest möödunud kõigest mõni mädal. Vangistamine ise tuli talle täiesti ootamatult mingi puudu jäägi tõttu selle valla kassas, kus ta sekretärina teenis. Katkestatud mesinädalad andsid kaasvangidele hea aine loksumiseks. Talle jutustati, kuidas ühe või teise vangiga naine mehe maha jätnud. Egas temagi naine teisiti. Ja mis mõte olevatki noorel naisel ootama jääda temasugust kuritegijat. Naine, kes seda tegevat, olevat püsti rumal, peletavalt inetu või parandamatult vigane.

Sellised ütelled olid omal ajal Seislerit hirmsasti vihastanud, nüüd ei reageerinud ta enam üldse neile, pigemini naljatas isegi kaasa. Seda teadsid kõik, seda teadis väga hästi ka Soovik, keda tunti parema väntajana, kes aga ise otsekohe tasakaalu kaotas, kui räägiti alevi- ja omaraaha segiminekust. Seekord tuletas ta Seisleri Leenit meelde ainult jutu jätkuks.

— Suve tulek pole kurb sugugi seepärast, et siis merel näed ohtrasti moort kraami, — vaidles ta Seisleriga. — Mind ei liiguta see naiste kaagutamine põrmugi. Kurb on vaid see, et suvel väga harva näed uut vangiga, keda võiks korralikult üles vändada.

Vaevalt oli ta seda öelnud, kui kongi astus kuivetu vanamees luitunud kaitsevõimelises frentsis ja tuliuutes triibulistest püksites, glassekindad käes.

— Sellest saab asja, — sõnas endine üliõpilane Vainomees, rutates ühes teistega uustulnukat küsitlenuks.

Varsti oli kõik selge. Uustulnuk osutus vene inseneriks Sergei Mihailovitsh Vinogradoviks. Ta võtnud sõjaväelasena osa valgete vägede sõjakäigust Nõukogude Liidu vastu.

Pärast murjunud sõjalist operatsiooni tegutsenud igasuguste äriliste operatsioonidega. Rahapuuduses võltsinud vekslit, mis ta toonud vangimajja. Olevat aktiivsemaid tegelasi emigrantide monarhistlikes organisatsioonides.

Ta seletuste järgi pidi kõige lähemal ajal langema Nõukogude võim Venemaal. Seekord olevat kommunistide laul lõpulikult lauldud.

— Kahju, et minuga see rumal arusaamatus just nüüd pidi juhtuma. Nüüd, kuma Venemaa vabastamiseks iga kogemud tööjõud kallis. Teaksid mu mõtteosalised minu äpardusest, nad astuksid kohe samme minu vabastamiseks.

Seda oli Soovik oodanudki. Nüüd oli paras juhus väntamiseks. Ta kutsus uustulnuka teistest eemale ja algas saladuslikult:

— Sergei Mihailovitsh, teie soovite muudugi ühendusse astuda oma mõtteosalistega väljas?

— Arusaadav, Karl Ernstovitsh! Ons see kuidagi võimalik?

— Võimalik see ju oleks: meil siin salajane telefon, aga...

— Mis „aga“ seal siis veel takistamas? — küsis Vinogradov naeratades. Ta näoilme muutus rõõmsamaks, kuuldes ühenduse võimalusest.

— Jaa, Sergei Mihailovitsh, õieti öelda jätsite minule isiklikult küll juba esimesest silmapilgust peale väga usaldatava mulje, kuid siiski olete siin alles võõras.

— Väga õige, Karl Ernstovitsh! Minule, kui vanale sõjamehele, meeldib teie ettevaatlikkus. Mis puhtub aga minusse, siis annan oma ohvitseri ausõna, et teie usaldust kurjasti ei tarvita.

Ta pani parema käe isalikult Sooviku õlale ja jätkas:

— Ma palun teid, Karl Ernstovitsh, tehke see võimalikuks. Minu ohvitseri ausõna, ma ei unusta teid ega teie kaaslasi, kui olen tagasi saanud oma endise seisukoha tsaristlikul Venemaal.

„Sellest saab rasvane ani“, mõtles Soovik, raputades sõbralikult Vinogradovi kätt.

— Väga kena, see laseb end teha, pean vaid teistega enne läbi rääkima.

Kuuldes Sooviku jutustust kõneluse üle uustulnuga, suutsid teised vaevalt pidada naeru. Siiski jääd tõiiseks. Keegi teeskles koguni mitterõõsulekut. Põrutas rusikaga vastu lauda ning kargatas:

— Ohvitseri ausõna! Mis maksab ühe hukkaläinud ohvitseri ausõna!

Soovik teeskles omakord vahemeest: — Vinogradov näib siiski olevat dshentlmen.

— Dshentlmen, kes vangimajja tuli omasuguseid otsima, — andis Seisler vastu.

Vinogradov ise, kes kogu aja konginurgast oli jälginud vaieldusi, ei mallanud enam vaikida. Ta lähenes teistele, hoidis end Sooviku, kui oma kaitseingli, läheduses ja palus otse lapseliku härdusega:

— Halastage, vennad! Minu ohvitseri ausõnal!

Lepitigi kokku. Ühendus lubati võimaldada järgmisesl õhtul. Olevat tarvis telefon korda seada. Tõepoolest oli tarvis Vinogradovilt koguda võimalikult palju materjali, et vänt saaks küllaldaselt pinev. Telefon ise oli äärmiselt lihtne. Selleks kasu-

tati õnarust, mis ulatus üle kaarvõlvitatud lae seinast seinale ja oli heaks hääle edasiandjaks. Et telefon tõepärasena paistaks, kinnitati uustulnuka jaoks määratud õnara otsa tühi kilukarp. Telefoneerimist toimetati ainult õhtuti, kui nariid magamiseks alla lastud. Rääkida tuli kõhuli nari all lamades, mis takistas pimedas aparadi peensusi tähele panna.

Järgmisel õhtul saadeti Vinogradov ühe nari alla, kuna vastas nari alla pugest Vainomees, kes valdas ladusalt venekeelt ja kogu aeg oli hoidunud Vinogradovi kuuldud rääkimast, et ennast mitte häälekõlaga ära anda.

— Hallo, hallo! Kas Sergei Mihailovitsh? — kuulis Vinogradov kilukarbit häält.

— Just nii. Kust räägitakse?

— Räägin emigrantide kodust, — vastas Vainomees teiseid seinast; — teie mind küll ei tunne, ent mina teid seda paremini. Oleme siin vaid paar nooremast tegelast valvekorrast. Kõik teised on juba ära sõitnud.

— Kuhu?

— Ikka Piiteri.

— Mis sinna? — imestas Vinogradov.

— Teie ei teagi, et Nõukogude võim Piiteris kukutatud. Kus olete siis elanud paaril viimasel päeval?

Vinogradov jutustas oma äparduse ja palus astuda kiireid samme enda vabastamiseks. Telegrafeeritagu otsekohe Piiteri ning teatagu temale tagajärgedest.

Lubati kohe telegrafeerida ja võimalikult veel samal õöl teda informeerida.

— Mõtlege ometi, nõukogude võim on langenud, nõukogude võim on langenud! — kordas ta, nari alt välja roninud, ühe juurest teise juurde hüppeldes.

Ta oli korraga nagu uuesti sündinud. Kogu ta olemus oli muutunud. Hädaldavast pagulasest oli jälle saanud uhke monarhismi võimukandja. Täis eneseteadvust seletas ta müüd suure, jagamatu Venemaa uuestisünnist, lähema tuleviku väljavahetust ja kommunismi hävitamisest. Venemaa hakkavat jälle etendama juhtivat osa suurriikide hulgas. Varsti lehvivat Konstantinopolis valge-sinine-punane lipp ja Dardanellid saavat Venemaa alla.

— Kas ei rääkinud ma juba eila nõukogude võimu langemisest, — rõhutas ta üleolevalt. — Teie maersite. Ütlesite juba üheksateist aastat kuulnud seesuguseid lähemate päevade langemisi.

— Tunnistame puhtsüdamlikult endi eksimust, — vastas kõigi nimel Soovik. — Teie, Sergei Mihailovitsh, olete tõesti ette-

nägija poliitikamees. Otse kisendav ülekohtus on teid siin kinni pidada.

Kostis rahuvile. Oli aeg magama heita. Enne magamaminemist tuletas Soovik Vinogradovile meelde, et õösel lubati teda informeerida telefoni teel. Salatelefonil puudub aga väljakutse kell, mis pärast keegi telefoni juures valvel peaks olema. Tema, Soovik, on valmis valvama pool õöd, siis aga peaks härra insener ise ta vahetama. Muidugi ei olevat telefoni juures valvamine Vinogradovile vääriiline tegevus, kuid silmapilgu tähtsust arvesse võttes ei võivat igauhte usaldada.

See kõdistas Vinogradovi enesetunnet. Ta tänas Soovikut ja palus ennast äratada väsimuse korral. Nüüd asus Soovik olematu telefoni juurde valvama, kuna Vinogradov teki alla pugest.

Mured ja teadmatu olek polnud lasknud tal paaril viimasel õöl rahulikult magada, mis pärast nüüd, pärast rahustavate teadete saamist, otsekohe uinus. Unigi oli rahustav: ta nägi kuldseid õlalappe, kahepeaga kotkaid ja võllas rippuvaid kommuniste.

Kuid need unenäod ei kestnud kaua. Vaevast oli ta maganud kümme minutit, kui Soovik ta äratas:

— Tõuske üles, härra insener. Varsti on juba hommik, ja mul vajuvad silmad vägisi kinni.

— Või juba hommik, — haigutas Vinogradov; — mul on tunne nagu oleksin vaevast uinunud.

Soovik teatas talle, et olevat äsja saanud teate Moskva langemisest. Odessa võtmisest ja Kiievi ühinemisest valgetega. Vinogradovi asjus olevat vastust iga silmapilk oodata.

Vahetati kohad. Vinogradov ei tahtnud kuidagi lahkuda sooja teki alt. Uni tikkus vägisi peale. Ent polnud midagi parata, — pidi. Ta trööstis end tuleviku mugavustega. Kujutles enese sõjaseisukorras olevana, kus tuleb läbi elada nii mõnigi uneta õö. Soovik kõhatas, mis oli märguandeks Vainomehele. Olematu telefon hakkas tööle. Vinogradovi roidumus oli nagu ära pühitud. Kuulis: Vinogradov on nimetatud Venemaa posti- ja telegrahviministriks, ühtlasi olevat vene välisminister saatnud sinisele valitsusele noodi kategoorilise nõudmisega — teda viibimata vabastada.

Teki all oli kõigil soodne võimalus itsitada. Naer lagunes nakkava haigusena narilt narile. Naerulaviimile tegi lõpu alles tunnimehe koputamine uksele.

Hommikul leiti Vinogradov norskamas nari all. Muidugi tehti talle etteheiteid. Soovik olevat valvanud suurema osa õöst, te-

ma aga ei suutvat paari tundigi vastu pidada. Mis sõjamees see üldse olevat.

Edaspidi lubas hoolsam olla. Oligi. Kolm ööd valvas kõhuli põrandal, tukkudes päeval kusagil konginurgas. Võttis vastu kõige kõmulisemaid teateid ja ootas asjata enese vabakslaskmist.

Pöörde tõi teade valgete võimu taaslangemisest Venemaal ning kõigi ministrite surmamõistmisest; nende hulgas oli ka posti- ja telegrahviminister Vinogradov, kelle väljaandmiseks sinne valitsus juba nõusoleku olevat andnud.

— Mis eest siis mind, — kaebas Vinogradov, kes pead kalhe käega kinni hoides rahutult edasi-tagasi kõndis.

— Ma pole ju punastele küüneväärtki paha teinud.

— Pole küüneväärtki paha teinud, — osatas üldise naerulagina all Soovik. — Kes pidas salaihendust valgetega, kes jagas neile kõrgeid ameteid, kes oleks rõõmu pärast nahast välja hüpanud, kuuldes punaste poomistest?

— Ah ma õnnetu inimene! Mis saab nüüd küll minust, — hädaldas Vinogradov ühe juurest teise juurde vankudes.

„See on alles vänt”, mõtles Seisler. „See on vänt, mis alles äsja laskis inimest läbi elada ülemat õnnejoovastust, praegu aga surmaeelseid ahastusi“. Tal hakkas päris kahju selle suure lapse abitusest, mispärast Vinogradovi juurde minnes ütles:

— Mitte õnnetu pole teie, vaid rumal. Loll olete, kas kuulete!

Insener, sõjamees, poliitik, kes unistab 160-miljonilise riigi juhtimisest, laseb lihtsatel vangidel end nädal aega minapidi vedada.

— Teie olite ju kogu aeg vända otsas, — löi Soovik sekka.

— Kas olete üldse kunagi telefoni mäinud, härra insener? — pilkas Vainomees. — Ainult minuga olite kogu aeg ühenduses, ainult minult saite kõik need peadpöörivad teated.

Vainomehe kõneldes kuulis Vinogradov tõesti jälle seda mahedat häält, mis iga õhtu vanast kilukarbist kostnud ja otse rabavaid teateid edasi andnud. Nüüd alles läksid tal silmad lahti. Kongikaaslaste vaikimatu naeru all vaatles ta uurivalt seda telefoni, raputas pead ja sõnas:

— Võisin ma tõesti olla nii tobe!

Ilus lastesõime maja Kirovski linnas. Majas on 64 tuba. Üldine pindala on 1460 ruutmeetrit.. Siin asuvad: söögisaal, mängutoad, vannitoad jne. Lastesõime mahub 152 last.

(Sojusfoto)

NÕUKOGUDE KIRJANDUSEST

(Aleksi TOLSTOI kõne Londonis NSV Liidu kultuursidemete ühingus)

1921. AASTAL kujutas Nõukogude Venemaa endast asustatud maakohta peale purustavat maruformi. Kõik oli kummuli keeratud: ühiskondliku korra arhitektuur, elu-õtlilikud vahekorrad. Kõik oli segi läinud: moraalid mõisted, kombed, ettekujutused. Revolutsiooni dialektikast olid sajad tuhanded aru saanud, mitte aga miljonid. Sotsialismi ülesehitamise reaalsust Venemaal uskusid Putiilovi vabriku töölised, kuid ei uskunud mõned tõelikkusest eemaldunud kommunistliku partei „teoreetikud“. Kindralid puhastasid uulitsal saapaid, kojamees valitses linna. Poeg õpetas isale uut elu. Külaleit, keda mees alles kaks aastat tagasi karistamatult ohjadega peksis, valiti külanõukogu esimeheks.

Säärases olukorras ilmusid moorte nõukogude kirjanikkude esimesed raamatud. Need olid esimesed „elumullid“, esimesed katsed mõista ja selgendada seda, mis oli sündinud...

Esimese ajajärgu nõukogu-kirjandus, — ma loen seda kodusõja lõpust kuni esimese viisaastaku ehituse alguni, — kannab kõiki toormaterjali ülikülluse jälgi, püüet hiiglasmaataapide poole, sagedasti ka kunstniku diletantliku vilumatuse pitsatit.

Kirjandus opereerib materjali-mürakatega, maalib määratusuure pintsliga, eredalt, tinglikult, hooletult. Kirjanduse kanglane on inimmass, hulk. Üksikisikud pole differentseeritud, need on ennemini hiiglasuured inimeste kontuurid, kontuurid täis kirge ja temperamenti, mis massidele omased... Kõige võimsamaks, kõige väljendusrikkamaks, kõige julgemaks, ajastule kõige kongeenilikumaks (vastavamaks) kunstnikuks sellel esimesel ajajärgul loen ma Vladimir Majakovskit.

Iseloomustavaks sellele ajajärgule on luule. Need on Aleksander Blok oma viimaste laulude ja Jessenin oma sõjaka nihilismiga, kes külapoisina maailma mööda ringlema läks, revolutsiooni uimas tuigerdades ja oma hukkunud külahinge üle kurtes... See on minule kõigist meie luuletajatest kõige armsam luuletaja — vara surnud Eduard Bagritski. Tema poem „Mõtlus Opamassist“ on nagu rahva enda lauldud, see on juba epos... Sajad luuletajad, keda mul kõiki raske on nimepidi üles lugeda, välgatasid sel ajajärgul — üks kümnekonna luuletusega, teine raamatukese-ga... Kõik nad kujutasid revolutsiooni

äikseliku koidu traagilikkude suurust ja lootuste grandiooslikkust.

Nõukogude proosat ja dramaturgiat sel ajajärgul määraksin ma kui hiiglasuure, seni veel maalimata ajaloolouendi fragmente (katkendeid, visandeid). Siin on kirjanduslikkude koolide ja kunstimeetodite segu, alates Piljnäki metsikust impressionismist kuni Gladkovi „Tsemendi“ või Serafimovitshi „Raudse voo“ naturalismini.

Kes oli selle kirjanduse lugeja? Ei tohi unustada, et 17—18 aastat tagasi oli Venemaa alles tsaariajast päritud hilpudes: 70 protsenti, mõnede rahvaste juures aga tervelt 100 prots. kirjaoskamatu. Meie raamatuid anti sel ajal välja 5—10 tuhande eksemplarilises tiraashis, ja meie ei tundnud veel endi lugejat nägupidi hästi. Lugejate hulkade teadvuses mängis kirjandus ennem teenivat osa: kas kui propaganda, või kui puhkus ja lõbu. Siis oli veel vaja ennta maa üles künda, omale elamu ehitada ja riie selga kududa. Kirjandus oli laialistele hulkadele alles toreduseasjaks...

Nõukogu kirjanduse teise ajajärgu piirjooneks loen ma maa industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise suure plaani teostamise algust, esimese viisaastaku algust. Maa kõik jõud olid mobiiliseeritud nagu suure sõja tarbeks. Säärase hiiglasuure kava — Euroopa maade hulgas kõige mahajäänuma maa muutmine viie aastaga eesrindlikuks — edu garantiiks, oli Lenini idee, mis meie revolutsiooni aluseks oli pandud: iga rahvas peidab endas loomingulikkude jõudude põhjatumat allikat. Vaja luua ainult niisugused tingimused, milles need loomingulikkud jõud vabaneksid ja saaksid kõige suurema efektuse.

Esimese viisaastaku teostamise algul oli skeptikuid (kahtlejaid, uskmatu) küllalt, spektikuid, rahulolematuid, vaenlasi, kahjustajaid.

Nõukogude laeval raksusid mastid ja kärisid purjed. Joosep Stalinil tuli tüüri kindlasti käes hoida, juhtides laeva silmapiiri tagant kerkiva uue sotsialismi maa poole, mis ühedele tundmatuna, teistele petepildina paistis.

Kõik, kõik oli riigis teenistusele tõmmatud, seal hulgas ka kirjandus... Veel olid romaanid kodusõja ajajärgust või jutustused eilasest elaku eluolust, mis juba kohe üleslatud ajalooks sai, lõpetamata, aga

juba sõitsid paljud kirjanikud, kaasakistud ehitusetöö keerisest, sinna, kus lõhuti ja lammutati kaljusid metsatehaste ja uute linnade vundamendiks.

Iseloomustav sellele nõukogu-kirjanduse teisele ajajärgule on kirjeldus — ruttav, asjalik, kirjeldav teos... Iseloomustav on ehitajate miljoniliste hulkade kiiresti tekkinud ja laialiselt arenenud huvi selle vastu, et nende teod ja pingutused oma muljendi jätaksid. Kirjandus tõmmatakse ehitustöösse. Paljud kirjanikud, kes seda mõista ei taha, või kes endid loevad püha tule hoidjateks üksiklase koopas, langevad lugeja kirerikka arvustuse alla, kes kunsti peensusi ei taha arutada... „Anna tänapäeva. Räägi meile uuest inimesest, kes mägesid lõhub, põlist taigaad lammutab...“ Kõigil ehitusetöödel, tehastes, sügavates metsades, tundrates, põhjas ilmuvad ajalehed, — algades suurte tiraashidega trükitud ajalehtedest kuni seinalehtedeni.

Ehitades tahab rahvas õppida ja õppida niisamasuguse hiigla-visadusega ning kirega, nagu lõhutakse mägesid ja lammutatakse metsi... Õpivad kõik: nii vanad kui noored, — kasvab tarvidus teaduse järele ja tung kultuuri poole.

Selle ajajärgu kirjandus on iseäranis viljakas. Kuid temas pole lõpetatud, täiuslikke teoseid. Ei ole, ega võimudki olla, sest see oleks loomuvastane. Kirjanikud neelavad elu, õpivad ise ja kirjutavad tööstustegevuse kõrval...

Üks kaubandusliku esinduse tööline rääkis mulle, missuguseid vigurisi tuli tarvitusele võtta, et masinate ja ehitatavate tehaste sisseseadete eest Londonis tähtpäeval vekslid välja maksta.

Raha otsimisel sattus ta hiilgavale ideele: saata kolm vagunit lastud põldpüüsid Londoni. Kohe mobiliseeriti Venemaal peenhaavlite tagavarad, tehti agitatsiooni jahimeeste seas, ja Ukrainas ning Põhja-Kaukaasias hakkasid paugud kõlama... Nisukõrde langedes päästsid rasvased põldpüüid Nõukogude Venemaa kaubandusliku au.

See oli 1929. või 1930. aastal. Nüüd hängime meie Siberi tundratega kulda, niisuu- rel hulgal, mis Kalifornia ja Clondyke „kullapalaviku“ päevist kaugele ette on jõudnud... Tehased, mis suures plaanis mängitud olid, on valmis ehitatud, loodud on tööliste ja inseneride kaadrid, stahaanovlik liikumine löi ümber kõva eelarvamuse, et „slaavi hing“ kõlbulik on ainult unistama ja vaatlema... Tehased on omastatud, tehased töötavad täiel aural. Kümme aastat tagasi nägime meie otse

Moskva külje all viiskudes ja kodukoetud särkeid talupoegi, kes muinse harkadra järel kõndisid. Täna künnavad kolhoosid traktoritega ja koristavad vilja kombainidega. Kollhoosid ehitavad kinoteatreid, ostavad oma tarbeks aeroplaane ja automobiile, küla noorsugu voogab üha suureneval vool kõrgematesse koolidesse vabariiki- de pealinnadesse, kus kõrgem haridus, rääkimata juba alg- ja keskkoolidest, maksuta on...

Kui lapsed kooli vaheaegadel küllasse sõidavad, siis kujutab küla perekond huvitavat pilti. Laua taha istub vanaisa, kes veel pärispõlve õigust ja mõisniku vitsu mäletab; isa, kes Tsusima häbi ja esimest verega ülejutatud vene revolutsiooni 1905. aastal on näinud; ema, kes 50-aastaselt oma kirjaoskamatusel likvideeris ja praegu külanõukogu esimees on: võimutundest on ta kõne lühisõnaline ja ei luba vastuvaidlemist, mees kardab teda veidi. Vahepuhkusele sõitnud lapsed: poeg — leitnant, vanem tütar majanduseteaduse dotsent, keskmise lõpetab kõrgema insenerikooli, noorem tütar on kommoor, traktorist, ta elab veel kodus.

Siin aga on tööliste perekond pidulaua taga: poolkirjaoskamatu ema, ta on kodutöös ja murega laste üle kinni, ema on oma eluajal tööd teinud ja vaeva näinud; isa on tehases meister armastab muusikat ja kogub raamatukogu — peasjalikult vene ja välismaade klassikuid. Praeguseaegsetest kirjanikkudest peab ta lugu Gorkist, teistesse suhtub ootavalt. Kaks poega ja kaks tüdarta töötavad tehases ja õpivad töö kõrval kõrgemates koolides. Nad ei lase teatrites ühtegi esietendust, filharmoonias ühtegi kontserti mööda. Kõik nad on võimlejad. Noorem tütar on võlutud hüpetest langevarjuga, valmistab kestvushüppe rekordi ületama. Nad armastavad kaasaegset kirjandust ja on kõik, peale kõige vanema, omal ajal ajakirjanduseringides olnud. Nad on väga nõudlikud ja kannatamatud. Kirjutavad kirjanikkudele kirje. Ei küsi just mitte kõige armastuseväärsemalt: „Miks te nii vähe räägite kaasaegsest neiuist, teie ei tunne sugugi kaasaegset neiuist...“

Nende 50 või 60 miljoni lugeja küsimuste pärast tuleb Nõukogude Venemaa kirjanikul väga rahutult elada.

Meie noor lugeja on tavaliselt endas kindel. Ja kuidas ei peakski ta endas kindel olema, kui maa kõigest 10 aasta kestel kogu rahva loomingulikul jõul ja tahtel on varemest üles tõusnud ja võimsaks ning rikkaks saanud!

Need neiuist, kes kirjanikkudele nõud-

likke kirje kirjutavad, teavad, et meie punavägi, õhu- ja allveelaevastik — Euroopas kõige tugevamad on ja et ühelgi agressorite kombinatsioonil ei lähe korda ülesehitatava sotsialismi asja purustada. Nad on rahulikud, ja meile omase kindlusega homse päeva kohta lähevad nad edasi. Kõige raskem — sotsialismi alusmüüri valmishitamine — on seljataha jäänud. Nende ees seisab vaimlise kultuuri vallutamine...

Niisuguses olukorras sünnib nõukogukirjanduse kolmanda ajajärgu arenemine. Kirjanikul on tegemist nõudliku ja kultuuriselt üleskasvanud lugejaga... Pealegi organiseeritud lugejaga... Läänud suvel palusid noored lugejad — ühe volgaäärse suure tehase töölised — mind lugejate konverentsile sõita, kus ühte minu romaani arutati. Mul polnud aega, ma ütlesin ära. Siis saatsid lugejad mulle kahekohalise lennuki järele. Me sõitsime naisega ja maandusime murul, kus meid piduriides ja lõbusate neiude ja noormeeste umbes tuhandepäine hulk vastu võttis.

Peale seda, kui ma tehase klubis oma uut romaani olin lugenud, algas kirjanduslik vestlus. Kuid mu noored lugejad astusid üles, olles väga teadlikud nii nõukogu- kui ka maailmakirjanduses, ja ärge mõtelge, et mind väga kiideti: see pole meil kombeks, — harilikult diskuteeritakse, puudustele osutades.

6 spordiülikonda rietatud neitut tõid ja kinkisid mulle õhtu lõpul suurepärase paadimootori, mille nad ise olid ehitanud.

Lugejate konverentsid, kirjanduslikud ringid ja kirjanduse osakonnad tehaste ja vabrikute ajalehtede juures ühendavad ja arendavad 50-miljonilist nõukogu-lugejate hulka.

Kirjanduse ette seatakse üha valida-mat omadusenõuded. Esimese ajajärgu diletantismist, teise ajajärgu kirjelduste rutukusest ei või juttugi olla. Praeguse-aegne lugeja nõuab müüd selle tee üldistamist, mis maa ära käinud, ta nõuab meie-aja kangelase näitamist. Hooletu pintli ja ilmetute massidega opereerimise aeg on möödas. Meile on tarvis inimese individua-liseeritud nägu, tarvis reaalselt tüüpi, see on juba moodustunud, ta on juba olemas. Lugeja nõuab, et talle ette maalitaks pare-ma nõukogu-inimese elav moraalne ees-kuju. Lugeja otsib kõrget hingelist erutust. Meie lugeja on kõigepealt optimist. Annan tuhat naela (inglise raha) sellele, kes meie kirjaniku uskuma paneb, et maailm ei vääri seda, et temas elada, ja et kurvameel-sus ning lootusetus, pessimism ja inimeste põlgus peavad kunsti sisuks olema...

Üle 250 lapse — pianistid, viiulimängijad, komponistid jne võtavad noorte talantide ülevaatusest, mis Moskvas korraldatakse, osa. Teiste laste hulgas sõidavad ülevaatusle Odessa muusikakooli kasvandikud, keda juhatab teeneline kunstitegelane professor Stoljarski. Sellest koolist tulid välja suuremad nõukogude viiulimängijad, kes osa võtsid üleliidulistest ja rahvusvahelistest võistlustest: David Oistrach, Lisa Gilels, Busjä Goldstein, Mischa Fichtenholz.

Pildil: Teeneline kunstitegelane professor P. S. Stoljarski.

(Sojusfoto)

Üleminek kolmandasse ajajärku oli meie kirjanikkudel raske, mõnele isegi rusuv aeg.

Tuli jäädavalt lõpetada diletantism, tuli teha veel palju raskemat: luua kunstis positiivne tüüp. Tuli lõpp teha revolutsioonilise vene kirjanduse traditsioonidele ja harjumustele, mis olid tekkinud opositsioonilikkudest vahekordadest kõige oleva vastu. „Mina mõtlen — tähendab, ma eitan kõike“, oli siis kunsti valemiks. Nüüd kõlab see valem: „Mina mõtlen — tähendab, ma eitan elu“.

Ja juba 1936. aastal on meil rida kõrgekunstilisi ja tähelepanuväärseid saavutusi kirjanduses ja kinemotograafias. Nimetan Jli ja Petrovi erakorraliselt valminud kunstilis-teravmõttelikkude raamatut „Ühekorraline Ameerika“, Valentin Katajevi toredat klaasselget romaani laste elust

„Valendab üksik puri” ja omapärast, vormilt kõigiti uut ja eredat, hiiglasuure fantaasia ja terava tähelepanu raamatut — Pavlenko romaani „Idas“. Ma nimetan mõnda filmi, kus kümnes muusa — kino — kindlal sammul üheksa muusa ringi astub. Need on „Baltika deputaat”, „Viimane öö”, „Meie oleme Kroonlinnast“, „Seitse julget” ja juba lõpule jõudnud „Peeter I“.

Kõik see on alles nõukogu kunsti algus,

tema koit. Rahvas, kes oma kätega enda õnne on loonud, loob — ma olen kindel — suure kunsti — särava ja rõõmsa, kui päikese valgus, nagu kogu meie maa, mis selleks väga hästi on kohastatud, et inimsugu temal rõõmsa ja särava elu ehitaks.

Ei, meie ei saa elama kui linnud taeva all, see on võimata! Elame kui targad, suure ülesseatud plaani järgi, rajades omale teed edasi, õnne poole.

Tõlk. K. T.

TROTSKISMI JÄÄNUSTE VÄLJAROOKIMISELE KIRJANDUSEST

PROLETAARSETE kirjanikkude assotsiatsioonid likvideeriti, nagu teada, 1932. aastal ÜK(e)P Keskkomitee otsuse põhjal. See otsus oli välja kutsutud sellega, et P. k. a-d (Rapp jne) trotskistliku bandiidi Averbachi juhatusel otsekohest parteivastast poliitikat ajasid. Nüüd on Averbach ja tema lähemad abilised paljastatud.

Averbach, otsekohene Trotski õpilane, juhtis Rappi tegevust niisuguses sihis, et võtta võimalikult suurem hulk inimesi oma mõju alla, katsuda kirjanduses luua massilist alust, mis trotskistidel puudus. Muidugi jäi ka kirjanduse rindel massiline alus trotskistidel kättesaamatuks, kuid see kahju, mis trotskistid kirjanduses, eesotsas Averbachiga, tegid, on ometigi väga suur.

Põhimised Rappi loosungid olid kõik trotskistlikud loosungid. „Elava inimese“ loosung tähendas kõigepealt seda, et inimene ei avastu veel tervelt sellega, mis ta teeb ja räägib, vaid et temas on veel midagi peidetud, salajast, mis võitlust peab inimese välimise tegevusega. See loosung on otseselt trotskistlikkude bandiitide südametunnistusel maha kopeeritud ja püüab teoreetilist alust alla seada kahekeelsusele ja -paiksusele. Niisamasugune on lugu teise kurikuulsa loosungiga „igasuguste maskide mahakiskumisest“. See loosung ei tähenda lõpuks muud kui usaldamatuse avaldust nõukogude võimu, meie partei ja kogu meie sotsialistliku ühiskonna vastu.

Ja nende „postmaanteed“ tähistavate loosungite kohaselt seati üles otse jõhker loosung: „Kas liitlane või vaenlane“. See tähendas, et igaüks, kes Averbachi ja ko. poolt polnud, kes neid loosungeid ei toetanud, trotskistliku bandiidi „liitlaseks“ ei tahtnud saada, kuulutati avalikult vaenla-

seks ja talitati temaga kui vaenlasega kunagi.

Kõigi nende loosungite abil katsuti nõukogude kirjanduse paremaid jõudusid kõrvale tõrjuda, n. n. „kaaskäijad“ („kaaskäija“ on iseenesest termin Trotski arsenalist ja väljendab uskmatuset proletaariaadi loomisvõimetusse), s. o. vanemad ja paremad nõukogude kirjanikud nagu A. Tolstoi, Tihonov, Novikov-Priboi, Tõnjänov, Majakovski jt., langesid tagakiusamise alla. Vene proletaarse kirjanduse klassikut Maksim Gorkit nimetati väikekodanlikeks, ideoloogiliselt võöraks kirjanikuks jne.

Ka meie eesti nõukogude kirjanduses leiame täiesti analoogilise pildi. Kõik Rappi parteivastased loosungid võeti meilgi pimesi vastu ja kõik, kes nende kohta oma rahulolematust püüdsid avaldada, kuulutati viibimata ketseriteks. Mõnede endiste juhtivate tegelaste hulgas EPK A-s leidis aset niisamasugune grupilikkus ja „omapoiste“ poliitika. Vanemaid nõukogude kirjanikke Eessaare Aadut, J. Lilienbachi H. Põõgelmanni, peeti ebakohasteks ja ebasoovitavateks oma loomingu ja loominguulise meetodi poolest. Tegelikult olid meilgi omad Averbachid, kes kirjandust ja kirjanduse küsimusi vajasis ainult kui redelit, mida mõõda end üles upitada, kui hüppelauda, millelt hüpatas kõige vähema hädaohuga oma kontrrevolutsioonilikke seadeid võis avaldada ja levitada.

Averbach ja tema trotskistlikud kaaslasted hoolitsesid kõigepealt selle eest, et juhtivad kohad organisatsioonis neile oleksid kindlustatud. Sealt siis kamandasid ja käskisid nad kogu oma „juhtiva tegelase“ autoriteediga, kamandasid ja

käskisid nii, nagu see trotskistlikkudele bandiitidele kasulik oli. Tegelikult olid need „juhtivad tegelased“ kommertsantideks kirjanduse kaubapoes, kes püüdsid vaid äri teha, poliitilist, parteivastast äri.

Niisuguseks kommertsandiks oli meil P. Meisel (P. Kõvamees). See karjerist askeldas ja tegutses, tegi selle juures näo, nagu koonduks kogu eesti nõukogude kirjandus tema isikusse kokku. Ise oli aga kirjanduslik null. Iseloomulik on muuseas ka see, et P. Meisel ennast ise EPKA-sse vastu võttis, ise omale vastavad hinnangud andis ja ise organisatsiooni sekretärina alla kirjutas.

Oma tegevuses püüdis P. Meisel väga aktiivne olla, võimalikult rohkesti kirjutada. Oli selle juures tuntud kui omapoole kiskuja. Kõik tema teosed on nii või teisiti trotskistlikkudest ideedest juhitud. Võib olla sünnitavad erandi vast need, milles P. Meisli tõsiselt plagiaadis, s. o. kirjanduslikus varguses, on kahtlustatud („Kuues naine“, näit.). P. Meisli „Võrgus“ on kirjanduslik tokument, mis kirjutatud on trotskistliku seade järgi, et talurahvas on proletaarsele revolutsioonile vaenulik. „Sookuru saunamees“ eitab proletaarse revolutsiooni võimalusi kodanisel maal jne. Kõige selle juures on need P. Meisli teosed ja jäävad õpilase töökesteks, mis oma kunstiväärtuse poolest allpool igasugust kriitikat on. Nii et tegemist on meil kahtlemata kirjandusliku nulliga.

Kuid P. Meisel oli kommertsant kirjanduse poes, ja sellisena on ta kuju küllaltki värvirikas ning silmapaistev.

Tema õhutas kirjanikkude hulgas grupilikkust ja teostas seda tegelikult. Oigustas seda teoreetiliselt isegi kaua aega peale Keskkomitee otsust „proletaarsete kirjanduse-organisatsioonide“ likvideerimise kohta.

Nagu vene kirjanduses Averbachi juhtimisel vastupanu avaldati Keskkomitee otsusele, nõndasamuti oli lugu ka meil, eesti kirjanduses, P. Meisli juhtimisel. Püüti diskrediteerida Keskkomitee otsust: „väärtame mis sest välja tuleb“ — oli meilgi maksev. Kõige selle tagajärjel võis märgata teatud seisakut meie kirjanduse rindel, mis pidi näitama, et Keskkomitee otsusega on asi siin halvemaks läinud. Muidugi, trotskistlik EPKA juhatus ei suutnud kirjanduslikku arenemist tõkestada, ja tegelikult on paremad eesti nõukogude kirjanduse teosed just pärast Keskkomitee otsust ilmunud, ja kahtlemata nimetatud otsuse tõttu.

Nõukogude kirjanduse arenemise takis-

Lihakonservi tehase töölise I. A. Nemovi poeg — Toljā Nemov, 9 aastat vana, õpib Moskva raiooni 30. kooli 2. klassis. Toljäl on eriti väljapaistvad muusikaanded. Ta võttis osa trammitöölise ametiühingu üleliidulisest kunstisetegevuse olümpiaadist Moskvast 1936. a. Hea mängu eest harmoonikal sai ta preemiaks jalgratta. Viimasel ajal kinkis lihakülmetustööstuse ühingu oblastikomitee talle pianino ja saatis ta muusikatehnikumi õppima. Toljā õpib harmoonikal ja pianinol mängima. Lihakonservi tehase ametiühingu komitee aitab kõigiti Toljäle kaasa, mureseb talle noote ja teisi õppeabinõusid.

Pildil: Toljā Nemov kodus pianinol mängimas.

(Sojusfoto)

tuseks ja Keskkomitee otsuse diskrediteerimiseks võttis P. Meisel sõjariistad otsekohe Trotskilt. Trotski eitas ülemineku ajajärgu kultuuri sotsialistlikku põhiolu, eitas sotsialismi ehitamise võimalust NSV Liidus. Sellest trotskistlikust seadest lähtudes eitas P. Meiselgi nõukogude kirjanduse sotsialistlikku põhiolu. Veel kaua aega pärast Keskkomitee otsust jagas ta, oma „teooriast“ välja minnes, nõukogude kirjanduse mitmesse gruppi: lihtsalt nõukogude kirjandus, proletaarne kirjandus ja lõpuks midagi niisugust, mis sotsialistlikule kirjandusele lähedal seisab. Sellesamaga läks P. Meisli korda eitada nõukogu kirjanduse sotsialistlikku põhiolu ja hoopis anda Keskkomitee otsusele ning teoreetiline alus luua grupilikkusele ja „omapoiste“ poliitikale. Arusaadav, et P. Meisel ennast sinna kõige kõrgemasse gruppi luges ja seda ka ei salanud.

Tekib küsimus, kuidas oli võimalik trotskistlikkudel agentidel meie kirjanduses tegeleda? Kas ei ole trotskism praegusenigi veel mõnesuguseid juuri meie kirjandusesse jätnud?

Need küsimused nõuavad meilt muidugi vastuseid, ja meie endi kohus on kogu meie kirjanduslik minevik läbi vaadata. Arvatavasti võime sealt huvitavaid asju leida. Praegu aga võib täie kindlusega ütelda, et grupilikkus, „omapoiste poliitika“, ülespuhutud „autoriteedid“ olid nendeks abinõudeks, mis võimaldasid rahvaenlastel meie kirjanduses oma lõhkumistööd teha. „Prahti ei maksa võõra ukse taha kanda“ — see oli see kõige tähtsam, kuigi üleskirjutamata, loosung meie EPKA juhtivatel tegelastel.

Selle kohta oli signaale. Tuletame meelde, näit., artiklit „Kommunistis“, mis ühiskondluse tähelepanu teravalt grupilikkuse küsimustele tõmbas. Aga ka seda signaali ei võtnud meie arvele, kasutades selleks mõnda vaieldavat küsimust või isegi eksitust artiklis, tunnistasime neile toetudes põhimõttelikult täiesti õige artikli üksikute vaieldavate küsimuste või eksituste pärast valeks, ebaõigeks. Oli mitmesuguseid teisigi signaale, kuid meie jätsime nad tähelepanemata.

Meie kohus on praegu kõik jõud koondata trotskismi ja grupilikkuse väljajuurimisele meie kirjandusest. Meie peame selgeks tegema need meetodid, millega vaenlane töötas. Kahtlemata peame erilist tähelepanu pöörama, näit., Jürissoni artiklitele. Jürisson, nagu teada, on praegu mitmesuguste poliitiliste kahtlustuste pärast parteist välja heidetud. Pealegi teame meie, milliseid ülistavaid arvustusi Jürisson kirjutab P. Meisli trotskistlikkude teoste puhul. Kahtlemata peavad ka käesoleva artikli autori ja O. Madissoni teosed läbivaatamise alla tulema, sest et ka need autorid EPKA juhatusest osa võtsid ja seega P. Meisli suurelt osalt kilbiks olid, nii või teisiti tema kahjustavale tegevusele kaasa aitasid.

Loodetavasti saab see töö juba täies hoos käima, kui käesolev artikkel trükist ilmub. Käesolevas artiklis tuleks veel ära märkida vaid mõnda kahjulikku tendentsi, mis, näiteks, F. Kotta teostes esile tulevad.

Kotta poeem „Naabrid“ kannab endas kahtlemata tugevaid trotskismi juuri. Sellest poemist ja tema vigadest on meil võrdlemisi palju kõneldud ja kirjutatud. Selle poeemi najal on meie kirjanikkude noorem põlv palju õppinud — kuidas kirjutada ei tule. Nähtavasti ka sm Kotta ise.

Selles asjas andis diskussioon, mis mulle kevadel vormalismi ja naturalismi kohta ära peeti, suuri tulemusi. Kui sm Kotta kaua aega oma poeemi õigustaval seisukohal asus, siis on ta konkreetse arvustuse mõjul juba jõudnud oma vigade kriitiseerimiseni. Seda näitas vähemalt kirjanikkude koosolek 27. mail.

Omalt poolt pean märkima, et poeem „Naabrid“ „Leekides“ minu toimetusel ilmus ja et ma siis veel (1935-36. a.) tema trotskistlikkude vigade kohta selgusele ei suutnud jõuda. Igatahes langeb poeemi trüki ilmumine minu vigade arvele.

Kuigi meil on niisugune dokument, nagu NKL põhikiri, mis äärmise selgusega nõukogude kirjanduse sihtjooned ära määrab, pole meil siin ometi mitte täielikku ühtmeelt. See on seletatav muidugi rahvaenlaste kahjutööga ja selle kahjutöö mõjudega, mida aastate kestel arendati.

Buhaarin, kes praegu kui rahvaenlane ja diversant on paljastatud, püüdis nõukogude kirjandust tõugata ilutsemise teele, „pilvepealsetele“ kõrgustele, „elevandiluu st poeesiatorni“ poole. Niisamasugust poliitikat katsuti ka meil ajada.

Palvadre, Isak, Vallner, Mikkal, G. Teiter ja teised, kes praegu on paljastatud kui trotskistid, terroristid ja faschismi agendid ning salakuulajad, püüdsid ka eesti nõukogude kirjandust sellele võõrale teele tõugata. Eriti aktiivselt tegutses sellel alal O. Kullerkupp, kes hiljem niisamuti paljastatud sai. Selsamal seisukohal seisis ka Ain Rannaleet.

P. Meisel, kes omal ajal sõnades kah „võitlust“ näis pidavat nende rahvusdemokraatide vastu, kasutas tegelikult seda „võitlust“ ainult oma maskeerimiseks ühest küljest ja omakordseks trotskistlikkude seadete levitamiseks teisest küljest. Tehes kõlavaid sõnakõlkse, asus Meisel tegelikult nendesamade rahvaenlaste kambas ja tegi oma kahjutööd.

Kogu see asjaolu nõuab meie käest praegu kollektiivset visa tööd. Kõik isiklikud haavumised tulevad kõrvale heita ja küsimused *poliitiliselt*, põhimõttelikult üles seada. Kui meie seda suudame, kui meie selle juures ei põlga teinekord ka niisugust „madalat“ shaanri tarvitada, nagu ajalehe artikkel, kui meie enesekriitikale kõige laiemad võimalused anname, kui meie tehnika vallutamise loosungit täiendame enamluse vallutamise loosungiga ja selle oma pühaks kohuseks võtame, siis murrame kõik takistused eest.

K. Trein.

ÜLEILMSE KOMMUNISMI TOKUMENT

(Karl Marxi „Gotha programmi arvustuse“ eestikeelse tõlke puhul)

KARL MARXI „Gotha programmi arvustuse“ ilmumine eesti keeles on tähelepanuväärt sündmus meie marksistlikus kirjanduses. Praegu, kui meie maal kommunistliku ühiskonna esimese faasi ehitamine põhimiselt on lõpule viidud, omandab marksismi-leninismi kirjandus erilise tähtsuse. Meil ei ole eesti keeles arvuliselt palju marksismi klassikute töid ilmunud, kuid omaduslikult siiski niisugune kirjandus, mis meie aktiivil aitab enamlust vallutada. Engelsi töödest on viimasel ajal ilmunud „Sotsialismi arenemine utopiast teaduseks“, „Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine“ ning „Ludvig Feuerbach ja klassikaliku saksa filosoofia lõpp“. Kõik need tööd on tähtsad marksistliku teooria varaallikad, milledest meie aktiiv võib omale uusi teadmisi ammutada. Nimetame siin veel Lenini tähtsaid töid, mis eesti keeles ilmunud: „Riik ja revolutsioon“, „Imperialism, kui kapitalismi kõrgem arenemisjärk“, „Karl Marx“ j t; Stalini „Leninismi küsimused“ ja Stalini kõned. — Need marksismi klassikute tähtsamad tööd aitavad iga parteilise ja parteitu enamlase poliitilist ja kultuurilist tasapinda tõsta. Seltsimees Stalin ütles, et „on vaja vana, tehnika vallutamise loosungit, mis Schahta ajajärgu aegadele vastab, täiendada uue loosungiga kaadrite poliitilise kasvatuse kohta, enamluse valutamise ja meie poliitilise usaldavuse likvideerimise kohta, loosungiga, mis nüüdsele läbielatavale ajajärgule täiesti vastab“. Ülalnimetatud marksismi klassikute tööd peavad iga kommunisti, komnoore ja parteitu aktivisti käsiraamatuteks saama. Meie arvates avaldab meie laialine aktiiv teoreetilise õppuse asjus muretust, lootes, et ilma teoreetiliste kõrgustikkude vallutamisetagi võib töötada. Nüüd, pärast sm Stalini ajaloolist kõnet ÜK(e)P Keskkomitee pleenumil, peaks igapähe selge olema, et sarnane muretus poliitiliste küsimuste suhtes kõige hädaohtlikum on.

* * *

Karl Marxi „Gotha programmi arvustus“ on üks tähtsaid üleilmse kommunismi dokumente. Marx kirjutas selle arvustuse „Saksamaa sotsiaaldemokraatliku tööliste-

partei“ (nn. eisenahlaste) ja Lassalle'i „Üldise saksa töölisteühingu“ ühinemise puhul. Nende kahe partei ühisel nõupidamisel 14—15. veebruaril 1875. a. koostati programmi kava, mis pidi ühinenud parteide tegevusprogrammiks saama. Programmi kavasse sattus jämedaid oportunistlikke seadeid, mis endas suuri järeleandmisi väikekodanlastele ollustele sisaldasid ja partei revolutsiooni teelt reformismi teele ähvardasid juhtida. Marx kirjutas programmi kava kohta terava arvustuse, mida meie „Gotha programmi arvustuse“ all tunnemeigi.

Programmi kavas kirjutatakse, et „töö vabastamine peab tööliste klassi tegu olema, kelle suhtes kõik teised klassid *ainult tagurlik mass on.*“ Marx ütleb, et esimene osa lausest on üldse arusaamatu, sest jutt peab olema *tööliste klassi* vabastamisest, mitte aga „töö“ vabastamisest. Kuid täiesti ebaõige on lause viimane osa, et „kõik teised klassid“ on tööliste klassi suhtes „ainult tagurlik mass“. Marx näitab, et see seade on täiesti vale ja kahjulik. Kommunistlikus manifestis on öeldud: „Kõikidest klassidest, mis tänapäev kodanluse vastu seisavad, on ainult proletariaat *tõesti revolutsioonilik klass.* Suurtööstuse arenemisega degradeeruvad ja hukuvad teised klassid, proletariaat aga on suurtööstuse enda saadus“. Edasi ütleb Marx, et „keskseisused... saavad revolutsioonilikkudeks, silmas pidades nende eelseisvat üleminekut proletariaadiks“.

Marxi seadest järgneb, et kapitalistliku ühiskonna vastuoluliku arenemise tagajärjel, mis teised ühiskonnaklassid, peale proletariaadi, hukkumisele viib, osa keskklassidest, nimelt talupojad, väikevalmistajad, revolutsioonilikuks muutuvad ja seega revolutsioonis proletaariaadi liitlasteks saavad. Selle Marxi seade võttiski Lenin aluseks, kui ta 1905. a. taktilise loosungi proletariaadi ja talurahva demokraatlikust diktatuurist üles seadis.

II Internatsionaali sotsiaaldemokraatia juhidheidsid selle Marxi seade kõrvale. Imperialismi ajastul tunnistasid nad avalikult, et talupojad on kontrrevolutsioonilik mass, et nad proletariaadiga ei või ühes tulla. Selle seade võtsid omaks, nagu teada,

ka trotskistid, nüüdsed faschismi agendid. Ainult enamlased, Leniniga eesotsas, mõistsid Marxi õpetust õieti, ja Lenin arendas seda õpetust edasi imperialismi ajajärgul. —

Programmi kava kokkuseadjad kõnele- sid sellest, et saksa töölistepartei püüab „kõikide seaduslike abinõudega saavu- tada *vaba riiki* — ning — sotsialistlikku ühiskonda; palgasüsteemi *ühes raudse palgaseadusega* — ning — igakujulise kur- namise ära kaotamist.“ Need sõnad Gotha programmi kavast tuletavad meelde meieaja sotsiaaldemokraatia parempoolsete juhtide programmi, kes niisamuti „seaduslike abinõudega“ tahavad vaba riiki saavutada, kurnamist ära kaotada jne. Marx ütleb Gotha programmi kokkuseadjate kohta pil- kavalt: „Kui ma palgatöö ära kaotan, siis kaotan ma loomulikult ära ka tema seadu- sed, olgu nad „raudsed“ või „käsnehmed“. Lasallelaste „raudne palgaseadus“ oli tühi sõnakõlks, mis pidi kinni katma nende oportunistliku põhiolu, mis ei näinud kur- namise põhjusi mitte kapitalistlikes valmistasemis-vahekorradades, vaid pahades seadustes. Niisugune on praeguseaja Malthuse rahvastikuteooria, ütles Marx. Kui niiviisi asjale vaadata, — nii aga sele- tavad kõik meieaja ametlikud sotsiaal- demokraatia esindajad, — siis ei suuda ka sotsialism tööliste seisukorda parandada. Marx ütlebki selle kohta: „Just sellele tuginedes on majanduseteadlased viie- kümne aasta ja veel pikema aja kestel tõendanud, et sotsialism *loodusest tingitud* viletsust mitte kaotada ei suutvat, vaid seda *üldistada*, ühelajal üle kogu ühis- konna pinna jaotada võivat!“ Lassallela- sed unistasid vaba riigi loomisest ja iga- suguse sotsiaalse ning poliitilise ebaüht- luse kõrvaldamisest *seaduslikul teel*, kuid selle asemel oli vaja ütelda, „et klassi- vahede hävitamisega kõik nendest tuletuv sotsiaalne ja poliitiline ebaühtlus iseene- sest ära kaob“ (Marx). Tähendab, iga- sugune targutamine „sotsiaalse ebaühtluse ära kaotamisest“ ilma klassilise ühiskonna hävitamiseta on tühi lobisemine, sõna- liste hilpude taha peidetud oportunism.

„Gotha programmi arvustuse“ IV osas annab Marx oma kuulsa riigiteooria põhi- jooned, mida Lenin oma töös „Riik ja revolutsioon“ edasi arendas. Eelpool oli öeldud, et programmi kava kokkuseadjad tahavad „vaba riiki saavutada“. Programmi kava „vaatleb riiki kui iseseisvat olevust, kellel oma *vaimlised, kõlblised, vabadus- likud* alused on“, — ütleb Marx. Kuid programmi kava ei näinud seda, et sel-

leaeagne ühiskond oli kapitalistlik ühiskond ja et sellepärast selle ühiskonna riikidel ühised on ka teatud põhiolulikud ise- loomujooned. Saksa selleaeagne „riik“ oli peaaegu niisama „vaba“ nagu „riik“ tsari- Venemaal. Kuid selle peale võidakse küsida, ütleb Marx, millised muudatused teeb riiklus läbi kommunistlikus ühiskon- nas.

„Sellele küsimusele võib ainult teadus- likult vastata, ja mitu tuhat korda ka iga- nes sõna „rahvas“ sõnaga „riik“ kokku seada, see ei too küsimuse lahendamist mitte karvaväärtki lähemale.

Kapitalistliku ja kommunistliku ühis- konna vahel asub esimese revolutsiooni- likult teiseks muutmise ajajärk. Sellele vastab ka poliitiline ülemineku-ajajärk, mille riik midagi muud olla ei või, kui *proletariaadi revolutsioonilik diktatuur*“ (Marx, „Gotha programmi arvustus“.)

Kuid nagu teada, salgasid II Internat- sionaali ametlikud juhid selle Marxi õpe- tuse kõige tähtsama osa olemasolekut. Nad püüdsid kaua aega seletada, et Marx ei olevat proletariaadi diktatuuri ja riigi kohta midagi ütelnud. Mitte juhuslikult pole Saksa sotsiaaldemokraatia oportunist- likud juhid seda Marxi tööd peale Engelsi surma üldse mitte kusagil avaldanud. Ka vähemlane-trotskist Rjāsanov, kes üle 10 aasta Marxi-Engelsi Instituudi eesotsas seisis, ei leidnud „tarvilikuks“ seda Marxi tähtsat tööd trükkida.

* * *

Millest tuli II Internatsionaali juhtide ja trotskistide vaenulikkus „Gotha program- mi arvustuse“ vastu? See tuli sellest, et „Gotha programmi arvustuses“ on Mar- xil antud tulevase kommunismi arenemise analüüs tihedas sidemes *proletariaadi diktatuuri* küsimusega. Marx näitas pro- letariaadile tee üleminekuks kapitalismilt kommunismile. Kapitalismi uuesti jalule- seadjatele ei võinud, muidugi, see Marxi õpetus meeldida. Lenin oma tähtsas töös „Riik ja revolutsioon“ lähtub Marxi poolt „Gotha programmi arvustuses“ antud seadetest. Seda, mis Marx geniaal- selt ette nägi, kapitalistliku ühiskonna arenemise seadusi silmas pidades, arenda- das Lenin edasi kapitalismi kõrgemal are- nemisastmel, imperialismi ajastul.

Võtke niisugused küsimused, nagu uue riigitüübi iseloomustus, riigi väljasure- mine, proletariaadi diktatuur, töö ja hari- duse küsimused tööliste ja talupoegade riigis, siis näete, et Lenin 1917. a., kui ta oma broschüüri „Riik ja revolutsioon“

kirjutas, kõik need probleemid uuesti üles seadis, kuid juba uues olukorras, uutes tingimustes. Kui Marx teaduslikult püüdis küsimusele vastata, millised saavad olema tuleviku sotsialistliku ühiskonna riiklikud funktsioonid, siis määras Lenin need funktsioonid juba konkreetselt kindlaks. Ja nüüd, kui üle 60 aasta Marxi „Gotha programmi arvustuse“ kirjutamisest möödunud, on Nõukogude Liidu uude Konstitutsiooni üles kirjutatud töö iseloom sotsialistlikus ühiskonnas, sotsialistliku ja kommunistliku ühiskonna erinevused, kodaniku õigused ja kohustused, nagu neist kirjutab Marx „Gotha programmi arvustuses“.

Marx nimetas kommunistliku ühiskonna esimest faasi sotsialismiks. Meile on see nüüd selge, mis see tähendab. NSV Liidus teostatakse sotsialismi põhimõtet: „igaühelt tema võimete järgi, igaühele tema töö järgi“. Kodanline ühiskond on aastasajad inimsugu kõige metsikumalt kurnanud, rahvaid kehalikult ja vaimlikult maha surunud. Arusaadav, et neid kapitalistliku ühiskonna paiseid ei saa ühe hoobiga ära arstida, ei saa ühesugust õigust sunniviisil maksma panna. Inimese õigused on lahutamata seotud valmistamisvahekordadega, valmistamise tasapinnaga. Ühesugune õigus, ütleb Marx, on kommunismi esimeses faasis veel „kodanline õigus“, mis, nagu iga õigus, mitte-ühtlust eeldab. „Marx ei arvesta kõige peenemal kombel mitte ainult inimeste paratamatut mitteühtlust, vaid ta arvestab ka seda, et valmistamis-abinõude terve ühiskonna ühiseks omanduseks üleminek („sotsialism“, nagu seda sõna harilikult tarvitatakse) üksi veel mitte jaotamise puudusi ja „kodanlike õiguse“ mitteühtlust ei kõrvalda, milline õigus edasi valitsema jääb kuiõrd saadused „töö järgi“ jaotatakse“ (Lenin, „Riik ja revolutsioon“, eestik. III k., lhk. 181).

Niisugune seisukord kestab seni, kuni kõik ühiskonna valmistamisjõud niivõrd kõrgele astmele tõusevad, kus kõik kapitalistlikust ühiskonnast päritud puudused, haigused ja haavad parandatud on. „Õigus—ütleb Marx „Gotha programmi arvustuses“—ei või kunagi kõrgem olla kui majanduslik kord ja sellest tingitud ühiskonna kultuuriline areng“.

Meile on „Gotha programmi arvustuses“ käsitatud küsimused suure teoreetilise ja praktiliku tähtsusega. See aeg on möödunud, kus teoreetilised küsimused laialisi hulki ei huvitanud. Meie elame sotsialistlikus ühiskonnas. Kümned miljonid

inimesi võtavad otsekohe osa sotsialistlikust ehitusetööst. Kümned miljonid on ka sellest huvitatud, kuidas teoreetiliselt meie ehitusetöö küsimused lahendatakse. Tänapäeval on üheks tähtsamaks küsimuseks see, kuidas meil üleminek sotsialismilt kommunismile saab sündima. See ei ole meie rahvastele ainult teoreetiline küsimus. Üleminek sotsialismilt kommunismile sünnib praktilikus töös, sünnib sel teel, et meie vahetpidamata tööviljakust tõstame, et meie mitukorda kõrgema tööviljakuse saavutame kui seda tunneb kapitalism. Sarnast tööviljakust ei saavuta meie ilma selgitustööta, ja sellepärast peab iga meie parteiline ja parteitu aktivist enamluse teoorias ja praktikas vallutama.

„Gotha programmi arvustuses“ Marx annab lühidalt ja selgelt sotsialistliku ühiskonna iseloomustuse. Selle iseloomustusega peab aktiivne sotsialismi ehitaja tuttav olema, siis suudab ta sotsialistliku ehitusetöö küsimusi lahendada.

* * *

„Gotha programmi arvustuse“ eestikeelne väljaanne on saksa keelest tõlgitud. See võimaldas eestikeelsest tõlkest need puudused kõrvaldada, mis venekeelses väljandes ette tulevad. Kuid siiski ei ole ka eestikeelne tõlge vaba reast puudustest, mis sagedasti Marxi mõtet segavad. Peatume siin mõne niisuguse puuduse juures.

Marxi-Engelsi mõtteid segavaid kohti ei ole käesolevas tõlkes palju, kuid siiski on juba see suur puudus, et neid üldse raamatusse sattus. Lhk. 19 on esimese pasma teine pool tõlgitud nii, et see lugejale vale mõtte annab; tuleks ütelda: *palgasüsteemi ärakaotamist ühes raudse palgaseadusega* jne... Lhk. 67, väljavõte Kommunistlikust Manifestist, on saksa keelne sõna „aufheben“ tõlgitud „tühistab“, see aga ei vasta kogunisti mitte Marxi-Engelsi mõttele, mille nad proletaarsele revolutsioonile annavad. Proletaarne revolutsioon ei „tühista“ vanu valmistamisvahekordi, vaid purustab või kaotab need. Sessamas pasmas on veel teine viga, mitte niivõrd mõtet segav, kui stiiliselt konar. Seal on lause: „Kui proletaariat võitluses kodanluse vastu tingimata klassiks ühineb“... Peaks olema „olude sunnil“ või „vajaduse pärast“; sõna „tingimata“ annab ka teistsuguse mõtte lausele. Lhk. 67, joonealuses märkuses on „Transportwesen“ tõlgitud „liiklemiseteed“, mis alguskeelele ei vasta; peaks olema „veoasjandus“ ehk „veondus“.

Teised segased laused sünnivad suurelt osalt sellepärast, et tõlkija on tähtselt alguskeelest kinni pidanud, küsimata, kas eesti keeles on võimalik niiviisi mõtet väljendada.

Lhk. 11 (5. pasmas) on eesti keelde tõlgitud: „...kui hüüdsõna parteilipu etteotsa kirjutada.“ Parteilipu etteotsa ei saa midagi kirjutada. Võib kirjutada parteilipule. Niisamuti on järgmine lause arusaamatu: „Internatsionaalsest põhikirjast laenatud lause on selles „parandatud“ väljaandes võlts.“ Täpne tõlge, kuid mõte segane. Õigem oleks olnud tõlkida: „Selles „parandatud“ väljaandes on see Internatsionaalsest põhikirjast laenatud lause võlts.“

Segane on ka lause lhk. 21: „Peale Lassalle'i „raudset palgaseadust“ prohveti ravivahend“. Mitte midagi ei saa aru. Esiteks, mitte „ravivahend“, vaid „ravimisvahend“; teiseks, sellele lausele oleks pidanud kas sõna või vähemalt mõttejoone juurde panema, mis lause oleks eesti keeles arusaadavaks teinud. Võiks, näiteks, öelda: „Peale Lassalle'i „raudset palgaseadust“ —prohveti ravimisvahend“. Täiesti segane on ka lause lõpp lhk. 24 (11—12. rida ülevalt). See on lohaka toimetamise tagajärg.

Lhk. 16 (teine pasmas ülevalt) on saksa keelne sõna „abgesehen“ tõlgitud „vaatamata“, mis eelmises pasmas öeldud mõttega kooskõlas ei ole ja sellepärast mõtet segab. Õigem oleks olnud selle pasma algus tõlkida: „Ka ilma ülaltoodud kaalutlusteta...“ Lhk. 65 on Bakunini teos nimetatud „Riiklikkus ja anarhia“, peab aga olema „Poliitika ja anarhia“. Ka on sõnu vahele jäänud, näit. lhk. 65 (6) on „immer“ vahele jäänud või ainult pooleldi tõlgitud. Ka stiililisi konarusi tuleb tihti ette.

Mõtet segav on ka järgmine lause, mida tuleb ära märkida. Lhk. 10 (4. pasmas alt): „Tegelikult on see väide ka kõikidel aegadel iga tolleaegse ühiskonna pooldajate poolt maksuma pandud“. Marx kõneleb eelpool sellest, et programmi kokkuseadjate mõtte järgi kuulub sisetulek tööst, ühtlase õiguse järgi, kärpimatult kõigile ühiskonnaliikmetele. Selle „programmilise seade“ naerabki Marx välja. Marx ei kõnele sellest, mis on

„maksma pandud“ (kuidas saab „väidet... maksma panna“), vaid sellest, mis kõikidel aegadel iga tolleaegse ühiskonnakorra *kaitsjate* (mitte „pooldajate“, nagu tõlgitud, Verfechter — kaitsja) poolt esile on toodud või etestatakse (ist geltend gemacht worden).

Terminite kohta võiks niipalju ütelda, et sm Karotamme poolt tarvitatud ja järjekindlalt läbiviidud „võrdsus“ ei vasta sõnale Gleichheit, равенство. „Võrdsus“ tähendab millegiga võrdset, millegiga võrdlemist, ja kui see termin matemaatikas kohane on, siis ühiskonnateaduses tuntud „равенство“ mõiste äramääramiseks „võrdsus“ ei kõlba. Meil ei ole terminites veel ühtset tarvitamisviisi vastu võetud. Seda peab tegema, sarnane kustaarsus on edaspidi lubamatu. Sõna „ühtlus“ annab, minu arvates, „Gleichheit“, равенство, mõiste vähemalt niisama hästi edasi ja on pealegi ammu tuntud ning tarvitusel. Teire küsimus terminoloogias on „отмирание“. Sm Karotamm on tarvitanud „pikkamisi ärasuremine“; näiteks, отмирание государства — riigi pikkamisi ärasuremine. Ka see termin ei lähe. Esiteks: selle mõiste täpseks väljendamiseks peab alati „pikkamisi“ juurde lisama; teiseks — „ärasuremine“ ei avalda seda protsessi, milles sünnib „riigi ärasuremine“. Ka selle termini üle on meie keeleteadlastel tarvis mõelda.

Vaatamata reale suurtele puudustele, võib siiski ütelda, et „Gotha programmi arvustuse“ tõlge on üldiselt rahuloldav ja arusaadav. Meil on juba olnud arvustusi marksismi-leninismi klassikute tõlgete kohta. Ka tänases retsensis peame seda alla kriipsutama, et marksismi-leninismi klassikute tõlkimisele ja toimetamisele peame kõige suurema vastutuse andega asuma. Senine praktika näitab, et vastutav toimetaja ja vastutav korrektor oma tööd küllalt tõsiselt ei võta. Suur osa vigu on niisuguseid, mida korrektor oleks pidanud märkama. Kuid korrektor lootis nähtavasti toimetaja peale ja toimetaja korrektori peale. Tarvis on, et kirjastus korrektori vastutust oma töö eest tõstaks. Tarvis on nii töötada, et marksismi-leninismi klassikud ilma vigadeta trükist ilmuksid.

O. R.

VOLGA VOOLAB MOSKVAST LÄBI

SESTAJAST peale, kui maakeraleilmus inimene, on ta alati võidelnud loodusega. Algul oli see võitlus kaitseks igasuguste inimesele ebasoodsate loodusenähtete vastu, võitlus elu alalhoiu eest. Hiljem, eriti klassilise ühiskonna tekkimisega, muutub see võitlus ikka rohkem hankivaks ja loodust kasutavaks.

Kuid antagonistlikus, kapitalistlikus ühiskonnas, kus on kurnajad ja kurnavad, on see võitlus kui loodusevarade ja jõudude ahnitsemine, röövimine mitte kogu ühiskonna, vaid käputäie kurnajate — pangahärrade, vabrikantide ja teiste kasuks, kurnajate klassi huvides. Rahakoti huvid kuivatavad selles ühiskonnas sood, varaja kuulsuseahnus avab siin uusi maid, nälg sunnib maapõuest rikkusi päevavalgele tooma, viletsus juurib metsa ja ehitab teid ning kanaleid. Iga uus võit looduse üle aga suurendab selles ühiskonnas omakorda jällegi ühelt poolt rikkust ja küllust, teiselt poolt häda ja viletsust. See pärast ei võigi siin loodusejõudude rakedamisel inimese teenistusse küllaldast ulatust ega hoogu olla. Ta on piiratud kurnajate huvidega.

Ainult sotsialistlik revolutsioon Vene maal, mis hävitas kurnajate klassid, ainult sotsialismi võit Nõukogude Liidus võimaldas vabal ühiskonnal alata pealetungimist loodusele — selle eest kaitsmise ja selle ärakasutamise asemel. Kurnamisest vabenenud nõukogude inimene hakkas loodust ümber tegema nii, nagu seda vaja ja nagu see otstarbekohane kogu rahvale, tema heaolule.

Sotsialismi, kogu rahva huvid on see jõud, mis muudab Kolhiida igavesed sood kõige viljakandvamaks aiaks, mis kannab meie lennukite tiibu Arktises, mis sunnib stahaanovlaste masinaid rekorde andma ja mis vallutab uusi ja uusi loodusrikkusi. Ei ole siin enam raha, saagiahnuse ega egoistliku kuulsusejahu metsikut tõukejõudu, mis valitseb veel meid ümbritsevas kapitalistlikus ilmas.

Nõukogude Liidus on tuhandeid ja tuhandeid jõgesid. Kui nad kõik üksteise

otsa ritta seada, siis ulataks nende pikkus peaaegu 5 miljoni kilomeetrit. Paljud neist jõgedest on väikesed, praegu veel tähtsusetu. Kuid on siin ka niisuguseid, milliseid maailmas ainult tosina ümber. Ja Volga on üks neist.

Tekkinud ojakesena Volgoverhovje küla lähedal Kalinini oblastis voolab ta läbi kogu Liidu euroopa osa. Oma 3680 kilomeetrilisel teekonnal läbi metsade ja viljakandvate lagendikkude kogub ta endasse üle 300 jõe ning jõekese.

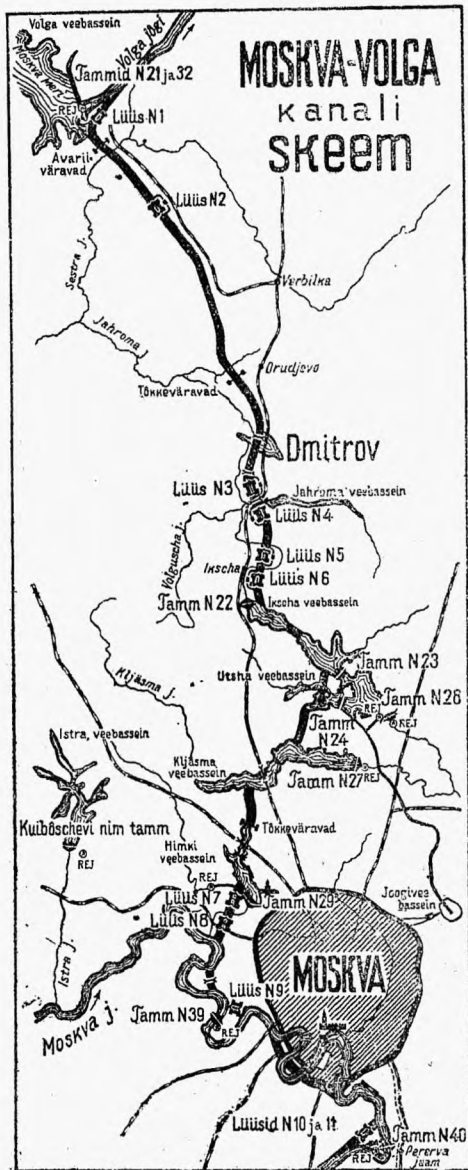
Volga — see „emake-jõgi“, kõige suurem veesoon Euroopa mandril, on igivanast kuulnud kaubatee põhja ja lõuna vahel. Temast lauldakse rahvalauludes, tema käärudes ja kallastel „mässasid“ rahvakangelased — tsaaride võimuga võitlejad Stepan Rasin, Jermak ja teised, tema liivastel kallastel ning neemedel on pleekinud nii paljudgi burlakkide luud...

See oli. Nüüd liiguvad Volga laiarinnalisel pinnal laevad nafta-, vilja-, soola- ja muude saaduste koormatega, rohked palgi parved vaba sotsialismi maa lipu all.

Kuid Volga möödub Moskvast kaugel põhjapool. Lõunapoolt hiilib pealinnast mööda teine suurem jõgi — Oka. Pealinn asub väikese Moksvajõe kaldal, mis kunagi võis rahuldada vähenõudlikku ja räpast tsaaride „suurt küla“, kuid mis praegu enam kuidagi vastav pole Nõukogude Liidu kultuursele, kasvavale pealinnale.

Kaupmeeste ja kindralite Moskva veevärk andis iga elaniku kohta ööpäevas 61 liitrit vett. Ligi pooled majad olid ilma veevärgita. Praegu saavad Moskvast elanikud ööpäevas 160 kantmeetrit vett inimese peale. Kuid Moskva jõgi ei suuda kõiki tarbeid rahuldada ka siis, kui ta „kuivaks juuakse“. Moskva tööstus üksi võtab poole kogu selle jõe veest endale.

Agaga vili, kütteenaine, metsamaterjalid, tööstusesaadused? Seda kõike pidi Moskvasse vedama raudteel. On teada aga, et raudteevedu veeteveest poole kallim tuleb. Väike Moksvajõgi oli jõuetu kandma oma pinnal suuri veolaevu.

Kõik need asjaolud võtsid enamlased põhjalikule arutlusele. Ja meie partei Keskkomitee otsustas: tuua Volga Moskvasse, juhtida ta Kremli seinte äärde.

1931. aastal juunikuul otsustas ÜK(e)P Keskkomitee sm Stalini algatusel:

„... põhjalikult lahendada Moskva jõe veega rikastamise ülesanne selle jõe ühendamise teel Volga jõe ülemjooksuga“...

Ehitustööd algasid 1932. aastal siseasjade rahvakomissariaadi juhatusel. Siis oli tshekistide juhatusel juba käimas Balti-Valgemere kanali ehitamine.

Tshekistid pidid ehitama kanali Volga

jões Moskva jõeni inimestega, kes olid olnud kurjategijad, vargad, röövlid. Ühes kanali ehitamisega pidid need põhjalangenud inimesed saada ümber kasvatatud, välja kistud kuritegevuse mülkast. Niisugune oli tshekistide kahekordne ülesanne.

Panama kanali ehitajad — ettevõtjad — olid sajandi algul lugupeetud ja vabad inimesed. Kui kanal valmis sai, siis pandi nad pettuse ja suure sulitegemise pärast türmi. Meie kanalite ehitajad olid türmist tulnud, aga kui kanalid valmis said, said nad vabaduse. Niisugused on ajaloo keerdkäigud, nii erineb sotsialistlik ilm kapitalistlikust.

Moskva-Volga kanali valmissaamise tähtaeg oli määratud 1. maiks 1937. a. Ja täpselt sel päeval sõitsid esimesed Volga laevad kanalit mööda Moskva poole, ning 2. mail heitsid välja ankrud Moskva reijsaatesadamas.

Maailmas on paljudki kanalid, mis ühendavad jõgesid ja meresid. Kuid niisugust kanalit ei ole.

Suetsi kanalit, mis ühendab Vahemerd Punase merega, ehitasi inimesed kümneid aastaid, ja paljud neist surid sinna. Ferdinand Lesseps — prantsuse insener — lõpetas selle 160 kilomeetri pikkuse kanali ehitamise 1869. a. Panama kanalit — 65 kilomeetri pikkust veesoont, mis ühendab läbi Ameerika mandri maakitsuse Atlandi ja Vaikset ookeani, — ehitati 12 aastat. Ta maksis tuhandete inimeste elu, räakimata miljonitest mahasahkerdatud dollaritest.

Balti-Valgemere kanali pikkus on 227 kilomeetrit, ja ta ehitati valmis 21 kuuga.

* * *

Mis on siis Moskva-Volga kanal?

Vaatamata oma võrdlemisi lühikesele ulatusele — 128 kilomeetrit — on Moskva-Volga kanal tööde ulatuse poolest maailmas kõige suurem jõekanal.

Kanali ehitamisel, milleks kulus 4 aastat, tuli maad välja kaevata ligi 200 miljonit kantmeetrit, see on ligi kümme korda rohkem, kui Balti-Valgemere kanalil. Kui seda maad raudteel vedama hakata, siis läheks vaja ligi 20 miljonit kaubavagunit. Nõukogude Liidu kõik 39 raudteed kokku laadivad praegu ööpäevas 90—95 tuhat kaubavagunit. See tähendab, et kõik Liidu raudteed peaksid ligemale 8-kuud vedama ainult seda maad, mis kanali ehitamisel välja kaevati.

Betooni pandi kanali ehitustesse paigale 3 miljonit 112 tuhat kantmeetrit (Valgemere kanalil — 390 tuhat kantmeetrit).

Mis see tähendab? Kui me sellest betoonist ehitaksime 100 ruutmeetrilise pinnaga (tavalise tantsusaali põrand) samba, siis tõuseks see sammas üle 30 kilomeetri kõrgusele — s. o. oleks 300 korda kõrgem kui Iisaku kiriku torn Leningradis. Ainult üksi Volgale ehitatud tammide ja lüüsi peale kulus 600 tuhat kantmeetrit betooni. Terve Dneprostroi ehitamiseks ei kulunud seda mitte just väga palju rohkem — 830 tuhat kantmeetrit.

Kanali ehitustesse kulus 240 tuhat tonni metalli — see on Magnitogorski metallitehase kolmekuune toodang. 600 tuhat vagunitäit kulus siia kive ja kruusa. Seda oleks jätkunud maantee ehitamiseks Leningradist Sotshini (Mustamere äärde — 2632 kilomeetrit). Nelja ehituseaasta vältel veeti kanalile ligi 1 miljon 400 tuhat vagunitäit mitmesugust materjali. Kui need vagunid kõik ühte rongi haakida, siis oleks see rong pikem kui Leningradist Vladivostokki, ta ulataks 11 tuhande kilomeetriteni.

Mis sellest materjalist kanalil ehitati?

Võimata on iseloomustada siin kas või pealiskaudseltki kõiki neid ehitusi, mis kanalil on. 128 kilomeetri pikkusel kanalil teel on üldse 240 ehitust. Peamised neist on 11 lüüsi, kolm raudbetoonist ja kaheksa mullatammi, 5 pumbajaama, 8 vee-elektrijaama, 7 raudteesilda, 7 maanteesilda, sadamad, tunnelid...

Kui kanal Kalinini raudteega kokku puutub, siis läheb raudtee silda mööda üle kanali. Siinsamas aga on Volokolamski maantee, mis tunnelit mööda kanali alt läbi läheb. Nii sõidavad siin autod laevade alt ja laevad raudteerongide alt läbi.

Kanalil on seitse veebasseini, mis tammedega kunstlikult loodud ja mis teda veega varustavad. Kõige suurem neist on n. n. „Moskva meri“, mis tekkis Volgale 9 kilomeetri pikkuse tammi etteehitamise tagajärjel. „Moskva mere“ pind on 327 ruutkilomeetrit, siin on 1120 miljonit kantmeetrit vett. See „meri“ uputas oma alla maakohad, kus asusid varem vanaaegne Kortsheva linn 4000 elanikuga, suur Ivanjkovo küla ja teised. Üldse tuli siit teise kohta kolida kogu majapidamise, koerte ja lillepottidega — 25 tuhat elumaja.

Kanal algab peale Volgast, Kimri linna lähedalt. Sestra jõgi, mis kanalile ette satub, juhatakse betoontorudega kanali alt läbi. Ainult esimesed 16 kilomeetrit voolab vesi kanalil isevoolul. Edasi tuleb vett võimsate pumpadega kihutada üle kõrgustikkude. Need viis propeller-pumbajaama, mis kanalile ehitatud, kihutavad igaüks

oma nelja pumbaga vee 15-kordse maja kõrguseni. Sekundis ajavad need pumbad igas jaamas 8000 pangi vett üles, see on 5—6 korda rohkem, kui annab ühes sekundis Moskva jõgi. Ühe tunni vältel pumpab iga pumbajaam ligi 30 miljonit pangi vett üles.

Laevad tõstetakse lüüsikambrites veega üles ja lastakse jällegi alla, kuni nad jõuavad Moskva lähedale Himki veebasseini, kus asub tore Põhja sadam. Siit liiguvad laevad edasi Moskva jõkke, mis vee poolest nüüd palju rikkamaks on saanud. 580 miljonit pangi annab kanal Moskvale ööpäevas värsket Volga vett. Iga elaniku ööpäevane veetarvitus tõuseb kuni 600 liitrini. See on rohkem kui New-Yorgis, Pariisis ja Berliinis.

Kanali laius on 85,5 meetrit, sügavus — 5,5 meetrit. Iga lüüsi pikkus — 290 meetrit ja laius 30 meetrit. See tähendab, et kanalil võivad vastamisi sõita kõige suuremad Volga laevad, et Moskvasse võivad sõita isegi Balti-, Valge- ja Kaspiamere laevad. Tulevikus aga, kui saab valmis järgmine suur ehitus — Volga-Doni kanal, — siis tulevad Moskvasse ka Aasovi- ja Mustamere laevad. Moskva muutub siis viie mere sadamaks.

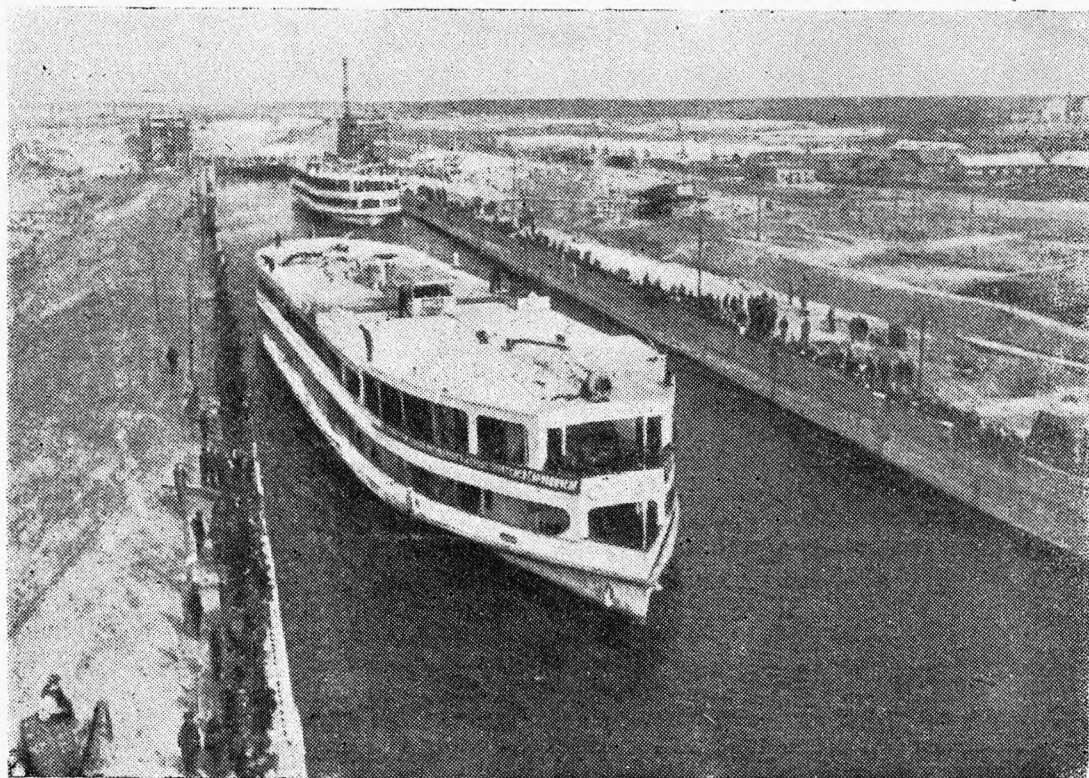
Moskva-Volga kanal läks riigile maksma 1941 miljonit 300 tuhat rubla. See on kahtlemata suur summa. Kuid kanali rahvamajanduslik tähtsus on nii suur, et see summa juba lähemal ajal tasutud saab.

Kanal lahendas kolm rahvamajanduslikku ülesannet, mis ÜK(e)P Keskkomitee juunipleenumi otsuses 1931. a. üles seati. Esiteks — ta varustab pealinna Volgast tuleva joogiveega; teiseks — ta tõstis Moskva jõe vee kõrgemale ja muutis selle jõe laevasõiduks soodsaks, ja kolmandaks — mis kõige tähtsam on — ta ühendas Moskva Liidu suurema jõega, Volgaga, ning muutis pealinna suurte jõelaevade sadamaks.

Partei poolt ülesseatud tähtaeg — panna kanal 1937. a. juulis täielikult tegevusse — saab kahtlemata täidetud.

Veetee Leningradist Moskvasse lühenes kanali valmishitamisega 1100 kilomeetri võrd. Varem pidi sõitma Neevat mööda üles, mööda Mariinski süsteemi Volgasse, siit Gorki alt Okasse, Okast — Moskva jõkke, s. o. 2650 kilomeetrit. Nüüd pole vaja enam Okasse sõita. Kanalit mööda läheb veetee Volgast otsekohe Moskvasse. Laevatee Gorkist Moskvasse lühenes 110 kilom. võrd.

Ja mitte iga Volga laev ei võinud varem Okat mööda Moskva jõkke sõita.

24. aprillil 1937. a. läksid Moskva-Volga kanali nr. 1 lüüsi läbi laevad „Josif Stalin“, „Vjätšeslav Molotov“, „Klīm Voroschilov“ ja „Mihail Kalinin“.

Pildil: Laevad „Josif Stalin“ ja „Mihail Kalinin“ nr. 1 lüüsi läbi minemas

(Sojusfoto)

Need jõed olid suurtele Volga reisijate- ning veolaevadele liig madalad. Gorkis tuli ümberlaadimise tööd teha — suurtelt laevadelt väikestele —, et kaubad veeteed mööda pealinna pääseksid. Nüüd pole seda üleliigset tööd enam vaja teha.

15 miljonit tonni laadungit võib kanal aasta vältel ühes sihis läbi lasta. Baku nafta, Astrahani kala, Volgaäärsete põldude vili, Karjala metsamaterjalid, Leningradi ja Uraali masinad ning metall — kõik see läheb nüüdsest peale tuhandetes tonnides veeteed, kanalit mööda, pealinna. Raudtee vabaneb suurest hulgast vedudest, sest kanalit mööda võivad sõita veolaevad, mis üle miljoni puuda kaupa peale võtavad. See on rohkem kui 1000 vagunitäit.

* * *

Kanal on valmis. * Valitsuse komisjon võtab tehtud tööd vastu. Kuid ta ehitajad — ehituse ülem Berman (siseasjade rahvakomissari asetäitja) ja peainsener Shuk hoolitsevad juba järgmiste suurte ehituste eest. Järjekorras seisavad Volga-Doni kanal, Volgastroi, kaugel Siberis ootab korda Angarastroi. Ehitada on paljud. Iga aastaga muudab maa oma geo-

graafilist ilmet. Isegi vanad kapitalismi luureasutuste agendid, kes kodusõja ajal tulevaste kallaletungimiste ettevalmistuseks meie maastiku täpselt paberile märkisid, isegi need võllaroad, kes muidu suud lukkus peavad, hakkavad nüüd kaebama, et maastik N. Liidus on sootuks teiseks muutunud ja vanad salakuulajate kaardid kõlbavad vast ehk ainult mõneks väga proosalikuks toiminguks. See ei tähenda muidugi, et nad uusi kaarte ei püüa teha. Trotskistlik-sinovjevlastest saksa-japani salakuulajate, diversantide, mõrtsukate protsessid hoiatasid meid väga mõjuvalt, et peab alati silmad lahti hoidma, valvel olema.

Meie ehitusetöö kasvatab ümber inimesed, kes 30—40 aastat pole küünevõrdki loovat tööd teinud — vargad, rõõvliidki. Paljudki neist on juba vabad kodanikud, mitmetel on isegi kiitusekirjad ja aumärgid. Seda on teinud tšekistid, need, keda nõukogudemaa vaenlased tembeldavad saatanateks, hirmutisteks, ja — kes seda tõepoolest ka on — nõukogude maa-vaenlastele.

Muutub maa, muutuvad inimesed. Nii võrsub kommunism. A. Ossip.

MARTIN LUTHER JA SUUR TALURAHVASÕDA SAKSAMAAL¹

VIKTOR KINGISSEPP

XVI SAJANDI algul oli Saksamaa ainus Euroopa suurriik, mida Rooma paavst veel piiramata ekspluateeris. Hispaania, Prantsusmaal ja Inglismaal oli ajajookul korda läinud ennast sellest vabastada. Olgugi, et ka nendel maadel kirik alles oli, ja rahva taskuid mitte vähema hoolega ei tühjendanud, kuid kaugelt suurem hulk nendest sissetulekust valgus oma maa valitsevate klasside kukrusse. Sest kõik paremad, nimelt jõukuse mõttes paremad, kogudused olid nimetatud klassidest võrsunud ametikutseliste hingeõnnistuse eest hoolitsejate või jälle nendele kaasajooksikute käes. — Hoopis teisiti oli lugu Saksamaal. Paavst jagas vaimulikud ametikohad oma käsikutele; iga koht oli harilikku müümise ja ostmise asjaks.² Paavst müüs kohti neile, kes rohkem maksid, ja kullavoorid liikusid Saksamaalt — „jumala maapealse asemiku“ laekasse, kuna Saksamaa kurnajatele — suurkaupmeestele ja suurmaaomanikkudele (vürstid, härtsogid jne) — üle jäi kadedusega ning täitmata jäänud isuga seda pealt vaadata. Ja raha oli tol ajal nii väga kallis. Juba eelmisel sajandil hakkas ta hinda minema. Põhjusiks oli pööre majanduses.

Kaubavalmistus, valmistus selleks, et töö saadusi müüa, tõrjus kord-korralt vana naturaalse majapidamise kõrvale, isegi külades. Kui talupoeg enne harva rohkem põllutööd tegi, kui seda tema pere ülevõlpidamiseks ja igasuguste maksude ja „kirikukümnese“ maksmiseks tarvis läks, siis püüdis ta nüüd võimalikult rohkem põldu harida, et vilja ja muid saadusi turule viia. Kauplemine areneb, ajaloo näitelavale tungib kaubandusekapital. Kaupmees tarvitab eeskätt rahulikku siseturgu. Saksamaa aga oli tuhandeteks väikesteks despootlikeks (vägivallavalitsejate) riigikesteks killustatud, mille

¹ Avaldame selle sm V. Kingissepa artikli, mis „Rahva Sõna“ 1914. a. tähtsaamatus esmakordselt trükitist ilmus. Artikkel on kirjutatud tsaari tsensuuri tingimustes, kuid siiski saame sellest selge pildi Lutheri „usupuhastuse“ ja selle „usuisa“ kohta üldse. Need ajaloolikud tõstiasjad aitavad kahtlemata kaasa usuvõngu lahutamata, mis veelgi nii mõndagi pead uimastab. — „K. t.“ toim.

² Kus kauplemine, seal ei puudu loomulikult ka vaheltkauplejad. Nii võis Saksamaal Fuggerite kaubamajast, ükskhaaval või hulgakaupa kihelkondi osta.

valitsejatel — feodaalsetel rüütritel, vürstidel — õigus oli läbisõitvatelt kaupmeestelt tollimaksu võtta. Seda oma õigust tarvitasid nad ohtralt. Väikestele valitsejatele — nagu rüütliid — oli see tollimaks ja kaupmeeste paljaksrõõvimine pea- ja mõnikord ainsaks sissetulekuallikaks.

Niisuguste olude juures tekkis tungiv tarvidus pääseteed leida. Ja riik algab võitlust rüütelite vastu, hävitab nende lossid, võtab neilt nende iseseisvuse. Siit sai väikeste, ja pärast ka suuremate, valitsejate järjekindel allaheitmine, „maa kogumine“ ja riikliku võimu tsentraliseerimine, oma alguse. Järjesti kasvav kaubavahetamine lõi kindla majandusliku sideme üksikute riigiosade vahel, ja nii paneb kaubandusekapital absolutistlikule monarhiale (ainuvalitsuseriigile) kindla aluse. Absolutistlik kord aga tugineb sõjaväele ja bürokraatiale. Viimane ei ole kunagi odavaks maksma läinud.

Veel suuremaid summasid nõudis sõjavee ülevõlpidamine. Palgalised sõjamehed olid tol ajal niisamasugused kosmopoliidid, kui meieaegne kapital, mis ennast seal tunneb kodus olevat, kus suuremaid protsente saab. Palgalised sõjamehed teenisid igapähe, kes aga rohkem maksis. Pealeselle oli kasvava riigi keskvoimul raha vaja, et vaesemaid mõisnikke oma poole meelitada; et oma vastaste poolehoidjaid ära osta — ka see ei olnud odav. Vähemad valitsejad, kelle järele see riiklik koondamine oma küüned välja sirutas, olid loomulikult sunnitud oma bühshetti sellekohaselt suurendama. Ka hoovkondade ülevõlpidamise kulud, vürstlike losside hiilgus kasvas. Sellepärast olid vürstid ja muud valitsejad „sunnitud“ maksusid koguma, rohkem talupoegadelt välja nõõrima, kuid... ka sellel on piir. Ja sellepärast hakati võlgasid tegema. Kuid see aina suurendas väljaminekuid, sest nüüd oli vaja liiakasuvõtjatele protsente maksta. Vürstid — ja seda enam alamad klassid — hakkasid ära nägema, et nad kord-korralt vaesemaks jäävad.

Kuna nüüd valitsevad klassid maksude väljapressimises endid otse kunstnikkudena üles näitasid ja selles asjas õiglaselt ütelda võisid, et nad teinud on mis nende võimuses seisis, oli loomulik, et

nad seda rahulikult pealt vaadata ei võinud, kuidas paavst koore osavasti pealt ära riisub ja neile vesise piima jätab. Saksamaa oli paavstile ainus järelejäanud lõpsilehm, ja sellepärast oli „püha isa“ sunnitud võtma, mis ta hingede päästmise eest iganes võtta võis. Järeleandmist ei olnud lootat. Jäi üle kas kannatada, või kõik sillad taganemisteelt ära lõhkuda.

Martin Luther on see mees, kelle nimiga Saksamaa lõpulik võitlus Roomaga kõige lähemalt seotud on. Mitte andrikkus, mitte vahvus ei teinud Lutheri reformatsiooniliku liikumise keskpunktiks. Luther ei olnud mõtleja, ka ei olnud ta kannataja, vaid üleskihutaja, agitaator — ja see tema and ühes teiste omadustega, mis harva ühes isikus koos on, tegi temast ajalooliselt kuulsaks mehe¹. Luther oli doktor ja professor, kuid ta ei unustanud oma talupoja kannust võrsumist: olgugi, et õpetlane, tundis ja mõistis ta rahva alamate klasside hädasid ja muresid. Ta oli väga osav vaidlemises, oskas rahvahulkasid enesega kaasa kiskuda ja ühtlasi ka... ülematega hästi läbi saada. Talupojalik tüsedus, mis sagedasti tooruseni ulatas, oli temas ühendatud hoovkondlase painduvuse ja oskusega ennast olude järele seada. Ja rahva keelt mõistis ta nii nagu ei ükski temaaegsetest õpetlas-

¹ Muidugi mitte need isiklikud omadused üksi, vaid veel suuremal määral Saksi vürstiriigi seisukoht, mille valitseja Lutherit toetas. Me nägime juba, et suurem hulk vürstisid väljapääsematus rahalises kitsikuses oli. Üks vähestest eranditest oli Saksi kuurvürst Friedrich, kellel Thüringenis rikkad peaaegjalikult hõbedakaevandused olid. Tal oli sularaaha alati suures rohkuses. See tegi tema kõige võimurikkamaks vürstiks Saksamaal. Kuurvürstid olid Saksi keisrite valijad; selles kuurvürstide kontserdis mängis Friedrich esimest viiulit. Ta oli ainuke kuurvürst, kes enesele seda uhkuseasja lubada võis, et ta neilt, kes keisri troonile pääseda tahtsid, alikäemaksusid ei võtnud. Ta ei müünud oma häält rohkemmaksjatele, vaid oli oma võimu tõttu see, kelle häälest keisri troonile pääsemine olenes. Keisri võim põhjenes tol ajal veel peaaegjalikult vürstide rahaahnu peal. Need müüsid keisrile hea hinna eest tehnikult õige väikese osa oma isesetsvusest — suverääni õigustest. Vist kõige häbematumad olid valimised, mis keiser Maksimilian I järeltulija määrama pidid. Valimine algas juba Maksimilian I elu ajal ja kestis kolm aastat (1516—19). Kuurvürstid võisid maksu alati mõlemalt kandidaadilt. — Vürstide täielikule isesetsvusele pääsemine oli ainult aja küsimus. Keisri ja paavsti vastase opositsiooni eesotsas — mille eesmärk keisri võimu lõpetamine oli — seisis Saksi kuurvürst. Seda silmas pidades saab arusaadavaks, miks Luther peale Wormsi riigipäeva, kus paavsti kirikuvanne tema kohta kinnitati ja ta „linnupriiks“ kuulutati — just Saksi Friedrichi juures kaitset leidis ja miks Saksi riik reformatsioonil („usupuhastuse“) hälliks sai.

test. Siin oli ta haruldane meister. Luther pööras oma kirjades otsekohe terve rahva poole ja leidis vastukaja niihästi ülevahtlilgavates vürstlössides kui ka all talupoegade sammaldunud hürtsikutest.

Seisukord, milles talupojad aastasaja algul elasid, tegi nad iseäranis vastuvõtlikuks Lutheri õpetusele.

Linnade kasvamisega läks kaupmeestel ja käsitöölistel võimatuks kõiki tarbeaineid ise valmistada. Nad hakkasid ümberkaudsetelt talupoegadelt — põllu- ja karjapidajatelt — puuduvaid tarbeaineid ostma. Selle tagajärjel hakkas talupoeg rahva saama ja tal tekkis püüdmine teorjuse asemel rahamaksu näol oma kohuseid isanda vastu täitma hakata. Kui ta seda võis, sai ta vabaks inimeseks selles mõttes, et oma majapidamises nüüd vabalt talitada võis. Et mõisnik hädasti sularaha tarvitas, siis läks see püüdmine talupojal harilikult korda. Peaks arvama, et niisugune huvide ühtsus mõlema klassi vahel armsa kokkukõla looma pidi. Kuid asjade käik oli hoopis vastupidine. Niikaua kui talupoeg põllusaaduste ja kehalise töö näol oma orjust täitis, ei kasvanud tema kohuste koorem mitte väga kiiresti. Mõisnikul ei olnud mõtet, näiteks, talupoegade orjust sel näol tõsta, et nad tema põldusid kolme nädala asemel kuus nädalat künnaksid ja mitte 50 vaid saja inimese ja hobusega. Teorjuse määr olenes loomulikkudest töötingimustest... Rahaga on aga iselugu. Rahaahnus on ääretu, sest raha ei või kunagi küllalt olla. Ja sellest silmapilgust, kus talupoegadel raha ja kõhni kukkur ilmub, hakkab nende ike järjekindlalt raskemaks minema. Ühes sellega kasvab ka „vastuhakkamise vaim“ talupoegade hulgas.

Rikkamad talupojad hakkasid härraste rahalist kitsikust selleks tarvitama, et ennast pärispõlvest lahti osta. Teised jälle põgenesid linna, kus nad kaitset ja teenistust leidsid. Selle tagajärg oli see, et töökate — teorjate — arv maal kahanes, ja mõisnik hakkas kõigest jõust püüdma talupoega tugevamini maalapi külge köita. Ühed tegid seda armuga, teised hirmuga. — Kuid linnad kaotasid ajajooksul oma isesetsvuse. XV aastasaja lõpuks on suurema hulga linnade isesetsvus juba murtud ja demokraatlikum olnus neis alla surutud. Linnad ei olnud põgenenud talupoegadele enam niisuguseks kaitseks kui enne. Teiseks tegi ka see asjaolu veel talupoja seisukorra pahemaks, et tolleaegsed käsitööstuse organisatsioonid — tsunftid — oma ukse välise ilma eest ikka rohkem kinni panema hak-

kasid; see tegi talupoegadel põgenemise linnadesse lõpulikult raskeks ja võimatukski. Linnad arenevad, ja tekib vastuolu maa ning linna vahel, mis osalt selle läbi pehmeneb, et mõlemil ühised vaenlased on — vürstid, kirik ja kapitalistid.

Kolmandaks, nagu me eespool juba nägime, sai talupoegadel võimalikuks oma töövilja rahaks muuta. Nüüd omandas maa kindla väärtuse, hinna — ja mitte ainult see maa, mis põlluks muudetud või karjamaaks kõlbulik oli. Sest niihästi talupoeg kui ka suurmaaomanik ei piiranud valmistust mitte enam ise oma tarvete määraga, vaid nad valmistasid peale selle veel turu jaoks. Mõõda olid need ajad, kus mõisnik või kogukond igale soovijale heameelega tüki harimata maad kätte andis, et ta selle kändudest puhastaks ja põllumaaks muudaks. Seisukord on vastupidine: algab äge võitlus maa omandamise pärast. Kogukonnad tunnistasid oma maa nende perekondade ühiseks omanduseks, kes kogukonnas elasid, ja ühtlasi tegid nad juurdetulistajate kogukonda pääsemise peaaegu võimatuks. Suurmaaomanik jällegi — et tema pool ülevõim oli — püüdis neid maid oma kätte kiskuda ja kiskus ka. Majanduslike vahetõrgete arenemisega läksid need vastuolud järjesti teravamaks ja sügavamaks. Tekkisid kokkupõrked, mis esialgul kohaliku iseloomu kandsid, kuid teatud tingimuste juures aga üle tervete maakondade, rahutuste ja mässude näol, laiuli lagunesid.

Peale nende majanduslike vahetõrgete mõjusid ka mitmesugused poliitilised põhjused kaasa talupoegade väljakurnamise suurendamiseks ja tegid nende seisukorra raskemaks. Peategurina, mis pikema ajajärgu jooksul oma mõju oli avaldanud, olgu siin ainuvalitsuse arenemine nimetatud. Peale selle veel peaaegu alalõpmatud sõjad. Härraste poliitilised ettevõtted on rahvale ikka kalliks maksma läinud. Iga tugevam klass püüab harilikult koorma oma turjalt ära veeretada alama klassi turjale. Nii sai ka tol ajal talurahva sitkus raske proovi peale pandud. Talupojad ja linna proletariaat ühel pool ja suurmaaomanikud — vürstid, kirik — ning kaubanduskapital teisel pool — niisugusesse kahte leeri oli Saksamaa sel ajal jaotatud, kui Luther päevakangelaseks sai ja „ajalugu tegema hakkas“.

Niisugustel ajajärkudel, kui all, laiades rahvahulkades, ähvardav rahulolematuse ikka enam maad võtab, on hulgald isearnis vastuvõtlikud igasugustele uuendustele. Rusa luupainajana lasus valitsev katoliku kirik mitte ainult nende hingeelu peal, vaid ka majanduslikult surus ta neid,

esiteks, oma väimulikkude vürstide suurmaaomanduse kaudu ja, teiseks, — kannavad ju isegi meie päevil eidekesed ja taadikesed sagedasti oma viimase lambakese papile, et kurat oma keeleniilpsamise järele jäta. Rahvas pani suuri lootusi „usuparanduse“ peale, mis neid majandusliku ja vaimlise surve alt päästma pidi. Kuid kardetav on niisugustel silmapilkudel vanu ebajumalaid kõigutada, kardetav valitsevatele klassidele...

Luther andis rahvale saksakeelse piibli. Uue testamendi tõlge ilmus 1522. a. septembris. Poolteist tuhat aastat „peale Kristuse sündimist“ sai Saksamaa kristlastele kättesaadavaks see raamat, mis eneses ristiusu õpetust sisaldab. Lihtsurelikud hakkasid „usu põhikirja“ uurima ja jõudsid otsusele, mis kaugelki valitsevate klasside kasuks ei olnud. „Tõsine evangeelium“ tungis lajadesse hulkadesse ja avaldas revolutsioneerivat mõju... Kuid veel mitmel muul viisil pildus Luther sädemeid hulkadesse, mis seal ajajooksul kogunud määratu süütematerjali hõõguma panid, ilma et Luther otsekohe seda nii oleks tahtnud või mõtelnud. Oma võitluses Rooma kiriku vastu läks Luther äärmuseni Kirjas: „Saksa rahvuse kristlikule aadli- (mõisniku-) seisusele“ — jutlustab ta otse revolutsiooni. Ta astub talupoegade ja rüütelite eest välja ja nimetab kõrgemaid aukandjaid ja isegi kaupmehi röövijateks, ning nõuab, et kirikutele ja kogudustele demokraatlik korraldus antaks. See revolutsioon öeldi vägivaldsel viisil sündivat. Ühel ajal selle läkitusega saksa mõisnikkudele, andis Luther tema vastu sihitud Sylvester Priias'e kirjatöö „Über das unfehlbare päpstliche Lehramt“ oma märkustega välja. Seal ütleb ta järelsonas: „Kui roomlaste mõllamine edasi saab kestma, siis näib mulle, jääb ainult üks päästmise abinõu üle: las keiser, kuningad ja vürstid, sõjariistad käes, ennast valmistada, et selle maakera paise¹ peale tungida ja asja mitte ainult sõnadega vaid raua abiga ära otsustada. Kui meie vargaid võllaga, mõrtuskaid mõõgaga, valeõpetajaid tulega karistame, miks meie siis seda enam kõiki jõudusid nende hukatuse kuulutajate, kardinaalide ja kõige selle Rooma Soodoma paisete vastu ei sihi, mis vahetpidamata Jumala kirikut hävitab; miks ei pese meie käsi nende veres!“

Kui vürstid tema pilli järele ei tantsinud, siis tarvitas see „armas jumala inimene“ niisugust keelt, mida meie praegu

¹ Rooma kirik.

kellegile tarvitada ei soovita. „Kirjas ilmalikust ülemusest, mil määral temale sõnakuulmist võlgu ollakse“ — seletab ta rahvale, mis on vürstid ja muud valitsejad: „Ja pead teadma, et maailma algusest saadik tark valitseja väga haruldane lind on; aga haruldasem on veel vaga valitseja. Nemad on harilikult kõige suuremad narrid või kõige pahemad lurjused maa peal: sellepärast peab ennast igal ajal nende juures kõige pahemaga varustama ja vähe head nende poolt ootama; iseäranis jumalikkudes asjades, mis hingedõnnistusesse puutuvad. Sest nemad on jumala kupjad ja timukad, ja tema jumalik viha tarvitab neid, et õelaid karistada, välist rahu alal hoida. Meie jumal on suur isand, sellepärast peavad temal ka nii suursugused, kõrgestsündinud, rikkad timukad ja käsikud olema, ja tema tahab, et nendel rikkust, au ja kartust igäühe poolt hulgana ja külluses olema peaks. Tema jumalikkule tahtmisele on meelepärast, et meie tema timukaid armulikkudeks härradeks nimetame, nende jalge ette maha langeme ja nendele kõiges alanduses alamateks oleme, kui nemad oma käsitööd mitte liiaks ei laienda, et nemad timukatest karjasteks tahavad saada“. Ja edasi hirmutab ta vürstisid: „Keegi ei saa, keegi ei või, ei taha enam teie hirmuvalitust ja omavoli kannatada. Armsad vürstid ja härrad, nüüd teadke seda ja toimetage selle järele, jumal ei saa seda kauem sallima“. „Maailm ei ole nüüd enam niisugune, kui enne, kus te inimeste peale jahti pidada võisite ja neid taga ajada kui metsloomi“. Keisrit nimetas meie „kirikuisa“ türanniks, Saksi härtsogit — „Dresdeni seaks“ jne. Kuid seda ja niiviisi kõneledes ja kirjutades hoidis ta ennast järjekindlalt selle eest, et oma sõnade järele talitada.

Arusaadav, et Luther kiirelt populaarseks sai ja rõhutatud hulgad temas nende asja eest võitlejat nägid. Kangelasena pidi nende silmis seisma see Luther, kes Vormsi riigipäeval keisrile ja vürstidele hüüdis: „Siin ma seisn ja ei või teisiti teha, jumal avitagu mind! Amen!“ Kas ei esinenud siin mees, kes kindel kui kalju? Kes vägeva Rooma kirikule väljakutse saatis elu ja surma peale ja seda — maa-pealsete võimude palge ees? Kuid... mitte ilma põhjuseta ei hirvitanud pärast Toomas Münzer sel puhul, et Luther oma vahvusega hooples: „Sinu äraarvamatu rumal uhkustlemine oma kangelasé olekuga Vormsis on lihtsalt kole naeruväärilik, täna saksa mõisnikke, kelle mokkadele

sa mett määrisid, sest nad unistasid, et sa oma jutlustamisega neile Böömi kingitused¹ kätte muretsed, — kloostrid ühes nende varandustega, mis sa nüüd vürstidele lubad. Kui sina Vormsis oleksid julgenud vankuda, siis oleksid mõisnikud sind ennemini ära tapnud kui ilma puutumata ära lasknud, seda teab igaüks“.

Et Münzer Lutheri vahvust õieti hindas, on kindel. Ammu juba kuulusid riigipäevadel kiriku ja riigi uuenduse nõudmised. Riigipäeval, a. 1523, nõudsid kõik kiriku kontsiiliumi kokkukutumist ja ilmalikkude seisuste koosolekut. Linnad ühes ilmalikkude vürstidega olid omakasu pärast valmis neid plaanisid täide saatma, mis Sickingenil ja tema sõpradel olid: vaimulikud, niihästi piiskoppide kui kloostrite, valitsuskonnad ära kaotada ja vaimulikkude päralt olevad maad ilmalikkude omaks muuta. Need olid mõtted, mis linnalaste ja vürstide peas ammu enne seda kihasid, kui Luther ja Münzer oma jüngeritega vaimulikkude vara hävitamist jutlustama hakkasid. Kui Ülem-Schwaabimaal talupoegade mäss põlema süttis, jätsid suursugused härrad „heameelega selle auväärt joogi vaimulikkude juua, lootes nende kulul ennast rikastada; kuna mäss munkade ja pappide vastu oli sihitud, siis vaadati tema peale alguses läbi sõrmede“². See näitab selgesti, miks Luther vürstide poolt toetust leidis ja miks nii mõnigi nendest sedavõrd huvitust hakkas tundma usuliste küsimuste vastu, et enesegi juures usu vahetuse ette võttis.

Kuid laiema hulga ei võinud peensusi teada. Neile seisis Luther kangelase astmel. Ja et nad tähelepanelikult tema õpetusi kuulanud olid, seda näitasid nad varsti tegelikult. Näiteks, kui Luther õpetas: „Ära anna mitte enam raha küünalde, kellade, altarite ja kirikute jaoks, siis saad sa näha, kuhu terve see paavsti sõjaväe ussisugu jääb“, — siis toimetas seda rahvas heameelega: puhastusetules olevad hinged ja surnud, imetgevad pildid ja kirikuteenistused ning kirikukellade kõlitamine ei too enam mammonat, ja varsti teatatakse, näiteks, härtsogi sekretärile Münchenisse: „Papid on hirmus vaeseks jäänud, neil ei ole millega oma koguduses ära elada!“ Nii mõnigi neist vaeseks jäänud pappidest läks rahva poole üle ja hakkas rahva nõudmise peale „tõsist evangeeliumi“ kuulutama...

¹ „Böömi kingituste“ all mõtleb M. kirikuvaranduste konfiskeerimist Böömimaal.

² Dr. W. Zimmermann. Saksamaa talurahvasõja ajalugu, lhk. 60.

Rahval ei olnud jutlustajateks mitte ainult endised papid; Lutheri tõlke tõttu võis nüüd iga kirjaoskaja „usu põhikirja“ uurida. Nüüd tekkis talurahva enese hulgast terve rida jutlustajaid, ja nad kuulutasid rahvale „tõsist evangeeliumi“. Nad rändasid mööda maad ringi ja õpetasid talupoegadele „jumalikku õigust“ ja „inimese ning kristlase põliseid õigusi“, mille põhjendust nad testamendist leidsid. See oli revolutsioonilik õpetus, mis vürstide ja üldise surve vastu oli sihitud. Eeskätt oli nende oda vaimulikkude vastu pööratud, katoliku kiriku õpetuste vastu. Kuid oli jutlustajaid, kes järjekindlamad olid, ilmalikkude ja vaimulikkude suurmaamannikkude majandusliku ikke vahel vahet ei teinud ja talurahvast niihästi kiriku kui ilmaliku valitsuse vastu üles kihutasid. Need „kuradi jüngrid“ õpetasid, et vürstide valitsusele ots tuleb, riigi üle valitsegu ainult keiser, nagu Uues testamendis öeldud on. Kolmandad, nagu Münzer, läksid veel kaugemale ja nõudsid eraomanduse kaotamist.

Kui talupojad pärastpoole oma nõudmised üles seadsid (v. „12 artiklit“), siis põhjendasid nad igaühte nendest piiblisalmidega ja püüdsid ära näidata, et „tõsine evangeelium“ nende poolt kõneleb. Selles asjas ei teinud nad midagi uut, vaid toimetasid kuulsate eeskujude järele. Valitsevad klassid, kirikuga eesotsas, olid senini jumalasõna enda kasuks seletanud, nüüd tegid talupojad sedasama. Ja tee-rajajaks oli ju Luther olnud.

Reformatsioonilik liikumine pani terve rahva kihama ja kõrvaldas ajutiselt kõik need vastuolud, mis kohalikkude laadi kandsid. Kohalikud väiksemad talurahvaliikumised ühinesid suureks laineks, mis Saksamaa lõunapiiridest üle terve maa põhjapoolse liikus põhjapoolsete merede randadeni¹. Luther oli tahtmatult kümned püssirohukeldrid süütenõõridega ühendanud ja nad plahvatasid korraga — 1525. a. kevadel algas suur talurahvasõda Saksamaal.

¹ Ka Liivi- ja Eestimaani ulatas see liikumine. „12 artiklit“ jõudsid siia 1525. a. suvel.

„Rohkearvuliste mõisnikkude hirmuline rõhumine, mis siin külade ja väiksete linnade elanikkude peal raskelt lasus, pidi 12 artiklit rahvale iseäranis ligi-tõmbavateks tegema. 1525. a. sügisel tõusid Eesti talupojad Peipsi järve ja Soome lahe vahel üles, Rakvere ja Toolse linnade ümbruses. Ka Liivimaal algasid rahutused. Tallinnas hoidsid paljud kodanikud, kes uue õpetuse olid vastu võtnud, talupoegade poole. 12 artiklit ja teiste nende eneste poolt juurde lisatud punktide põhjal hakkasid talupojad nõudma, et mõisnikkudel oleksid eesõigused saaksid võetud, mis neil evangeeliumi mõtte vastu olid.“ — Zimmermann, III, lhk. 459.

Talurahvasõjad ei olnud keskaja teisel poolel midagi haruldast. Nende saatuse oli aga igalpool ühesugune. Talupoja silmaring oli väga kitsas. Tema vaatepiir ei ulatanud kohalikkudest külahuvidest kaugemale. Iga maakond võttis sõjariistad üksikult kätte ja leppis sellega, et hoolsalt kloostreid, härraste losse ja väiksemaid linnu rüüstada, aga ilma mingi plaanita. Ka rahu tegi iga sõdiv salk üksikult, teistest lahus. Sellepärast oli keskvalitsusel kerge neist jagu saada. Saksamaa talurahvasõda oli selle poolest iseäralik, et *siin üle terve maa korraga* sõjariistad kätte võeti ja igalpool ühesugused nõudmised üles seati.

Esimestena astusid vaenuradadele talupojad Schwarzwaldis, Schwaabimaal ja Bodeni järve maakonnas. Oma nõudmised võtsid nad n. n. kaheteistkümnes artiklis kokku.

Need õnnetud 12 artiklit said kiiresti populaarseks ja terve talurahva nõudmisteks. Iga artiklit — ja see on ajavaimu kohta väga iseloomulik — põhjendavad talupojad pühakirjaga ja lõpus teevad nad teadaande, et nad valmis on iga nõudmist tagasi võtma, mille ülekohtulikkust neile pühakirja põhjal tõestatakse. Nad töötavad selle artikli siis kohe tagasi võtta ja jumalat paluda, et ta neile mõistust annaks issanda õpetuse järgi toimetada ja elada.

Luther avaldas oma seisukoha kirjas: „Manitsus rahu pidada, vastuseks Schwaabimaa talurahva 12 artikli peale“. Esmalt manitseb Luther „vürste ja härrasid“. „Sest seda peate teadma, armsad härrad, jumal talitab nii, et ei või, ega taha, ega pea teie vihast möllamist kauem kannatama. Teie peate teiseks saama ja jumala sõna ees taganema. Ei tee teie seda sõbralikul viisil, siis peate teie seda vägivaldsel ja hukatuslikul viisil tegema. Ei tee talupojad seda, siis peavad seda teised tegema. Ja kui teie nad kõik võidate, siis on nemad veelgi võitmata: jumal saab teisi äratama. Sest tema tahab teid lüüa ja saab teid lõõma. Need ei ole mitte talupojad, armsad isandad, kes teile vastu hakkavad: see on jumal ise, kes teile vastu hakkab, et teie vihast möllamist nuhelda“. — Kuid aegsasti juba peseb Luther oma käsi ilmsüütuses: „Kui jumal teid nüüd karistada mõtleb, ja laseb kuradit oma valeprohvetite läbi pöörast alamrahvast (pööblit) teie vastu üles ärritada ja tahab, võib olla, et mina enam eemale tõrjuma ei peaks ega tõrjuda ei võiks, mis võin mina või minu evangeelium sinna parata?.. Ja kui mul

tahtmist oleks teile ka kätte maksta, siis naeraksin ma nüüd habemesse ja vaataksin pealt või heidaksin talupoegade poole ja aitaksin asja hullemaks teha. Aga selle eest hoidku mind mu jumal nii kui ta senini on hoidnud“. Eks ole kena mees? Esiti teeb ta jumala seljatagant vürstidele hirmutava ähvarduse, siis hakkab usutama, et tema sinna midaga ei või parata, et talurahvas mässab, ja, lõpuks, — truualamluse avaldus!

Talupoegadele õpetab ta kristlikku kannatust. Ta nimetab neid „armsateks sõpradeks“ ja „armsateks vendadeks“ ning jutlustab neile, et nad kõiki oma äsju „puhta südametunnistusega“ ette võtaksid, sest ainult siis saavat jumal neid toetama. Edasi õpetab ta neile, et „puhta südametunnistusega“ elamine selles seisab, et „kristliku õiguse järgi elada“, ja „kristlik õigus“ on — „mitte ülekohtule vastu panna, mitte mõõka kätte võtta, mitte vastu hakata, mitte kätte tasuda; vaid ära anda ihu ja varandus, röövigu selle kes röövib; meile on küllalt meie issandast, kes meid mitte maha jätma ei saa nii kui ta töötanud on. Kannatamine, kannatamine rist, rist — on kristlase õigus, see ja ei miski muu“. — Aga siin lööb ta siiski natuke kohmetama ja ruttab talupoegi usutama, ärge nemad arvaku, et tema, Luther, vürste õigeks mõistab: „Ma ei taha valitsuse väljakannatamatut ülekohtu, mida teie kannatate, ei õigeks mõista, ega kaitseda, ta on hirmus ülekohtune ja toimetab hirmus ülekohtuselt, seda ma tunnistan“.

Valitsus on väljakannatamatult ülekohtune, aga sina, rahvas, kannata, selles seisab sinu õigus! Niisugust seisukohta nimeatakse *erapooletuks!* Ja need vabameelsed härrakesed — ajalookirjutajad ja muud —, kes selles Lutheri erapooletust näevad, arvavad oma ilmsüütuses, et nad Lutherit sellega sugugi ei pilka! — Edasi avaldab Luther oma seisukoha nende nõudmiste suhtes, mis talurahvas oli üles seadnud. — Esimeses artiklis¹ nõudsid talupojad, et igale kogudusele õigus antaks omale hingekarjane valida ja ametist tagandada, kui ta neile jumalasõna „õieti“ ei õpeta. Seda õigust olla neil vaja, et tõesti jumala õnnistuse osaliseks saada. — Luther vaidleb sellele vastu: „See artikkel on õige, kui ta aga ka kristlikult ette võetud saaks, ilma et peatükid, mis äärtel ära tähenda-

tud, seda põhjendaksid. Kui nüüd kirikumõisad ülemuselt tulevad, aga mitte koguduselt, siis ei peaks kogudus mitte neid samu mõisaid sellele andma, keda tema valib. Sest see oleks röövitud ja võetud, kui tema tahab (kedagi) kirikhärraks saada, et tema enne seesugust ülemuselt kõige alandlikumalt paluks. Kui ülemus ei taha, siis valigu ta ise omale ja-toitku teda ise oma maadest ja jätku ülemusele tema maad, või võtku need temalt õigusega. Kui aga ülemus niisugust nende valitud ja toidetud kirikhärrat mitte sallida ei taha, siis lastagu teise linna põgeneda, ja põgenegu temaga, kes tahab, nii kuidas Kristus õpetab. See tähendab kristlikult ja evangeelilikult omale kirikhärrat valida. Kes teisiti teeb, see toimetab mitte-kristlikult nagu röövel ja kurjategija“.

Teises artiklis teatavad talupojad, et nad kümnest ainult viljaga maksta tahavad ja nimelt siis, kui seda tingimata vaja on. Sellepärast ohverdavad nad kümnese jumala ja tema teenrite heaks. Mis aga nende ülevalpidamisest üle jääb, mingi koguduse vaestele. Kui peale selle ülejääki on, see hoitagu alal ja tarvitagu sõja või mingi õnnetuse korral ära, et mitte ei tarvitseks rahvast erakorraliste maksudega koormata. — Eks ole ülekohtune nõudmine! Ja Luther hüüabki ehmatusena: „See artikkel tähendab puhast röövimist ja avalikku metsavargust, sest nad tahavad kümnest, mis mitte nende oma ei ole, vaid valitsuse oma, enese kätte kiskuda ja sellega teha, mis tahavad!“

Kolmandas artiklis¹ seavad talupoja oma kõige radikaalsema ja kaugemale ulatava nõudmise üles: pärispölvest vabastamise. Kuid ettevaatlikult lisavad nad juurde, et nad pärispölvest vabastamisega veel sugugi piiramata vabadust ei nõua. Mitte ainult vürstide, vaid igamehe vastu töötavad nad alandlikud olla. — „Erapooletus“ sunnib Lutherit neile „asjatundlikult“ seletama, et isegi... Abrahamil mõni tuhat aastat tagasi pärisorjad olnud, tähendab: piibel on pärisorjuse poolt, ja talurahva nõudmine — ülekohtune. Luther leiab, et talupojad kui röövlid toimetavad; sest kuna nad vabastamist nõuavad, tahavad nad oma ihu röövida isandalt, kelle omad nad on. Lõpulikult kõlbmatuks teeb selle nõudmise see, et: „see artikkel tahab kõiki inimesi ühesuguseks teha (!) ja Kris-

¹ Siin ja allpool toome need piibli kohad, mille peale talupojad oma nõudmist põhjendasid: Pauluse 1. raam. Timoteusele, peat. 3; Tiitusele, peat. 1.

¹³ Moosese raam., p. 25; 1. r. Timoteusele, p. 5; Matteuse, p. 10; Korinth., p. 9; Peetruse 1. raam. p. 1. ja 2; 1. Korinth., 7; Pauluse raam. roomlastele, 13, ja 31.

tuse vaimulikust riigist välispidise ilmaliku riigi luua, mis võimata on. Sest ilmalik riik ei või püsida, kui isikud üheõiguslikud on, kui mitte mõned vabad ei ole, teised — vangid, mõned ülemad, teised — alamad“.

Lutherile on seda pahaks pandud, et ta pärispõlve nii kategoorilikult kaitses. Aga see näitab Lutheri järjekindlust... valitseva klassi huvide kohaselt ülesastumises. Tema riigi-ideaal, et rõhutud ja rõhujad loomulik nähtus on, mida ära muuta patt, on tema südames nii armsa pärispõlve paradiisile sündsaks raamiks.

Teistes artiklites (IV—XII) nõudsid talupojad jahipidamise ja kalapüügi õigusi²; nende metsade omandamist, mille peremehed, mõisnikud, enese omanikuõigust dokumentide põhjal kindlaks teha ei või, ülemäärase orjuse kergendamist; „isand ei pea enam talupoega piinama ega suruma, ei pea temalt tööd ega midagi muud ilma maksuta nõudma, nii et talupoeg vabalt ja rahulikult oma varandusega talitada võiks. Kui aga härrale talupoja tööd tarvis läheb, siis peab talupoeg heameelega ja sõnakuulelikult teenima, kuid teatud tasu eest ja määratud aeg, mis igasuguste kaotuste ja kahjude kõrvaldamiseks vaja on“. Edasi nõuavad nad õiglast kohut, „jumalakartmatu ülekohtu“ kaotamist jne.

Viimase 9 artikli peale ei anna Luther mingit sisulikkust vastust. Ta ütleb, see olla õiguseteadlase asi: ... „niisugused asjad ei puutu kristlasesse; ka ei küsi ta selle järele: ta laseb rõõvida, võtta, suruda, nõlgida, koorida, õgida ja möllata, kes tahab; sest ta on kannataja siin maa peal (!)“. Sõnaga: ristiniimene on inimene, kellele peale ristikandmise muud otstarbet siin maa peal pole. Ise ta andis head eeskujuga ja kandis seda iket, mida vürsti lossis vürsti pailapsena elamine tema peale pani, ilma nurisemata. Sel puhul kogutud elutarkuse võttis ta järgmises väga tuntu võtises kokku: „Kes ei armasta veini, naisterahvast ja laulu, jääb narriks terve eluaeg“...

Kõne all oleva kirja lõpetab Luther veel kord selle peale tähendades, et süüdlased on mõlemad; kumbki pool ei või „puhta südametunnistusega“ võitlust alata, ja sellepärast peavad vürstid ja talurahvas rahulikult ja kristlikult kokku leppima, vastastikku järele andes. Selleks tuleb „erapooletu“ vahekohus asutada... Kui aga siiski sõjariistad otsustama peavad, siis teadku mõlemad

pooled, et kes selles võitluses ebaõigete asjade pärast langeb, — igavesti äraneeatud on. Olgu ta vürst või talupoeg — ta hing on kuradile määratud ja põrgu tulele. Vürstid ärgu alaku mitte võitlust talupoegadega, sest teadmata olevat, kummale võit jääb, *teadmata, mida jumal tahab*.

Kui nüüd neil õigus oleks, kes arvad ja õpetavad, et Lutheri isik reformatsiooni põhjuseks oli, — siis oleks see kiri, see manitsus vürstidele ja talupoegadele, talurahvasõjale hoopis teise pöörde andma pidanud. Tõepoolest aga jäid Lutheri ilusad manitsused *mõlema* poole poolt tähele panemata, ja tema esimene katse vastu voolu ujuda jäi jõuetuks. Luther pidi varsti nägema, et rahvas teda enam ei jumalda. Kui ta 1525. a. aprillis Thüringenis agitatsioonireisu tegi, leidis ta rahva poolt vaenulikkust vastuvõtmist. „Kuradi valeprohvetid“ — Pfeiffer, Münzer jt. — olid nüüd need mehed, kelle võimuses oli rahvahulkasid liikuma panna. Luther ei sallinud vasturääkimist, ta oli harjunud ennast teiseks ilmeksimatuks paavstiks lugema. Tema määratule enesearmastusele pidi see tingimata haiget tegema, et ta oma mõju rahva peale kaotanud oli. Selles tuleb ühte neist põhjustest näha, miks Luther varsti oma seisukoha muutis.

5. mail suri Lutheri eestkostja ja kaitsja — kuurvürst Friedrich. „Ja tema suri rahulikult oma rahva kätel, kes tema all häid aegu nägi ja tema valitsuse all mitte mõõga, vaid mõistuse, tarkuse ja jumalakartuse sõnu kuulis; sel silmapilgul, kui kõik vürstid oma alamate ees värisesid, valati tema pärast armastusepisaraid, valasid isegi inimesed, kes ümber ringi mässava tormi olid elule kutsunud... Tema tahtis kõik jumala tahtmise hooleks jätta, palus jumalalt oma pattude andeksandmist ja andis teistele vürstidele nõu survet, mis rahva peal lasub, kergendada; alamate pealt ike võtta ja neid selviisil sõnakuulmisele viia. Kui rahvale määratud on valitsust kätte saada, ütles tema, siis ei saa keegi seda takistada; kui aga selleks jumala tahtmist ei ole, ja kui nemad tema ülistamist ei otsi, siis saavad need tormid pea lõppema.“¹ Nii kirjeldab ajaloolane Zimmermann kuurvürsti Friedrichi. Peab küll imestama selle haruldase kokkukõla üle Lutheri ja tema armuliku härra vahel. Mõlema taktika seisis selles, et kokkuleppimist läbi viia vürstide ja talu-

² Moosese raam., p. 1.

¹ Zimmermann, III, 291.

rahva vahel. Kumbki ei soovita väevõimu abil seda küsimust otsustada, vaid seletavad, et siin jumala tahtmine talitagu, millest veel sugugi teada polevat, kummale poolele ta võidupärga punub. Vürstid kergendagu rahva iket, rahvas jätku „ülekohtused“ nõudmised ära.

Friedrichi järeltulija — tema vend Johannes, asus vastupidisele seisukohale; tema ei tahtnud järeleandmisest või kokkuleppimisest midagi teada. Sõjariistad pidid otsustama, kelle poole jumal hoiab.

Esimene inimene sai oma näo oma loojalt, Luther — oma vürstidelt. Rahuarmastaja lepliku vürsti kõrval oli ta rahuarmastaja ja leplik, sõjaka allasuruja kõrval — verejanulik ja „jumala viha tööriist“. Sest nüüd teadis ta kindlasti, „kelle poole jumal hoiab“...

6. mail ilmus härra Martin Lutheri „*Kiri röövlilikkude ja mõrtsukalikkude talupoegade vastu*“. Selles asub ta kindlale seisukohale — *rahva vastu*. Ta leiab korruga, et talupojad „röövivad ja mõllavad kui marutõbised koerad“ Tema eelmise kirja „armsate vendade ja sõpradega“ on põhjalik muutus sündinud: „Ma arvan, et põrgus enam ühtegi kuradit ei ole, vaid et nad kõik talupoegade sisse on asunud, sest see hullamine on igasugusest mõödust üle... Sellepärast peab siin kaasa heitlema, kägistama ja tapma salaja või avalikult, kes aga võib, ja meeles pidama, et midagi mürgisemat, kahjulikumad, kuratlikumat olla ei või kui mässuline inimene. Just kui hullu koera peab teda surnuks lööma; kui sina ei löö, siis lööb tema sinu ja ühes sinuga terve maa“. Nüüd on jumalik õigus kahtlemata vürstide, piiskoppide ja nende palgatud sõjameeste poolt; sellepärast ei ole neil nüüd enam vaja surma karta: „Nii võib siis juhtuda, et kes ülemuse poolele maha löödud saab, jumala silmis õige kannataja on... Sest tema toimetab jumalikus sõnas ja sõnakuulmises. Jällegi — mis talupoegade poolel kärvab, on igavene põrgutukk. Sest tema tõstab mõõka jumala ja sõnakuulmise vastu ja on kuradi liige“. Ning sügavmõttelikult jätkab Luther: „Niisugused imelikud ajad on praegu, et üks vürst *verevalamise* läbi kergemini taevariiki pääseda võib, kui teised palvete läbi... Sellepärast, armsad isandad, vabastage süü, peastke süü, heitke armu vaeste inimeste peale, tapku, heidelgu, kägistagu siin, kes iganes võib. Kui sina selle juures surma saad, hea sinule, õndsamat surma ei võiks sina iialgi leida. Sest sina sured jumaliku sõna ja käsu kuulmises ja

armastuse teenistuses (11), et oma ligimest põrgust ja kuradi köidikutest päästa“

Ääremärkused sellele kirjale oleksid üleliigsed: ta kõneleb küllalt selget keelt. Lugejal peaks ka küllalt värske mälestus sellest olema, et Lutheri ametlikkudest jüngritest nii mõnigi meile veel nii lähedas minevikus ennast oma väga usuisa vääriliku õpilasena esitas¹...

Vürstid, härtsogid ja piiskopid toimetavad piinliku täpipealsusega Lutheri poolt antud juhtnööride järgi. Ühine vaenlane — mässav talurahvas — sundis neid ühine ma. Õigeusklik katoliiklane ja „tõsine“ luterlane, — vürstid, kes alalises vaenus ja umbusalduses üksteise vastu olid elanud, võitlesid nüüd külj-külje kõrval. Talurahva ülestõus tegi seda, milleks iga diplomaatia ja poliitikatarkus jõuetu oli olnud. Ja „armas jumala inimene“ Martin eksis väga, kui ta arvas, et voolavad verejõed ja ahervarred, mis kõiki mässavaid maakondi katsid, tema kätetöö on, tema vaimlise mõju all kordasaadetud „jumala tahtmise“ täitmisest tunnistust annavad. Seda „armastuse-teenistust“ täitsid niihästi härra Lutheri poolehoidjad kui ka vastased, ja mõlemad nii agaralt, et siin iga õhutamise üleliigseks sai. Ainult Lutheri suuruse-hullustusega võib seda seletada, et ta pärastpoole hoopis: „Mina tapsin selles mässus kõik talupojad ära, sest et mina neid maha noddida käskisin. Kõik nende veri on minu peal.“ *Tegelikkus* tähtsust oli tema verejanulikul üleskutsel vähe. Küll aga avaldas ta selle kirjaga oma ühistunnet vürstidega. Kui nad kümnete ja sadade kaupa päid maha raiuda lasksid; kui „tõsine luterlane“, markkrahv Kasimir, 62 talupojal silmad peast välja pistis, õnnetud 10 penikoormat linnast välja kihutas ja igauhele ära keelas neile abi anda; kui ükski piinamise ja hukkamise viis ja abinõu tarvitamata ei jäänud, — siis võisid vürstid seda selle teadmise teha, et neile Wittenbergi täevast nende Martini lihav nägu² sooja päikesena alla naerata.

Lutheri teguviisi seletuseks või vabanduseks tuuakse harilikult talupoegade vere-töö Weinsbergi juures ette. Ei ole vist üleliigne, kui me lähemalt vaatame, mis seal sündis. — Weinsbergi linnale ja lossile lähenes kuuetuhandelise sõjariistus

¹ See autori märkus käib Eesti luteriusu pappide kohta, kes 1905. a. tsaari veriste karistusesalkadega käsikäes töötasid ja aitasid mõndagi parunite viha ohvrit teise ilma saata. — „K. t.“ toim.

² Martin Luther oli Wittenbergi linnas pastoriks. — „K. t.“ toim.

talupoegade hulk. Kaitseks saadeti Stuttgardist krahv Ludvig von Helfenstein 70 rüütliga ja ratsaväelisega. Need pidid püüdma talupoegi niikaua linnast eemal hoida, kuni suurem sõjavägi, mida koguma hakati, pärale jõuab. Juba teel Stuttgardist Weinsbergi hakkas krahv oma ülesannet täitma. Ta arvas, et talupoegi ainult vaja on veidi hirmutada, siis jätvavad nad pealetungimise järele ja lähevad laiali. Ta laskis kõik talupojad, kes teel tema kätte sattusid, üles puua. Kui ta pärale oli jõudnud, hakkas ta tol ajal nii harilikku „sõjakavalust“ tarvitama: ta teatas talupoegadele, et ta nendega läbirääkimistesse astuda tahab. Kuid selsamal ajal, kui talupojad „ausa“ krahviga läbirääkimisi pidasid, pani see nende eelväe peale äraandliku kallal tungimise toime, mis talupoegi väga vihale ärritas. Selsamal ajal tulid Donau äärest saadikud ja tõid sõnumeid veristest materdamistest ja külade põletamistest, mis vürstide väed seal olid toimetanud. Sellele lisaks tuli kuulujutt, et Würzbachi juures 7000 talupoega olla maha notitud. Talupojad ihaldasid kättetasumist. Nad saatsid Weinsbergi kirja nõudmisega, et pürjermeister ja krahv kohtu kätte antaks. Krahv vastas selle peale ähvardusega, talupoegade naised ja lapsed laagrisse kihutada ja nende külad maaga tasa teha. See vastus täitis karika. „Hirmsa vihaga“ algasid talupojad, kelle hulk 8000-ni oli tõusnud, lihavõtte esimese püha hommikul pealetungimist. Nad saatsid saadikud nõudma, et linn alla annaks. Uhke krahvihärra, kes „talupoegi rohkem ei kartnud kui parmusid“, käskis saadikute peale tuld anda. Üks neist sai haavata ja jooksis üleni veriselt laagrisse tagasi. See tegi talupojad lõpulikult metsikuks. Tund hiljem oli loss ja linn nende käes. Linna elanikkudesse ega nende varandusesse ei puudunud. Elusse jäänud rüütlid krahviga eesotsas ja tema naine ühes rinnalapsega võeti vangi ja pandi ühe talupoegade eestvedaja Jäckleini ja tema salga vahi alla. See Jäcklein ja tema sõjamehed olid ühed kõige kättemaksuhimulisemaid. Kui suurem hulk talupoegade sõjaväest ja juhtidest mõõda linna laiali oli, tarvitas ta seda, et eksitamata oma vangi üle „kohut mõista“. Otsus oli — nagu see igale sõjaväljakohule kohane — surm, ja nimelt kõige häbitavamaks loetav „läbi lipu ajamine“. Krahvi proua — Maksimilian I väljaspool abielu sündinud tütar — palus põlvili kohtunikke — talupoegi — mehe peale armu heita. „Kuid neid ei liigutanud ei tema iludus, pisarad, ega õnnetus: sel silmapilgul, kui keisri

tütar paludes nende ees lamas, tulid paljudele nendest need alandused ja kannatused meelde, mis nad siin mitu aastat oma valitsejatelt olid kannatanud; nende silmade ette kerkis piits, mis halastamatult nende näljast ja teoorjusest kõhnenenud selgadele oli langenud: siis — koerad; kellega neid mitte harva oli taga aetud kui metsloomi; nende mälestuses kerkisid nende isad, vennad ja pojad üles, kes väiksete süütegude eest vangikoobastesse olid heidetud ja seal vaevlenud ilma söögita ja joogita; ja need ööd täis piina, kus nad vangihoone seinte ümber olid hulkunud, lootes oma sugulaste saatusest midagi teada saada; ka nüüd veel kostsid nende kõrvus need hoigamised, kaebamised ja needmised, mis kannatajad ühes viimase hingetõmbusega oma piinajate peadele hüüdsid“.¹ See ja Helfensteini äraandlik teguviis otsustas ta saatuse. Talupoegade viha ei olnud Helfensteini surmamisega veel rahuldatud; üks naisterahvas lõikas noaga ta kõhu lõhki ja määris oma kingad krahvihärra rasvaga sisse, ja üks talupoeg — oma piigi; kolmandad jälle kandsid tapetute kehaosasid piikide otsas. Krahviproua riisuti paljaks ja saadeti sõnnikuvankris ära, mil puhul talupojad hirvitasid, et ta kuldvankris Weinsbergi olla sisse sõitnud ja nüüd sõnnikuvankris välja sõidab.

See toores veretöö ollagi Lutherit sundinud oma arvamist talurahvasõja kohta muutma. Kuid Weinsbergi asi oli 16. aprillil, aga Lutheri *manitsev kiri* vürstidele ja talupoegadele ilmus peale 16. aprilli. Selles kirjas aga olid talupojad ju alles „armsad vennad“ ja jumala viha tööriistad. Sellepärast on küll väga vähe tõenäolik, et Lutheri „kiri rõõvlikkude ja mõrtsukalikkude talupoegade vastu „just Weinsbergi juhtumi mõju all“ oleks kirjutatud.

See kiri tähendab teelahkmest ülejõudmist Lutheri vaadete arenemises, siit hakates on ta reaktioonäär, ilma erandita. Selles sihis areneb nüüd tema vaade rahva peale kõrvalekaldumatult. Juba mõni nädal peale ülestõusu mahasurumist Thüringenis teadis auväärilik Martin kindlasti, et talurahvas sellepärast mässama olla hakanud, et temal „liig hea elada“ olnud! Talurahva sõda olla jumala tahtmisel tekkinud, „et talupojad aru saaks, et neil hea on elada olnud ja et nad rahu ei soovinud elada neile nii õnnelikkudel päevadel, — et nad õpiksid edaspidi juma-

¹ Zimmermann, II 207.

lat tänama, kui neil üks lehm selleks ära anda tuleb, et teist rahulikult alles hoida... Rahvas oli igasuguse hirmu ja südame-tunnistuse ära kaotanud; igaüks tegi, mis tahtis! Ükski ei tahtnud midagi anda, igamees arvas paremaks prassida, juua, hästi riides käia ja logeleda, umbes kui oleksid nad kõik härrased (!!)¹. Eeslit peab lööma, aga rahva üle peab jõu abil valitsema!²

Nagu sellest näha, on Luther oma arvamiisi põhjalikult muutnud. Minul on üks tantake, kes inimeste „mõistmatuse“ üle kaebab: teenijad ei püsi tema juures olla, ikka ainult ja nimelt sellepärast, et neil tema juures „liig hea põli“ olnud. Kahju, et minu tanta 400 aasta eest ei elanud: ta oleks filosoofia professoriga, dr. Lutheriga, hästi kokku kõlanud...

Luther tegi rahvale silmi, kui tal seda vaja oli ja seni kui ta lootis, et rahvas sõnakuulelikult tema sabas sõrkima saab. Kui aga revolutsioon päevakorrale kerkis ja rahvas oma kasudest arusaamist üles näitas, siis langes Luther avalikult reaktiooni rinnale, ristitähkekest ette tehes, keelt liputades ja oma endist armukest tõrvates. Sest vaja oli ju reformatsiooni „päästa“.

Ka usu- ja südametunnistuse-vabaduse eest astus Luther niikaua väga käredesti üles, kuni see temale ja ta poolehoidjatele osaks sai. Kuid, taevast hoidku, kui tema demokraatlikud vastased seda tarvitada mõtlesid. Siis pani ta hädapasuna hüüdma ja ei pörganud ühegi abinõu eest tagasi, et oma vastaste suud sulgeda³.

¹ Pange tähele, mis saladuse ta siin välja lobeib!

² Luther, Sämtliche Werke, XIX, lhk. 270, 272.

³ Kui ägedasti ta sõnavabaduse eest välja astus, kui asti temasse puutus, seda võib näha eespool toodud vihavalingust Rooma paavstkonna vastu; see sõim on katoliku vürstide vastu sihitud, kes tema „usuparandust“ taktistasid.

Siin olid tema vastased katoliku vürstid head küll, et neid üles kihutada oma rahva ridades seisvate vaenlaste vastu. Oma kurjemale vaenlasele — Saksi härtsogile, keda ta „Dresdeni seaks“ nimetas — saatis ta salakaebtuse, mis ära näitab, kui ligipääsemata merehaigusele Luther teatud juhtumitel olla võis. Ta kirjutab, ta olla kuulnud, et Münzer Saksi härtsogi riigis mässu ette valmistab: „Olgugi, et ma aru saan, et Teie kõrgused saavad selles asjas paremini talitada oskama, kui ma nõu anda võin, aga omalt poolt teen ma, mis võin; ja sellepärast palun ma kõige truualamlikumalt ja hoiatan Teie kõrguseid, et Te selle asja peale tõsiselt vaataksite ja oma valitseja kohust täites asja rahutusteni minna ei laseks ja mässu ära hoiaksite... Sellepärast, Teie kõrgus, siin ei ole aega mõelda, ega viivitada, sest jumal saab vastust nõudma, kui Te nii hukkamõistmise-vääriliselt püha mõõka tarvitate. Ei võiks mõista, et Teie kõrgused võisid nüüsgust mässulist ja jumalat teotavat jõudu (Münzerit) sallida!¹“. Selle truualamliku kirja tagajärjel oli Münzer sunnitud Alstädtist põgenema. Ta läks Mühlhauseni, ja Luther, täis provokaatorlikku usinust, teatas kohe Mühlhauseni raehärradele: „Tõsiselt hoiatan nõunikke Münzeri ja tema õpetuse eest. Ta on juba mitmes kohas, aga iseäranis Zwickaus ja viimasel ajal Alstädtis ära näidanud, et tema tegevusest muud vilja oodata ei või kui tapmisi, mässu ja verevalamist“.

Me teame, et see Lutheri praktilik poliitikatarkus aastasadade minevikku vajunud ei ole, vaid iga aastaga täiendatud ja „peenendatud“ saab... Meile on arusaadav, miks kodanlus Lutheris oma kangelat näeb ja austab. *Luther on kodanlise reaktiooni vaimline isa.*

¹ Luther, XIX, lhk. 237, 238.

BIONTISEERIMINE VILJASAAGI TÕSTMISE ABINÕU

JUBA kauges minevikus pandi tähele, et mõned ained võivad taimede kasvamise ja arenemise peale mõju avaldada, kusjuures see mõju kutsub esile ühedel juhtumitel taime elutegevuse tugevnemise, teistel juhtumitel aga tema nõrgenemise. Loomulik, et taimede omadust, jaatavalt oma kasvamisega niisugusele mõjutamisele reageerida, püüti kasutada taimekasvatuse praktikas viljasaagi tõstmiseks. Peamiselt

on püütud kultuurtaimede kasvamisele ja arenemisele mõju avaldada seemnete kaudu ja peasjalikult nende leotamise teel mingisuguste ainete lahustega.

Praegusel ajal tarvitatakse selleks väga mitmesuguste ainete lahuseid, näiteks: virtsalahust, mitmesuguste keemiliste ainete lahuseid, taimede ekstraktisid jt. Pealeselle on taime elutegevust tõstva tegurina hakatud tarvitama ka radioaktiivsust.

Sarnast taime keemilist ja füüsilist mõjutamist, mis ärritamise teel tema elutegevust tõstab, nimetatakse biontiseerimiseks.

Katsume lühida ülevaate saada sellest, kuidas biontiseerimise meetodid meie ajani on arenenud.

Kus biontiseerimist esmakordselt on tarvitatud, pole teada. Üldse puuduvad süstemaatilikud andmed biontiseerimise meetodite tarvitamise kohta, sest neid pole tarvilikul määral kogutud, üldistatud ega süstematiseeritud, kuivõrd see idee ise pole viimase ajani taimekasvatajate poolt laia vastukaja leidnud.

Kuid on teada, et biontiseerimise meetodeid tarvitasid hiinlased juba mitu tuhat aastat tagasi. Edasi, Rooma loodusteadlane Plinius (l. s.) märgib ära, et tema kaasageds tarvitasid mitmesuguseid aineid viljade valmimise kiirendamiseks ja viljasaagi tõstmiseks. Mõõdunud sajandi esimesel poolel kirjutab saksa keemik Liebig oma „Neljakümne üheksandas keemilises kirjas“, et „mitte ükski hiina talupoeg ei külva ei mingisuguseid seemneid, enne kui ta neid ei ole leotanud sõnniku virtsas“. Hiina talupojad, tarvitades seemnete biontiseerimist virtsa abil, panid tähele, et biontiseeritud seemned mitte ainult ei idane paremini, vaid nendest kasvavad taimed on ka tugevamad vastu panema haigustele ja kahjuritele.

Niisamasugust virtsaga biontiseerimist tarvitasid ka bulgaaria talupojad. Nad leotasid puuvillataime seemneid enne külvi lehma sõnniku virtsas ligi 10 tundi.

Hollandi talupojad panid tähele, et bordoo vedelik, mis sisaldab lubjavees lahustatud vasevitriooli, avaldab tugevat stimuleerivat (tegevusele ergutavat) mõju karstile.

Need on mõningad andmed taimekasvatuse praktikast mitmesugustest aegadest, mis räägivad ainult biontiseerimise tarvitamisest praktikast saadud kogemuste põhjal. Kuivõrd teooria siin kaasa äitas, ei ole teada.

Varasemaid uurimisi väliste tegurite mõjumise suhtes kudedele on teada XII sajandist, kus tehti kindlaks, et niihästi loomad kui ka taimed teataval viisil välistele ärritustele vastavad. Pärastpoolsed uurimised näitasid, et elavad koed ei reageeri mitte ainult välistele füüsilistele ärritajatele, vaid ka keemiliste ainete mõjudele.

Tähtsaks tõukeks, mis andis mõtte kultuurtaimede rakkude elutegevust stimuleerima hakata, olid Loebi, Broveri ja Douglassi poolt mõõdunud sajandi lõpul korraldatud katsed kunstliku partenogeneesi alal. (Neil läks korda madalal arenemise-

astmel seisvate loomade mune keemiliste ainete ja kiiretamise abil looteks arenema sundida, ilma et neid oleks sugutatud).

1861. aastal katsetas teadlane Rollin hallituseseenega. Ta lisas seenetoiitlauseesse väiksed hulgad väävelhaputsinki (alates 0,0005%-st). Selle tagajärjel suurenes seenetoiitli (seenekoe) kaal 2—3 korda võrreldes biontiseerimata toiitli. Sarnased tulemused saadi ka mõnede teiste keemiliste ühendite tarvitamisel. Rollin arvas, et seenetoiitli katsetes väävelhaputsinki toiduks tarvitas, kuid teine teadlane Pfeffer tõestas hiljem, et siin oli tegemist taime arenemise stimuleerimisega.

Rollini uurimuste tõukel hakkas saksa teadlane Loeb ja tema järel mõned jaapani teadlased sarnaseid katseid korraldama õistaimedega. Väävelhapumangaani lahusega kastmise tagajärjel, kusjuures katseaja kestel üldse taime peale 1,4 g. anti, kasvasid biontiseeritud taimed kaks korda raskemad kui biontiseerimata taimed: esimeste kaal oli 733,8 grammi, teiste kaal aga — 316,9 grammi.

Bulgaaria prof. Popov pani tähele, et vees lahustunud kaaliumi soolad stimuleerivalt mõjusid taimedele, mis kasvasid soolakaevanduste lähedal, kuna aga näib, et soola rohkus oleks pidanud taimedele kahjulikult mõjuma. Hiljem korraldas prof. Popov ise katseid biontiseerimise alal. Tema tööd näitasid, et siin on tegemist just biontiseerimisega, sest, esiteks, võeti mõnda ühendit väga pisikestes hulkades, ja, teiseks, olid need ained mõnel juhtumil just niisugused, mida taime koostises pole leitud ja mis, järelikult, kui toitained, taimele tarvilikud ei ole.

Prof. Popov ja tema õpilased korraldasid katseid biontiseerimise alal esiti laboratooriumi tingimustes, kuid pärast tegid neid ka põldudel. Need katsed andsid mõnedel juhtumitel väga efektseid (silmapaistvaid) jaatavaid tulemusi. Korraldatud katsete põhjal loeb prof. Popov biontiseerivate ainete hulka järgmised ained: süsiniku hapendi, kaaliumi, naatriumi, magneesiumi ja mangaani soolad, raua, fosfori, elavhõbeda, arseeni, piiritused, aldehüüdid, ketoonid, orgaanilised happed, fenoolid, fenoolhapped, alkaloidid ja mõned fluorestseeruvad lahused. Ühtlasi tuli prof. Popov otsusele, et erisugused biontisaatorid mõjuvad erisugustele kultuuridele ja isegi sortidele erisuguselt, mis oleneb biontiseeriva aine kontsentratsioonist (kangusest) ja keskkonna tingimustest, milles taimed kasvavad; kliimast, mullast jt.

Ühel ajal Popoviga katsetas Münchени teadlane Kern sinepiga, mõjutades sellele kusiniku (kuseaine) lahusega. Ta leotas sinepi seemneid enne külvi 1 tunni 5-protsendilises kusiniku lahuses. Mõju oli niisamasugune kui lämmastikväetise mõju. Head tagajärjed olid saadud ka mõjutamisel kloornaatriumiga, joodkaaliumiga, lämmastikhapunaatriumiga.

Vaatamata nendele biontiseerimise katsete jaatavatele tulemustele puudub teadlastel üksmeelne vaade biontiseerimisele kui viljasaagi tõstmise abinõule. Rida teadlasi annab selle meetodi kohta hea jaatava otsuse, propageerib teda kirjanduse kaudu. Saksamaal tekkis selle mõjul 12—13 aastat tagasi äriselts „Deutscher Chlormagnesium-Verband“, mis biontiseerivaid aineid välja töötama ja levitama hakkas. Kuid äriiline huvi, mis uuemad avastused püüdis saladuses hoida, mitmekesised efektsuse näitajad ning põhjalikkude selektuste puudus biontiseerimise küsimuse põhiolu kohta tekitasid biontiseerimise meetodi pooldajate kõrval ka tema vastaseid.

1925. aastal oli Luxemburgis Saksamaa põllumajaduse-katsejaamade kongress, kus arutati taime biontiseerimise küsimust. Kõik aruandjad toonitasid, et seemnete biontiseerimine ei tõsta viljasaaki ja et seda meetodit ei või tarvitusele võtta.

Ühteaegu hakatakse ka meil, NSV Liidus, seemnete biontiseerimise katseid korraldama. Leningradis katsetab Finikov prof. Maksimovi juhatusel, Moskvas juhatab biontiseerimise katseid prof. Shegalov, Saratovis — prof. Richter, Rostovis Doni ääres — prof. Lebedev.

Süsteematlikku uurimistööd seemnete biontiseerimise alal teeb meil 1925. aastast saadik saksa emigrant dr. T. J. Spielmann. Ta püüab seemnete ja pärast ka taime biontiseerimist meil laialisele teaduslikule uurimiskatsete teele juhtida ning leiab selleks tarvilikku toetust.

1931. aastal avab Lenini nimeline Üleliiduline Põllumajanduslikkude teaduste Akadeemia Moskvas oma presiidiumi juures teadusliku uurimise laboratooriumi seemnete biontiseerimise alal, mille töös peaosna hakkab etendama dr. T. J. Spielmann.

Dr. T. J. Spielmann algab katsetamist sovhoosides ja kolhoosides. Katsete abil läheb tal korda ühiskonna ja teaduslikkude asutuste tähelepanu biontiseerimise meetodile juhtida, mille tulemuseks on see, et rida teadusliku uurimise asutusi

biontiseerimise küsimused oma temaatikasse võtavad.

1932. aastal saab biontiseerimine, kui uus agrotehnika meetod, meil teiste agrotehniliste abinõude hulgas kodaniku õigused, mida näha võib sellest, et see meetod juba väga laias ulatuses mitmesuguste biontisaatoritega ja mitmesugustes raioonides tarvitusele võetakse.

Nii näeme, et vaatamata suurele ajaloolisele minevikule, saab uus viljasaagi tõstmise meetod tarvilikud läbiproovimise ja arendamise võimaluse ainult meil, Nõukogude Liidus, kus teda ka esmakordselt laialiste töötavate hulkade huvides tarvitama hakatakse.

Milles seisab biontiseerimise mõju seemnele ja taimele?

Kõigekülgselt rahuldavat vastust sellele küsimusele ei suuda teadus veel anda, kuid teadlased seavad üles juba rea väiteid, mis annavad võimaluse selles küsimuses orienteeruda. Dr. T. J. Spielmann näitab, et „biontiseerimine seisab selles, et keemiliste muutuste teel intensifitseeritakse (muudetakse tugevamaks) bioloogilised protsessid, mida on hakatud nimetama elulisteks protsessideks, ja muudetakse kolloidaalse plasma ja tuuma aggregaatole, niisamuti ka organismi elava protoplasma fermentatiivsed¹ ja hormonaalsed² funktsioonid³.

Tehtud katsed lasevad oletada, et biontiseerivad tegurid kutsuvad esile rakkude elava protoplasma aatomite ioniseerimise (elektrilaengutega varustamise) s. t. tõstavad nende ärritatud olekut, nende liikuvust, ja sellega kiirendavad keemilisi protsessid, mis on taime kasvamise ja arenemise põhiprotsessideks. See mõju annab ennast tunda kuni vilja valmimiseni.

Vaatlused ja katsed sunnivad järeldama, et biontiseerimise edu ühe või teise preparaadi tarvitamisel ei olene mitte ainult taime või seemne sisemistest teguritest, vaid ka välistest, näit. mulla reaktsioonist, s. t. sellest, kas muld on happeline, neutraalne, või leheline, mulla temperatuurist jt; kuid peamiselt oleneb see mulla niiskusest, tema mineraalosisest, vesinik-ioonide kontsentratsioonist, biontiseeriva lahuse koostisest ja kontsentratsioonist.

¹ Fermentidid — ained, mis soodustavad keeruliste orgaaniliste ainete killustamist, ilma et nad ise seejuures killustuksid.

² Hormoonid — ained, mida erilised näärmed verde eritavad ja millel on omadus organismi funktsioone ärritada või maha suruda.

³ Dr. T. И. Шпильман „Теория и практика бионтизации“ стр. 249.

Biontiseerimise mõju viljasaagi tõstmise sihis on mitmekülgne. Kiiremate keemiliste protsesside tagajärjel kasvab ja areneb taim kiiremini, mille tagajärjel ta rõhkem orgaanilisi aineid valmistab ja seega saaki tõstab. Pealeselle annab seemnete biontiseerimine võimaluse taimi kevadiste külmade eest hoida, sest biontiseeritud seemnetega võib natuke hiljem külvata kui harilikude seemnetega. Biontiseeritud seemnetest kasvanud taimed on külma ja haiguste vastu kindlamad.

Dr. T. J. Spielmanni katsetes on biontiseerimine esile kutsunud rea mutante. Kui nendest osa osutub viljakamaiks kui lähtevormid, siis on võimalus biontiseerimise teel uute viljakamate kultuurtaimede sortide tuletamise jaoks lähtematerjali saada.

Toome näiteks mõned andmed selle kohta kui suurt viljasaakide tõusu on saavutatud biontiseerimisega.

Aruandest 1925—1931. aastate kestel korraldatud katsete kohta, mis esindatud Lenini nimelise Üleliidulise Põllumajanduslikkude Teaduste Akadeemia juures olevale teadusliku uurimise laboratooriumile seemnete biontiseerimine alal, on näha, et seemnete biontiseerimise tagajärjel oli saadud viljasaagi tõusu: puuvillataimest — 10,4—20,6%, suvinisust — kuni 52,2%, kaerast — 30,6%, odrast — 20,2—39,7%, maisist — 6,8—10,2%, riisist — 20,6—52,5%, suhkruppeedist — kuni 25,1%.

Viimastel aastatel tehtud katsetes on mõnede kultuuride viljasaagid veelgi tuntavalt tõusnud. Näiteks, Dnepropetrovski oblastis 1935. aastal kiiretati ultra-lühikeste kiirtega puuvillataime seemneid mitmes kolhoosis kokku 92 hektaari jaoks, mille tagajärjel kuni 70% suuremat saaki saadi kui biontiseerimata seemnete külvidest. Niisamuti läks korda seemnete kiiretamise teel pomidori, kurgi ja hirse saaki suurel määral tõsta.

Need saavutused tõukasid biontiseerimise meetodi tarvitamist laiendama. Nii kiiretati, näiteks, 1936. aastal sessamas oblastis puuvillataime seemneid 4000 hektaari jaoks, riisinuse seemneid — 1100 hektaari jaoks, maisi seemneid 4000 hektaari jaoks. 1937. aastal kiiretab Ukraina üksi, plaani järgi, mitmesuguseid seemneid mitte vähem kui 315.000 hektaari jaoks.

Nendestki andmetest on küllalt, et näha, missuguse määratusuure tähtsuse omab biontiseerimine, kui viljasaagi tõstmise abinõu. Et katsetamine biontiseerimise alal just viimastel aastatel laia ulatust hakkas võtma, siis peavad lähemad aastad selle meetodi alal veel eriti tuntavaid saavutusi andma. Laiaulatuslik katsejaamade ja teiste teadusliku uurimiseasutuste ning kolhooside koostöö sel alal annab tagatise, et biontiseerimine meil, NSV Liidus, juba lähematel aastatel üheks võimsamaks viljasaagi tõstmise hoovaks saab.

J. Saviauk.

Väiksed teated

Kunstliku kliima sisseseadet hakkab korraldama üleliiduline hädaohutude ärahoidmise tehnika („Техника безопасности“) trust „Kautshuki“ tehase ühes töökojas. Seesama trust projekteerib katsesisseseadet õhu kunstlikuks klimatiseerimiseks (õhu konditsioneerimiseks) ka Krasnaja Presnja (Moskva) soojuste- ja elektritsentraalis.

Gaasimootor käib nafta puuraugu gaasiga. — Baku raioonis Balahna kaevanduses õnnestus katse gaasimootorit käima panna selle gaasiga, mis naftakaevanduses otsekohe naftapuuraugust maa alt saadakse. Gaasimootor töötab korralikult.

Elektri-höövleid hakkas valmistama Tshitsherini nimeline tehase Moskvas. Höövleil on 2,5 kilovatti jõuline elektrimootor.

Gaasibeton — uus ehitusmaterjal. Üleliidulise põlevkivitööstuse trusti ülesandel valmistas mineraal-tooraine instituut põlevkivi tuhast uue ehitusmaterjali, mida hakati nimetama gaasibetoniks. Gaasibeton on veest peaaegu kaks korda kergem (ta erikaal on 0,5—0,6) mis teda kõikidest ehitusmaterjalidest kõige kergemaks teeb. Ometi on gaasibetonil küllaldaselt mehaanilisi omadusi. Ta võib olla ka heaks soojusteisolatoriks (näiteks külmetusseadete juures jne); ta kõlbab väga hästi elumajade ehitamisel rauabetonit täiendavaks aineks. Leningradi oblasti põlevkivituhaast valmistatud gaasibetonile ei ole vaja enam mitte mingisuguseid siduvaid aineid juurde lisada. Trust „Sojusslanets“ hakkab Oudova põlevkivitehases gaasibetonit esimesi katsekoguseid valmistama.

Teravilja-elevaatorite projektid Jrani (Pärsia) jaoks on valmistatud Promstroiprojekti Harkovi osakond. Projektisid on kaks: 1 miljoni tonni ja 500 tuhande tonni vilja mahutamiseks. Elevaatorite rauabeetonist tornid on projekteeritud 45 ja 48 meetri kõrgused, silose ehitused — 27 meetri kõrgused.

Alumiiniumist laagrid. — Kirovnafta ettevõttes (Bakus) hakati elektrimootorite laagrite valmistamiseks kalli ja defitsiitse hõbbidi asemel tehnilist (turul müügil olevat) alumiiniumi tarvitama. Juhtumil, kui alumiiniumist laagrites määrdeõli ei ole, ei sula alumiiniumist laagrid mitte ära, vaid hakkavad mootori käimist takistama, ja mootor lahutatakse elektrivoolu võrgust ära (nii on esimesed mootorid ehitatud).

Õhupomm lennuki tiiva kujul. — Braunschweigis (Saksamaal) võttis Rihart Dietrich patendi uue algupärasest tüüpi pommiheitja lennuki peale. Lennukil on alumised pooliktiivad nii ehitatud ja kinnitatud, et neid võib lennul lennuki küljest lahti haakida, mille järele nad iseseisvalt soovitavas sihis maanduvad. Nende iseseisvate pooliktiivade külge on aga hiiglasuur pomm (õigem torpeedo) kinnitatud. Seda pommi juhivadki pooliktiivad tarvilikku kohta. Prantsuse ajakirjandus teatab, et miisuguse õhutorpeedo heitmise täpsus olla väga suur. Peale miisuguse hiiglapommi heitmist tõusvat lennuki lennuomadused väga tuntavalt ja lennuk võivat saada pommiheitjast lennukist hävitajaks lennukiks. Lennuk on üheistmeline.

Õhu konditsioneerimine (kunstliku kliima sisseseadmine tubades ja üldse ruumides, majades, tehastes, s. o. õhu alalise temperatuuri hoidmine, tolmust puhastamine, õhus tarviliku niiskuse või kuivuse hoidmine jne) on jõudsalt arenemas Ühendriikides. Ühendriikide statistika viimaste andmete järgi on seal kapitali mahutatud õhu konditsioneerimise sisseseadetes: 1934. aastal — 14 mln. doll. 1935. a. — 35, 1936. aastal — 53 ja 1937. aastal kavatakse mahutada 85 miljonit dollarit. Viimase viie aasta jooksul on seega see uus kapitali mahutamise ala enam kui kümme korda laienenud.

Uut laadi mootorpaat on ehitatud Am. Ühendriikides. Sel paadil on lennuki tiiva kaju. Paadil on „Ford V-8” mootor ja ta sõidab 64 kilomeetri kiirusega tunnis.

Teleskoobi juhtimist fotoelementidega teostatakse Ühendriikides Wisconsinis ülikoolis. Uuritava taevatähe valgus langeb terava kiilu otsa, mis valguse joa kaheks kiireks lõhub. Kumbki nendest kiirtest langeb fotoelementi valgusetundlikule pinnale. Kui teleskoop pole täpselt uuritavale tähele juhitud, siis on üks mimetatud kiirtest tugevam ja paneb oma ühekiilgse mõjuga fotoelementi peale elektrimootori käima, mis teleskoobi tarvilikku seisukorda asetab. Niiviisi saab teleskoop kogu aeg automaatselt uuritava tähe sihis hoitud.

Pneumaatilisi käsi-kääriseid metalli lõikamiseks valmistab inglise firma Broom and Wade. Käärid töötavad surutud õhuga (harilikult surutud õhu torude võrgust) ja kaaluvad umb. 3 kilogrammi. 6-atmosfäärilise õhurõhuga lõikavad käärid 1,5 millimeetri paksust terasplekki 3,5 meetrit minutis.

Erilist klaasi sõjaliseks otstarbeks valmistatakse Saksamaal. 1937. aasta jaanuaris lasti käima mitu tehast, mis valmistavad klaasist villa, klaasi, millest püssikuul läbi ei tungi, niisamuti ka klaasi, mis spektrumi lühilainelisi kiireid läbi laseb. Väljamaa ajakirjad teatavad veel, et Saksamaal valmistatakse ka gaasikindlat riietust (riiet klaasvatist) jne.

Suurte fotopiltide trükkimine seintele on tarvitusele võetud Ühendriikides järgmisel kujul: lubja ja asbestiga krunditud sein kaetakse valgusetundeliku emulsiooniga, millele siis suurendava projektsiooni-aparaadiga ülesvõte (ehk diapositiiv) ilmudatakse. Ilmutamine ja kinnitamine sünnib ilmutaja ja kinnitaja pritsimisega seinale pulverisaatori abil. Lõpuks kaetakse pilt kaitselakiga.

Elektrilaeva kõige madalamatel jõgedel sõitmiseks ehitab „Punase Sormovo“ tehas. Tühjalt istub laev vees ainult 0,32 meetrit, täie laadungiga aga 0,55 meetrit. Laeva tagumises otsas on vesirattad, mida kaks 120 hobusejõulist elektrimootorit käima ajavad. Mootorid saavad elektrienergiat laeva plahvatusmootorilt.

Neljatahtiline plahvatusmootor Rupp, mis tolmustatud kivistüüt küttaimeks tarvitab, on valmistatud Saksamaal. Mootori ekspluateerimise kulud olevat meli korda väiksemad kui naftaga töötaval diiselmootoril.

KROONIKA

NÕUKOGUDE LIIDUST

— 9. aprillil andis N. Liidu Kesktäidesaatekomitee uute relvaliikide eduka valmistuse eest Kalini nim. tehase töölistele ordeneid.

— Aprillil algul avati Moskva-Habarovski vahel raadiotelegraafi liin, mille kaudu võib edasi anda ülesvõtteid ja joonistusi.

— Mõõdunud aasta sügisel külvati Kuibõschevi oblastis maha kautshuki taime kok-sagõsi seemned. Nüüd kasvab kok-sagõs siin edukalt.

— Uraalis avatakse käesoleval aastal kaheksa uut kullakaevandust.

— Oneega metallurgia tehase hakkas valmistama metsatööstuse kombaine. See kombain võib korraga käima panna 12 elektrisaagi ja elektri-tõstekraana. Ta laseb puud maha, puhastab nad oks-test ning lõikab katki.

— Nikolajevi laevaehituse tehases saab valmis võimas jäälõhkuja „Lasarj Kaganovitsh“. Jäälõhkuja pikkus on 106 meetrit, laius — 23 meetrit ja laeva kerekõrgus — 12 meetrit. Tema masinate üldine võimsus on 10 tuhat hobusejõudu.

— NSV Liidu Kesktäidesaatekomitee vabastas M. Kalmanovitshi N. Liidu teravilja- ja karjakasvatuse-sovhooside rahvakomissari kohalt ning kinnitas sellele kohale N. Demtshenko.

— 12. aprillil mõõdus 55 aastat Charles Darvini surmast.

— Minskis avati majas, kus 1898. aastal ära peeti Venemaa s.-d. töölistepartei esimene kongress, muuseum.

— Kolme ja poole aasta vältel on sanitaarlenkud N. Liidus vedanud haiglatesse ja arstiabi saamisele 1100 haiget.

— Kuibõschevi oblastis on telefonid sisse seatud 1349 külanõukogus.

— 13. aprillil suri tüsikusse andekas vene kirjanik Ilja Ilf.

— Moskvast seati kokku N. Liidu kaart, mis valmistatud kalliskividest. Kaardi suurus on 22,5 ruutmeetrit, ta koosneb 79 osast ja kaalub 3,5 tonni. Moskva on sellel kaardil märgitud rubiinidest viisnurgana, millel briljantidest sirp ja haamer.

— 16. aprillil mõõdus 20 aastat, kui V. I. Lenin maapaost tagasi Petrogradi sõitis. 17. aprillil avaldas ta oma kuulsad „aprilli teesid“, mis said sotsialistliku revolutsiooni võiduprogrammiks.

— 17. aprillil mõõdus 25 aastat Leena kulla-kaevanduse tööliste mahalaskmisest 1912. a., mis oli uue revolutsiooniliku tõusu täheks Venemaal.

— Ida-Kasahstanis, Altai mägedes, hakati tootma inglistina, mille leiukohad sünn N. Liidu tähtsamatest inglistina leiukohtadest on.

— Ukrainas, Vinnitsa oblastis, avati põldudel 200 poodi ja hulk kioske, mis kolhoosnikele külvil ajal kaupadega varustavad.

21. aprillil avaldati ajalehtedes sm Molotovi artikkel „Meie ülesanded võitluses trotskistlikkude ja muude kahjutegijate, diversantide ja spioonidega“.

— Segei jõel, Karjalas, ehitatakse suurt metsamaterjalide-, paberi- ja keemiakombinaati.

— Gorki autotehase autoklubis hakati valmistama nõukogude võidusõidu automobiili „M-I“.

— 24. aprillil avaldati ÜK(e)P Keskkomitee otsused Kasahstani ja Kirgiisi vabariikide parteiorganisatsioonide ümbermuutmise kohta Kasahstani ja Kirgiisi komparteideks ning rea autonoomsete oblastite parteikomiteede allumise kohta otsekohe Keskkomiteele.

— 24. aprillil mõõdus 20 aastat, kui Lenin avaldas oma töö „Imperialism, kui kapitalismi kõrgem arenemisjärk“.

— Ukraina lõpetas varajase teraviljade külvil 20-ks aprilliks. Plaan täideti 101,8 prots. võrd.

— Leningradis sai valmis jäälõhkuja, mis jääd tugeva veejõuga lõhub. Vesi lõikab 60—80 sentim. paksust jääd, ja laev liigub edasi.

— Leningradis tehakse katseid põlevkivist bensiini ajamise ahjuga. See ahi annab põlevkivi tõva, mis sisaldab 8—10 prots. bensiini.

— 24. aprillil peeti ära üleliidulised nõukogude mootorrattaste võistlused. Kõige paremaks mootorrattaks osutus „Krasnõi Oktjäärj“ (Leningrad). 300 kilomeetrit sõitis see masin ära 4 tunni 5 minuti 8,6 sekundiga.

Rasketööstus täitis II viisaasta plaani 9 kuud enne tähtaega — 1. aprilliks k. a., raudteetranspord — 1. jaanuariks k. a., ületades plaani 7,7 prots. võrd.

— Nõukogude Liidu Rahvakomissaride nõukogu kohustas oma otsuses kõiki rahvakomissariaate lõpetada kolmanda viisaastaku plaani kokkuseadmise ja esitada kinnitamiseks Rahvakomissaride nõukogule 1. juuliks 1937. a.

— NSV Liidu Rahvakomissaride nõukogu otsustas 1. juunist alandada hulgaliselt tarvitavate kaupade hindasid 5—15 prots. võrd.

— Likvideeriti õhusõiduhisus „Deruluft“, kellele kuulusid õhusõiduliinid N. Liidu ja Saksamaa vahel.

— 29. aprillil mõõdus 8 aastat sotsialistliku võistluse algusest N. Liidus.

— Seoses „Pravda“ 25-aasta juubeliga andis N. Liidu Kesktäidesaatekomitee 26. aprillil „Pravda“ toimetusekolleegiumi liikmele sm Mehliusele Lenini ordeni. Rida „Pravda“ töölisi said niisamuti N. Liidu aumärgid.

— 30. aprillil avaldati Kominterni täidesaatekomitee 1. mai üleskutse kõigi maade töörahvale ja rahvastele.

— Maipühadeks sõitsid N. Liitu 23 hispaania rahva saadikut; enamus neist on vabariigi sõjaväelased.

— 1. mail olid üle N. Liidu ja välismaadel võimsad maidemonstratsioonid. Moskvas võttis demonstratsioonist osa üle 1600 tuhande inimese. Leningradis — üle miljoni.

— 2. mail tungis rühm jaapani soldateid üle nõukogude piiri ja avas tule nõukogude piirivalvuritele. Meie piirivalvurid löid piiririkkujad tagasi.

— 2. mail tulid Volga-Moskva kanalit mööda Moskva jõesadamasse Hinkisse esimesed 12 Volga suurt reisijatelaeva.

— 5. mail sai täis 25 aastat, kui ilmus enamliku ajalehe „Pravda“ esimene number. „Pravdale“ saadeti sel puhul hulk tervitusi.

-- Mustalmerel tõsteti veepinnale jäälohkuja „Semjorka“, mis k. a. veebruaris hukkus.

— 6. mail möödus 20 aastat enamlastepartei aprilli-konverentsist 1917. a., mis juhtis partei kodanlis-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile.

— Aprilli lõpul peeti Kauge-Ida piiril kiini 2 jaapani soldatit, kes jaapani sõjaväest N. Liitu deserteerisid.

— Kaugel põhja tundras, Igarka lähedal, avastati kivisöe ja nafta lademed.

— Käesoleval aastal saab Kaasani linn 500 aastat vanaks. Ta rajati 1437. aastal.

— Maikuul sai valmis suur sild üle Tomi jõe Stalinski lähedal, Siberis. Sild on ehitatud raudtee, trammide, autobuste ja jalakäijate jaoks.

VÄLISMAADELT

— Aprilli algul lasksid hispaania mässulased põhja Daani kaubalaeva „Adra“, mis Bilbaosse sõitis.

— 8. aprillil avati Pariisis nõukogude laste joonistuste näitus, mis pühendatud Puschkini surma 100-aastasele mälestusepäevale.

— Leipzgis suri saksa riigikohtu esimees Bün-ger, kes kurikuulsal saksa riigipäevahoone süütamise protsessil kohtunikuks oli.

— Varssavi elanikkudest on 10 protsenti kirjakamatuid.

— Itaalia lendur Niclot püstitas uue rekordi lennukiiruses 1000 klm peale. Ta lendas selle maa ära 475 klm 547 meetrilise tunnikiiirusega.

— Endine maailma maletshempioon Capablanca mängis Havannas (Kuba saarel) ühtaegu 350 mängijaga.

— Ameerikas ehitatakse 40-kohalist reisijalennukit, mis varustatud 4 mootoriga ja mis võib lennata 381 klm tunnis.

— Türgimaal Kaiserea linnas hakati ehitama suurt lennukitehast.

— 25. kuni 28. aprillini oli Rumeenias proovimobilisatsioon. Mobiliseeriti 200 tuhat noort.

— Nõukogude kinofilmi „Hispaania tules“, mille pildistasid Hispaanias kodusõja rinnetel nõukogude operaatorid Karmen ja Makasejev, demonstreeritakse suure eduga Ameerikas.

— Kaks itaalia pommilennukit põrkasid Itaalias õhus kokku. Mõlemi lennuki meeskonnad — 8 inimest — said surma.

— Poola ja Saksamaa vahel käib äge vaidlus, kumba rahvusesse kuulub poola õpetlane astronoom Kopernik. Saksa fashistid tahavad teda vägisi aarialasaks muuta.

— Tšehoslovakkias tehti katseid lennukiga, mille mootorid põleva gaasiga töötasid.

— Saksa lennukitehased Warnemündes töötavad vahetpidamata. Tehased valmistavad uut tüüpi lennukeid, võttes arvesse interventsiooni kogemusi Hispaanias.

— Tuntud itaalia lendur Mario Stoppani tõusis hüdrolennukil 10-tonnilise laadungiga 4863 meetri kõrgusele, püstitades seega uue maailmarekordi.

— Hispaania mässulased on röövinud üldse 26 norra laeva ühes laadungiga.

— Berliinis mõistis fashistlik kohus kolm tööl-ist surma ja 9 sunnitööle selle eest, et nad 1932. aastal olevat osa võtnud uulitsakokkupõrkest fashistidega.

— Aprilli lõpul lendasid 24 saksa „Junkersi“ tüüpi pommilennukit üle prantsuse territooriumi Hispaaniasse, mässulaste juurde.

— Itaalia lendur Burei tõusis lennukil 1 tonni laadungiga 6432 meetri kõrgusele, püstitades seega uue maailmarekordi selles kategoorias. Senini kuulus see rekord Ameerika lendurile — 5982 meetriga.

— 21. aprillil teatati Hispaaniast, et Vitorias (Biskaia rindel) saksa soldatid mässama hakkasid. Mässu mahasurumiseks saadeti kolm roodu marokkolasi.

— Helsingis peeti ära Põhja-Euroopa riikide — Rootsi, Norra, Daani ja Soome — välisministrite konverents, kus muuseas otsustati avaldada protesti hispaania mässulaste röövtegu vastu merel.

— Itaalia valmistab käesoleval aastal, ühe saksa ajakirja andmete järgi, 2400 lennukit, Jaapan — 2000 lennukit.

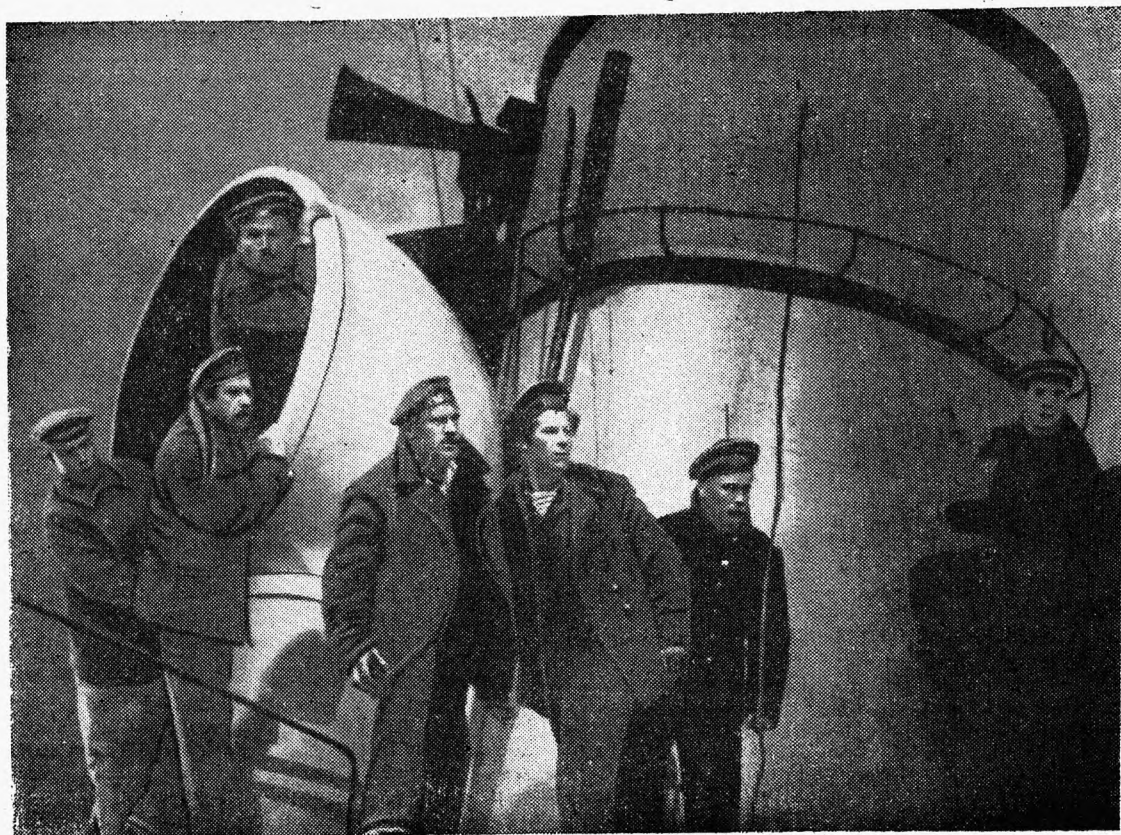
— Prantsuse kompartei häälkandja „Humanité“ avaldas N. Liidu võltsitud postmargi ülesvõtte. Neid „nõukogude postmarke“ valmistatakse Portugaalias ja saadetakse Seville (Hispaanias).

— Inglismaa hakkas Hiinamaal raudteid ehitama. Esimene 300 kilomeetri pikkune raudtee saab valmis tuleval aastal oktoobris.

— Tuntud prantsuse lendur Rossi püstitas kaemootorlisel lennukil uue kiirlennu-maailmarekordi 5000 kilomeetri peale. Ta lendas selle maa ära 16 tunni 04 minutiga. Keskmine tunnikiiirus oli 311 klm 184 meetrit.

— Aprilli lõpul olid Roomas Göringi ja Mussolini vahel läbirääkimised Saksa-Itaalia ühise tegevuseplaami kohta Hispaanias ja Austrias. Itaalia on valmis algama niisamuti läbirääkimisi sõjalise liidu üle Saksamaa ja Itaalia vahel.

— Prantsusmaal tehti avalikuks hispaania mässulaste sallaturre organisatsioon, kes prantsuse sadamates tegutses.

„Kuulsuse divisjon“.

Leningradi kinodes hakatakse lähemal ajal näitama uut filmi „Kuulsuse divisjon“. Filmis näidatakse Balti laevastiku meremeeste ühte kangelaslikku lehekülge Punase Petrogradi kaitsmisel välisinterventsiooni vastu. Komissar Vihorev — näitleja Blashevitsch, Baltimere madrus, tuleb maa-öö rindelt tagasi oma kodukohta Kroonlinna. Teda kutsuti koondama tugevat punast eskaadrit ja seda interventide vastu Balti merele saatma, sest interveendid tormasid mere kaudu Punast Petrogradi ära võtma. Vihorevil läks see töö korda. Tema juhatusel löi laevastik vaenlase pealetungi tagasi, kuid kolm laeva hukkusid kangelaslikult, täites oma kohuse revolutsiooni ees.

Stsenariumi on koostanud Sinovjev ja Stein. Reshissöör: vabariigi teeneline näitleja Fainzimmer, peaosades — teeneline näitleja Vivjen, näitleja Blashevitsch, näitlejad — L. Kmit, Krüger, Hofmann, Uralski j. t. „Valgevene kinotööstuse“ töö.

Pildil: Kaader filmist. Sõjalaev „Mavrill“ sattus miini otsa. Hukkamise silmapilk.

(Sojusfoto)

— Saksa ja Itaalia interveendid hävitasid pommitamiskitelt baskide vabariigi pealinna Guernika Hispaanias. Linn purustati lõpulikult, tuhanded elanikud said surma ja haavata.

— 30. aprillil pommitasid Hispaania vabariigi lennukid Biskaia lahes mässulaste liinilaeva „Españat“. Laev hukkus.

— Mai algul hakati Bilbaost evakueerima lapsi ja naisterahvaid Prantsusmaale, et neid hoida surmasaamise eest fashistide pommituste tagajärjel.

— Biskaia lahte ülmusid saksa ja itaalia allveelaevad.

— Soome sotsiaaldemokraatlik ajaleht „Kansan työ“ teatab, et Soome on jõudnud Paraguaist laevatais relvu „remonteerimiseks“. Leht nõuab selle imeliku relvaveo uurimist.

— Lendur Brodbant lendas Austraaliast Inglismaale 6 päeva 10 tunni 55 minutiga. See on rekordne lend sellel liinil.

— Kuidshou provintsis Hiinamaal nälgib 2 mln. 700 inimest. Üldse on siin 9 miljonit elanikku.

— Mai algul provotseerisid vabariigile vaenulikuks elementide ja trotskistide Barcelonas sõjariisitus mässukatse, millest osa võtsid ka anarhistid. Mässukatse suruti maha, provokaatorid vangistati.

— Briti astronoom Davidson teatab, et käesoleval aastal läheneb maakerale Whipple sabatäht, mis sünnib iga 300 tuhande aasta vältel üks kord. 20. juunil on ta maakerale kõige lähemal — 119 miljonit miili (1 miil — 1,6 km).

— Ajakirjanduse lugejate arv langeb Saksamaal järjekindlalt. Kui 1933. a. Saksamaal ilmus 3607

ajalehte, siis nüüd ilmub neid 2671. „Berliner Tageblatti“ tiraash ulatas enne fashistide võimule tulekut 250 tuhande eksemplarini, praegu on see aga kõigest 54 tuhat eksemplari.

— Brasiilias mõisteti tuntud brasiilia revolutsionäär Louis Prestas 16 aastaks 8 kuuks türmi.

— „Kruppi“ tehased Saksamaal ehitavad Türgi-
maa jaoks rea uusi laevu.

— Hiljuti avatud sõjaväekoolis Valencia provintsis, Hispaanias, tehti avalikuks salaluure organisatsioon, kes mässulastele vajalikke teated kogus.

— 7. mail hukkus Ameerikas vesinikugaasi plahvatus tagajärjel maailma kõigesuurem dirishaabel „Hindenburg“, mis kuulus Saksamaale. Tema pikkus oli 245 meetrit, kõrgus 44,7 meetrit ja läbimõõt 41,2 meetrit. Ta võis õhku tõsta 214 tuhat kilogr., mootorite võimsus — 4400 hobusejõudu, kiirus 135 klm tunnis, lennukaugus — 14 tuhat klm. Dirishaablil oli elektriköök, suitsetamistuba, vannituba ja puhvet. Üle Atlandi ookeani lendas ta 50 tunniga (Euroopast Ameerikasse).

— Ameerikas ehitatakse õhukindla kabiiniga lennukit, mis võib lennata 10 klm kõrgusel ja kõrgemateski õhukihtides.

EESTIST

Aprillikuu

— „Päevaleht“ kirjutab 2. aprillil: Kui poola tööliste sissetoomisest loobuti, hakati „Kiviõli“ põlevkivi-kaevandusse mujalt töölisi hankima, nagu — Pärnust, Petserist ja Saaremaalt. Kuid neist ei saanud sinna kuigi kauaks. Palk oli liiga väikene, sest nad suutsid vaevalt 2 krooni päevas ära teenida; kuid sarnase töö juures, nagu seda on allmaa kaevanduse töö, ei saa tööline sellega läbi. Ka korteriolud ja sanitaartingimused on halvad.

— 1. apr. oli tööliskoja Tallinna valijate koosolek. Koos oli 100 valijat. Peasekretär refereeris muu seas ka uut „töötülide lahendamise“ seadust, (s. o. streigikeelu seadust) mis ei rahuldanud tööliskoja valijaid. Resolutsioonis nõuti, et töötülide lahendamise seadus peab rajatama alustele, mis vastavad tööliskonna nõudmistele.

— Tööliskoja poolt kogutud andmetest, mis 22, 500 töölise kohta käivad (58% suurtööstuse töölistest) selgub kui suur muutlikkus töölise koosseisus käitistes valitseb. Oktoobrist 1936. a. kuni märtsini 1937. a. on ülaltähendatud käitistest lahkunud 2942 töölisi, kuna juurde on tulnud — 2508 töölisi. Lahkunute arv on juurde tulnute omast 17,5% suurem. Järelikult on olukord tööturul küllalt raske, seda enam, et selsamal ajal vabanevad ka hooaja töölised põllumajandusest.

— Pärnu linnavalitsus palus muuseas Viljandi-
maa Vastemõisa vallavolikogult 20 krooni toetust K. Pätsi ausamba püstitamiseks. Vastemõisa vallavolikogu ütles toetusesumma andmisest ära.

— 1. apr. otsustasid „Ilmarise“ tehase töölised oma üldkoosolekul nõuda 25% palgalisa, pealeselle tööliskojalt nõuda, et ta samme astuks tööliste vanaduse ja invaliidisuse vastu kindlustamise seaduse kiiremaks elluviimiseks.

— Suislepas kändideeris vallasekretäri kohale 18 isikut.

— 16. aprillil otsustas riigi majandusenõukogu lubada välistöölisi suveks põllutöödele sisse tuua.

— „Pvi“ teatel on Eesti väliskaubandus märtsi kuul passiivne olnud 2,5 mln. krooni; esimese veerandaasta sissevedu ületab väljaveo 5,2 mln. krooni võrd. Muu hulgas on teravilja sissevedu, eelmise aastaga võrreldes, kuuekordseks kasvanud.

— Eesti ei saa enam puhas rukkileiba. Valitsuse otsusega peab rukkileivasse segatama 15% maisi — selleks, et leiva hinda mitte lasta liiga kõrgele tõsta.

— „Päevaleht“ teatab 19. apr.: Narvas on kõik koolid suletud seal levinud tüüfusehaiguse pärast.

— 21. aprillil plahvatas Kilingi-Nõmme koolimajas kinopildi näitamisel kinopilt põlema; tekkis tulekahju, milles tulehaavu sai 70 last, neist 49 raskesti. Surnud on neist aprilli lõpuni juba 14 last.

— Eesti Töölisteühingu Kesklidu juhatus esitas sotsiaalministeeriumile märgukirja, et poola tööliste sissetoomisega ei tohi oma töölise palku maha suruda.

— Ehitustöölise konverents otsustab: töölisel ei pea seda õigeks, et ametiühingutel on takistatud töölise esindajaks olla ettevõtjate ees ja nendega kollektiivlepinguid sõlmida kogu tööharu ulatuses.

— 25. apr. pidasid Kreenholmi vabriku töölised üldkoosolekut, kus 2640 töölisest oli kokku tulnud 1400. Elukalliduse kiire tõusu pärast otsustati nõuda palka juurde 7 senti tunnis, mis oleks praegusest palgast 30%. Käitisenõukogu kohustati praegune palgaleping üles ütelda ja uus esitada ja mitte milleski taganeda üldkoosoleku otsustest.

— 24. aprillil algasid Tallinnas rätsepad streiki. Streigivad peaaesjalikult laagritöölised.

— Päevaleht“ teatab 26. aprillil, et Petserimaal vallandatakse sunduslikult kuus vallavanemat, kes ei oskavat riigikeelt, nagu seda seadus nõuab. Need on nimelt vene vallad.

— 28. aprillil sõitis põllutöökoja peasekretär poola tööliste järele. Üle Eesti on põllutöölisi palgad suuresti langenud, keskmiselt 40—50 protsenti.

Toimetus: H. Pöögelmann, K. Trein, R. Vakman, O. Rästas.

Vastutav toimetaja: H. Pöögelmann.

Tehniline toimetaja: A. Lukin.

Väljaanne nr. E-211. Läumisele antud 3/V 1937. Trükkimiseks alla kirjutatud 4/VI 1937. Paber 82x110^{1/16}. Autoripoognaid 8. Trükipoog. 4. Ühes trükipoog. 80 000 trüki. Üldse 320 000 trükilähte. Lengorlit nr. 2241. Tiraash 100 eksempl. Töö nr. 3605. „KULVAJA“ trükikoja, Leningrad, 31, Dersshinski uulits, nr. 49

ИЗД. Т-ВО ИНОСТРАННЫХ РАБОЧИХ В СССР
ЛЕНИНГРАД, 141, АПРАКСИН ПЕРЕУЛОК, 2

Müügil on saada veel järgmisi raamatuid

Eessaare Aadu:

VALITUD TEOSSED. I köide. 1934. a., 170 lhk.
Kõvas värvilises köites.
Hind 2 rbl. 50 kop.

Eessaare Aadu:

VALITUD TEOSSED. II köide. 1935. a., 309 lhk.
Kõvas värvilises köites.
Hind 4 rbl. 20 kop.

Gorki Maksim:

ЕМА. 1934. a., 425 lhk. Kahekordsed värvilised kaaned.
Hind 5 rbl.

LAPSEPÕLI. Hind 3 rbl. 50 kop.

Scholohov M.:

ÜLESKÜNTUD UUDISMAA. 1935. a., 448 lhk.
Kenas värvilises
kalinguri köites, kahekordsete kaantega. Hind 6 rbl. 50 kop.

Kotta F., Saarts L., Angervoaks H., Peno Alnovo:

LUULETUSED. 1935. a., 155 lhk. Maitsekas kõvas
köites. Hind 3 rbl. 50 kop.

Juhkum V. **MERETÕUS.** Hind 4 rbl.

Serafimovitsh: **RAUDNE VOOG.** Hind 3 rbl. 50 kop.

Trükist on ilmunud:

A. Daudet: **TARTARIN TARASCONIST.** Hind 3 rbl.

V. Bianki: **SUUREL MERETEEL.** Hind 2 rbl. 25 kop.

Raamatuid ostke ja tellige otsekohe Välismaatöölaliste Kirjastusühisusest.
Tellimisi täidetakse posti teel pealepandud maksuga (налож. платежом).

VÄLISMAATÖÖLISTE KIRJASTUSÜHISUS NSV LIIDUS
Leningrad, 141, Apraksini põikuulits, 2

„КОММУНИЗМИ ТЭЭЛ” № 5

(„НА ПУТИ К КОММУНИЗМУ“)

1937

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ПОПУЛЯРНЫЙ ПОЛИТИЧЕСКИЙ, ЛИТЕРАТУРНЫЙ и НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
НА ЭСТОНСКОМ ЯЗЫКЕ

A-1093

Издательское Товарищество Иностраных Рабочих в СССР, Ленинград, 141, Апраксин пер. № 2
Välismaatööliste Kirjastusühisus NSV Liidus, Leningrad, 141, Apraksini põikul. № 2

Hind 1 rubl. 25 kop.

